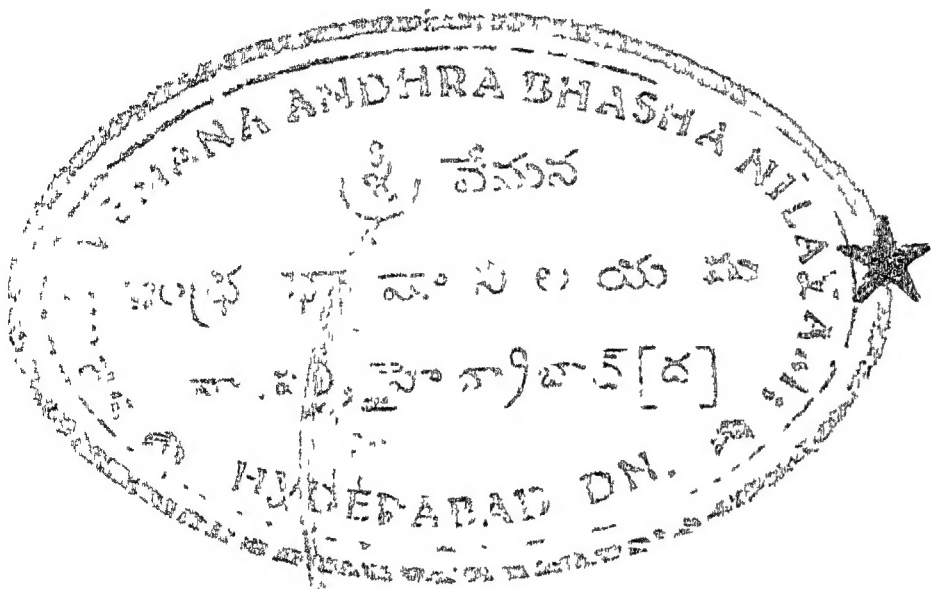

4
అ

176
11

ప్రాచీన

భారతీయ గ్రంథాలయ చరిత్ర

అత్యంత ప్రాచీనములగు ఉపనిషత్తులలోని ధర్మమే మన మతము.
అందలి సత్యమే పరమాత్మ. అందలి పరిపూర్ణ, పరిశుద్ధ బ్రహ్మ
చర్యమే రాజమార్గము. అందలి హృదయశాంతియే ముక్తి.
సమారా! ఇంతకంటే వేఱు సత్యములేదు. ఇది ధ్రువము.

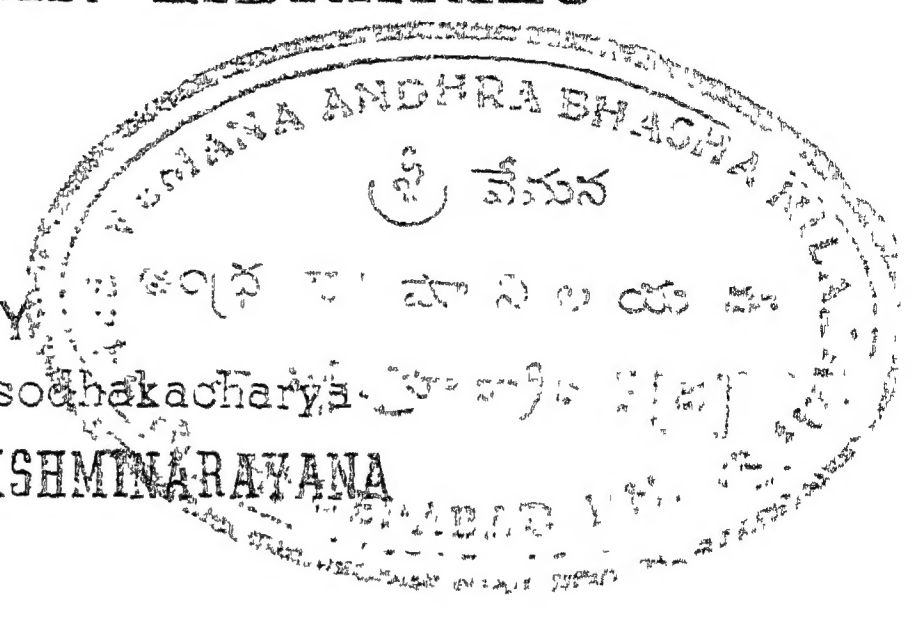
చారిత్ర పరిశోధకాచార్య

శ్రీ కొడాలి లక్ష్మీనారాయణ

174
4

A HISTORY OF ANCIENT INDIAN LIBRARIES

BY
Charitra Parisodhakacharya
SRI KODALI LAKSHMINARAYANA

" A good book is the precious life blood of a
master spirit. "

Milton

" You only, O books, are liberal and independent;
You give to all who ask, "

Richard de Bury.

1946

First Edition: 1000 Copies

REASON

Do not believe in what ye have heard; do not believe in traditions, because they have been handed down for many generations; do not believe in any thing because it is rumoured and spoken of by many, do not believe merely because the written statement of some old sage is produced; do not believe in conjectures; do not believe in that as truth to which you have become attached by habit; do not believe merely the authority of your teachers and elders; after observation and analysis, when it agrees with reason and is conducive to the good and gain of one and all, then accept it and live up to it.

(Buddha in Kalama Sutta of Anguttara Nikaya)

"No one should believe what is spoken by any sage, written in any book or affirmed by tradition unless it accords with reason."

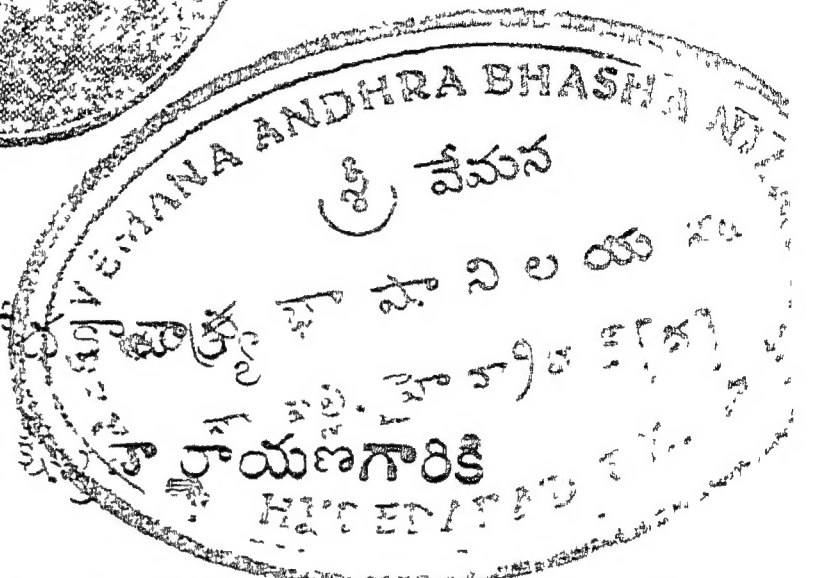
(Buddha— Kinship between Hinduism and Buddhism p. 23)

He that will not reason is a bigot.

He that cannot reason is a fool.

He that dare not reason is a slave.

H. Drummond

చారిత్ర పరిశోధనాత్మక పామిలయ
శ్రీమత్ కొడూరి లక్ష్మీనారాయణగారికి

తూర్పు గోదావరి జిల్లా రామచంద్రపురము తాలూకా
పామిలయ గ్రామవాస్తవ్యులు సమర్పించిన
సన్మాన పత్రము

అయ్యా!

తాము పరిశోధనా విషయమున చేసిన యమోఘ కృషికి
మేము సంతసించి, చంద్రుని నూలుపోగను సామెతగా రు 116 లు
మా గ్రామముతరపున మీకు సమర్పించుకొనుచున్నాము.

తాము జీవితపర్యంతము సత్యాన్వేషణము చేసి ఫలితాంశ
మును గ్రంథరూపమునను, ఉపన్యాసరూపమునను, ఆంధ్రప్రభ లో
వేసినట్లు వ్యాసరూపమునను లోకమునకు తెలియజేసి సత్యమార్గ
దర్శకు లగుదురని విశ్వసించుచున్నాము.

పామిలయ

24-1-45

ఇట్లు,

పామిలయ వాస్తవ్యులు.

ప రి చ య ము

మన వగరములోని కుమ్మరిగూడెములో, శ్రీభూమానందమాదిప్పల మానుమంత
 రాజయోగీశ్వరులవారి (౧౨) ద్వాదశవార్షికాత్సవ సందర్భములో నేర్పాటుచేయబడిన
 శుభలలో నుపన్యసించుటకు శ్రీ కొడాలి లక్ష్మీనారాయణ గారు మన వగరమునకు వచ్చిరి.
 గురుశిష్యుల సంబంధమునుగూర్చి, జాతి మత భేదములనుగూర్చి, విశ్వమానవ సోదరత్వ
 మునుగూర్చి, శ్రీ విద్య-ఉన్నతినిగూర్చి, 4 ఉపన్యాసములు నొసంగినారు. ఈయుపన్యా
 సములన్నియు చారిత్రక సంబంధములై ప్రపంచ శాంతియుగా నుండుట చేత
 సికింద్రాబాదు వాస్తవ్యులకు విస్మయమును కల్పించెను. వీరి జన్మభూమి గుంటూరు జిల్లా
 తెనాలి తాలూకా మోపరు గ్రామము. ౧౯౦౮ మే ౧౪ వ తేది వీరిజననము. ఆంధ్ర
 ఆంగ్లేయ హిందీ భాషలను లెస్సగా నేర్చినవారు. ఇంటర్మీడియట్ పరీక్షలో వీరి
 అభిమాన విషయము చరిత్ర. చరిత్రలో కలిపిన ౧౪ ఎండ్లనుండి విశేష పరిశ్రమ సల్పు
 చున్నారు. భారత విమర్శితములు ౧-౨ భాగములు ప్రకటించినారు. ౧౯౪౪-౪౫ సంవ
 త్సరములలో ఆంధ్రప్రభలో రామాయణము చారిత్రక మైనదా? మహాభారత యుద్ధకాల
 నిర్ణయము, మహాభారత రచనాకాలవిర్ణయము, పాండవులన్యదేశీయులుకారా? మున్నగు
 వ్యాసములు వ్రాసి యనేక చారిత్రక సత్యములయలుపెట్టి యాంధ్రదేశమునకు విభ్ర
 మము కలిగించిరి. వీరుప్రస్తుతము ప్రాచీనభారతీయ గ్రంథాలయ చరిత్రను ప్రాముఖ్య
 మగు గ్రంథమును ప్రమాణములతో సహా వ్రాసి ప్రకటించుచున్నారు. ఇంకను భారతీయ
 ఇతిహాసముల చరిత్రము, వివాహముల చరిత్రము, బౌద్ధమతముపై హిందువుల ఆత్యాచార
 ములు మున్నగుగ్రంథములు వీరుస్థాపించిన ఇతిహాసపరిశోధకమండలి తగవునప్రకటింప
 నున్నారు. గుంటూరుసీమ రైతు సంఘము వారి, బౌద్ధకాలరైతు చరిత్రముప్రాంత
 హాసిక మహాంజదాగోరైతు చరిత్రము, అను రెండుచారిత్రక గ్రంథముల వ్రాసియిచ్చిరి.
 ఆంధ్రదేశములో వీరొసంగిన ఉపన్యాసములులెక్కి కు మిక్కుటములు. వీరుసంఘసంస్క
 రణాభిలాషులు. తూర్పుగోదావరిజిల్లా గామచంద్రపురము తాలూకా పామఱు
 గ్రామవాస్తవ్యులు ది 24-1-45 న వీరి ఉపన్యాసములు విని, వీరి వ్యాసములకు సంత
 సించి, చారిత్రక కృషికై సన్మాన మొసగుచు రు 116 లు సమర్పించి, చారిత్రపరిశోధ
 కాచార్య యను బిరుదొసంగిరి. అముద్రితములుగానున్న మిగత చారిత్రక గ్రంథములను
 గూడత్వరలో ప్రకటించి మేలు చేయుదురుగాత. వీరి చారిత్రక కృషి ఫలోన్ముఖ
 మగునుగాత. భగవంతుడు వీరి కాయుర్భాగ్యములు కల్పించుగాతయని సికింద్రాబాదు
 వాస్తవ్యుల తంపున వేడుచున్నాము.

(తెలంగాణ పత్రిక 1-6-46)

REFERENCE BOOKS

- Mccrindle's works (Six)
Ananda Kousalyayan - Jataka Tales (Hindi)
Cowell - " 6 Vols. (English)
Rahul Sankrityayan - Vinaya Pitaka
Max Muller - Sacred books of the East
James Legge - Travels of Fahian
Jagan Mohan Varma - Fahian (Hindi) -
Sungayun "
T. Watters - On Yuan Chwang's Travels (2 Vols)
Samuel Beal - Life of Hiuen Tsiang (Hsiu Li)
J. Takakusu (Itsing) - A record of the Buddhist religion
as practised in India and the Malaya Archipelago
K. A. Nilakantha Sastry - Foreign notices of South India
Dr' E. Sachau - Alberuni's India
Vrajaratna Das - Humayun Nama (Hindi) -
Strabo's Geography 3 Vols.
Asoka's Inscriptions - Lalita Vistara
Cambridge History of India 6 Vols
V. A. Smith - Early History of India - Oxford History of
India - Asoka - Akbar the great Moghul
Elliot - History of India 8 Vols.
Rhys Davids - Buddhist India
Weber - The History of Indian Literature
A. A. Macdonell - A history of Sanskrit literature -
India's past
M. Winternitz - A history of Indian literature (2 Vols.)
Max Muller - A history of Sanskrit literature - What
can India teach us ?
M. M. Williams - Indian wisdom
Herbert H. Gowen - A history of Indian literature
A. B. Keith - A history of Sanskrit literature
Keith and Macdonell - Vedic Index (2 Vols.)
Paul Masson Oursel - Ancient India and Indian
civilization
Charles Seignobos - A history of ancient civilization
R. C. Dutt - Civilization in ancient India (2 Vols) -
Ancient India
R. L. Mitra - Indo Aryans

- H. G. Rawilson - Intercourse between India and the western world - Indian Historical Studies
- Rev. F. E. Keay - A history of ancient Indian education
- N. N. Mazumdar - A history of education in Ancient India
- R. K. Mukherjee - Hindu Civilization - Harsha
- N. N. Law - Promotion of learning in India. - Promotion of learning in India by Early European settlers
- T. L. Shaw - A history of India
- H. G. Wells - A short History of the world
- N. N. Ghosh - Early history of India
- K. R. Subrahmanian - Buddhist remains in Andhra and Andhra history
- Cunningham - Ancient Geography of India
- Frederick Harrisson - A book about books
- Baij Nath Puri - India as described by Early Greek writers
- B. C. Law - Women in Buddhist literature
- E. W. Hopkins - The great epic of India
- R. N. Mehta - Pre Buddhist India
- P. T. Sreenivasayyengar - A history of the Tamils
- J. N. Sircar - India through the ages
- Phanidranath Bose - Indian teachers of Buddhist Universities
- James H. Cousins - The cultural Unity of Asia
- Sir John Marshall - Indus Valley civilization (3 Vols.)
- C. L. Mariwalla - Ancient Sind
- A. C. Das - Rig Vedic India
- T. V. Mahalingam - Administration and social life under Vijayanagara Empire
- The Imperial Gazetteer of India - Indian Empire (4 Vols.)
- Indian Antiquary Volumes
- Modern Reviews from 1930 Jan. to 1946 May
- Encyclopedia Britannica Volumes (1929)
- Telugu Encyclopedia (2 Vols)
- Ganga Prasad Mehta - Chandra Gupta Vikramaditya (Hindi)
- Pargiter - Ancient Indian historic tradition
- Andhra University publication No. 11 - A descriptive Catalogue of the Telugu manuscripts etc. etc.

తొలి పలుకు

చరిత్ర యనఁగా సత్యమును రాబట్టుటకు చేయు విచారణ. (An enquiry designed to elicit truth) వేదాంతము, వేదసారము, వేదశిరస్సు అని పిలువఁబడు ఉపనిషత్తులుకూడ 'సత్యంవద, ధర్మంచర' యని చెప్పుచున్నవి. ప్రాచీన గ్రంథములు సత్యమే పరమాత్మ యని నుడువుచున్నవి. బుద్ధదేవుఁడు సత్యమును గనుఁగొనుటకే వనంబులకుఁ జనెను. గాంధీ మహాత్ముఁడుకూడ సత్యాన్వేషణమే (See 'My experiments with truth') చేయుచున్నాఁడు. నేనుకూడ నా పరిశోధనలలో సత్య మను పరమాత్మ సన్వేషించుచున్నాను. ప్రాచీన గ్రంథము లనేకములు అభూతకల్పనలు, కట్టుకథలతో నిండియున్నవి. అనేక గ్రంథములు మతప్రచారార్థమై వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇందు నిపురుగప్పిన నిష్పవోలె సత్యము మఱుగుపడియున్నది. అన్వేషించి వానిని బయటకు లాగవలయునని నేను ప్రయత్నించుచున్నాను. ఇది చరిత్రకారుని ధర్మమైయున్నది. ఇట్లు సత్యమును బయటపెట్టినచో, స్వలాభపరులు, అహంకారపూరితులగు కొందఱికి కొంపపోయినంత సప్తము గల్గవచ్చును. కాని, సత్య మను పరమాత్మ ఆజ్ఞను, ఉపనిషద్వచనముల నేను దాటఁజాలను. బుద్ధునికిఁ బూర్వమున నున్న అత్యంత ప్రాచీనములగు ఉపనిషత్తులు, అందలి ధర్మము నా ప్రాణము.

'భారత విదుషీరత్నములు' ప్రకటించినది మొదలు (1932) సత్యాన్వేషణ సాగింప మొదలిడితిని. 1944 నవంబరులో రామాయణ మహాభారతముల మీఁద కొన్ని వ్యాసములు వ్రాసి, ఆంధ్రప్రభకుఁ బంపితిని. ఇందలి సత్యమును గ్రహించి, ప్రతికాసంపాదకులగు శ్రీ నార్ల వేంకటేశ్వరరావుగారు, వారి నన్నిటిని బ్రకటించి, ఆంధ్రలోకముతో నాకుఁ బరిచయమును గల్గించిరి. వారికి నా ప్రణామములు. ఆసమయముననే నేను మదరాసు పోయియుంటిని. శ్రీ వట్టి కొండ రంగయ్య, శ్రీ జి. వి. కృష్ణారావు, శ్రీ బి. యస్. మూర్తి (M. L. A.)గార్లను గలసికొని, వారి ఆశీర్వాచనములఁబొందియుంటిని.

మూర్తిగారు నాకు అమూల్యములగు సలహాల నొసంగియుండిరి. వారికి నా కృతజ్ఞతాంజలులు.

1945లో గుంటూరుసీమ రైతుసంఘమువారు 'భారత దేశ రైతుచరిత్ర' వ్రాయించవలెనని సంకల్పించియుండిరి. అందు ముఖ్యులగు శ్రీ ఆలపాటి సూర్యనారాయణ, పావులూరి బసవపున్నయ్య గార్లు నన్ను పిలిపించి, బౌద్ధకాలమునాటి, ప్రాగైతిహాసికమహాంజ దారోకాలమునాటి, రైతుచరిత్రల వ్రాసిపెట్టవలెనని కోరిరి. ఈ పరిశోధనలు నేను చేయు కృషికి తోడాయెను. ఒకసంవత్సరములోపుగా ఆ రెండు భాగములు వ్రాసి యొసంగితిని. సన్నీ పరిశోధలకుఁ బ్రోఫెసర్ హించిన ఈ ప్రముఖుల కిరువురికి నా వందనములు.

నాకు అవకాశ మున్నపుడెల్ల 'గ్రంథాలయచరిత్రము' వ్రాసి కొనుచుంటిని. 1944లో ఆలపాడు గ్రంథాలయ వార్షికోత్సవసభలో, గ్రంథాలయములఁ గూర్చి ఉపన్యసించితిని. తరువాత అమృతలూరు గ్రంథాలయ వార్షికోత్సవము (1945) కోలవెన్న రామకోటీశ్వర రావుగారి అధ్యక్షతక్రింద జరిగినపుడు, నేను హెచ్చుగా గ్రంథాలయ చరిత్రమును, గ్రంథాలయములలో నుంచవలసిన పుస్తకములను గూర్చి ఉపన్యసించితిని. హేతుబద్ధముగాని గ్రంథములను సాధ్యమైనంత త్వరలో గ్రంథాలయములనుండి తొలగించుట మంచిదని కూడ నేను చెప్పియుంటిని. గులకరాళ్ళు నూరుండుటకంటె, రత్న మొకటి చాలదా? మరల 1945లోనే గోవాడ గ్రంథాలయ వార్షికోత్సవము, గమిని వెంకటకృష్ణారావుగారి అధ్యక్షతక్రింద జరిగినపుడు, గ్రంథాలయాభిమానులగు పావులూరి ఆనందయ్యగారి ఆహ్వానముపై నేను వెళ్లి, గ్రంథాలయ చరిత్రమును జెప్పియుంటిని. నా యుపన్యాసములను రెండుచోట్ల విన్నట్టి, చాలకాలమునుండి గ్రంథాలయోద్యమములో కృషి సల్పుచున్నట్టి శ్రీ పాతూరి నాగభూషణముగారు నన్ను ప్రోత్సహించి, గ్రంథాలయచరిత్రను త్వరలో ముగించి ప్రకటించవలెనని నన్ను కోరిరి. మిత్రులు ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి, ఎం.ఎ.,బి.యల్., గారు, ఇంగ్లీషులో వ్రాసినచో ప్రాముఖ్యత ఎక్కువగునని ప్రోత్సహించిరి. ఈ యిరువురికి నా నమస్కృతులు.

24-1-45వ తేదీన తూర్పు గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురము తాలూకా పామజు గ్రామవాస్తవ్యులు నన్ను సన్మానించుచు, నా చారిత్రక పరిశోధనలకు సంతసించి రు 116 లు కాన్కగా నొసంగిరి. నిష్కల్మషచరిత్రులు, యశోభిలాషులు నగు ఈ సజ్జనులకు నా మనః పూర్వక వందనములు.

ఈ గ్రంథ రచనకు అనేక గ్రంథముల, శిలాలేఖనములఁ బరిశీలించియుంటిని. గుంటూరు క్రిస్టియన్ కాలేజి గ్రంథాలయములోని గ్రంథముల నన్నిటి నేను వాడుకొనుటకు 'ప్రిన్సిపాలుగారు' అనుమతిించియుండిరి. అందలి గ్రంథాలయాధికారులు విసుగులేకుండ, నేను కోరినపుడెల్ల పలుగ్రంథముల నొసంగిరి. మిత్రులు వై. రోశయ్య గారి కృషియే దీనికి కారణము. వీరి కెల్లరకు నా వందనములు. ఇంకను మదరాసులోని 'కానిమిర', విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయములలోని గ్రంథములు, శాసనసంపుటములు హెచ్చుగా నుపకరించినవి. వేటపాలెము సారస్వత నికేతనములోఁగూడ రెండు దినములుంటిని. పీ. శ్రీనివాసరావుగారు నన్నెంతయో ఆదరించియుండిరి. వారికి నా నమస్కారములు. అనేక ఆంగ్లేయ, హిందీగ్రంథముల నేను స్వయముగాఁ దెప్పించుకొంటిని. ఇంకను నాకుఁ గావలసిన 'మాడరన్ రివ్యూ' (Modern Review) పత్రికా సంపుటములను గతించిన 16 ఏండ్లనుండితమయొద్దఉన్నవానిని శ్రీ కె. శ్రీరంగరాజన్ బి.ఎ.ఎల్.టి. గారు నా కొసంగిరి. సదా నా శ్రేయస్సునుగోరు వీరికి నా నమస్కృతులు. ఈ పత్రికలలోని విమర్శనములు, వ్యాసములు నా జీవితపథమునే మార్చివైచినవి. ఇంకను నా శ్రేయస్సును సర్వవిధములఁ గోరునట్టి, హెచ్చుగాఁ బరిశోధించుటకు పూనా, కలకత్తా మున్నగుతావులకుఁ బోవలసినదిగా ప్రోత్సహించునట్టి మా యనుంగు మిత్రులు శ్రీ కల్లూరి చంద్రమూళి, బి.యస్.సి. (M.L.A.) గారికి నా హృదయ పూర్వక నమస్కారములు. ఇంకను బహువిధములుగా ప్రోత్సహమొసఁగు మిత్రులు, మా గ్రామవాస్తవ్యులు, కులలక్ష్మి, సఫలతాది గ్రంథకర్తలు నగు శ్రీయుత వడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారికి నా నమస్కృతులు. వీరి సలహాలు నాకు అమూల్యమైనవి. నా పరిశోధ

నల శ్రద్ధగా నవలోకించుచు, నాకు కుడిభుజముగా వ్యవహరించు ప్రియమిత్రుఁడు గోగినేని పాపయ్యగారికి నా వందనములు. నా కృషి కింకను సర్వవిధముల ప్రోత్సాహ మొసంగి, పెద్దలతో ననేకచోట్లఁ బరిచయము గల్గించిన శ్రీ బ్రహ్మానందగిరిస్వాములవారికి నా వందనములు.

17-5-1946 తేదీన మేము సికింద్రాబాదు నచ్చినప్పటినుండి సర్వవిధములగు వసతుల నేర్పరచి, నా క్షేమమును నిత్యముయోచించుచు, నన్ను బిడ్డనలె నాదరించి, అనేకమంది ప్రముఖులతోఁ, బత్రికాధిపతులతోఁ బరిచయమును గల్గించి, కుమ్మరిగూడలోని వారి ఉపన్యాసవేదికమీఁదకు నన్నాహ్వానించి 5 దినములు నేను ఉపన్యసింపుట కవకాశ మొసంగినట్టి సికింద్రాబాదు పాస్తవ్యులు, సంఘ సంస్కర్తలు, హరిజన నాయకులు నగు శ్రీ అరిగె రామస్వామిగారికి, పరిచయమును 1-6-1946న తేదీ 'తెలంగాణ' పత్రికలోఁ బ్రకటించుటకు కారణభూతులైన 'ఆంధ్రపితామహులు' శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారికి, నాకు చేదోడువాదోడుగానుండి, సాయపడిన వారాల కుమారస్వామి, సి. వి. గుప్త, సత్తయ్యగార్లకు, సకాలమునకు పుస్తక మిచ్చిన 'రామాప్రెస్' వారికి నా వందనములు.

భాషాంతరీకరణము స్వేచ్ఛగా, భావముచెడకుండ చేసియుంటిని. ఎంత శ్రమపడినను తప్పులు పడకపోలేదు. చదువరులు నన్ను క్షమించెదరుగాత !

సికింద్రాబాదు, }
7—6—1946 }

ఇట్లు
కొడాలి లక్ష్మీనారాయణ

భారతీయ గ్రంథాలయ చరిత్ర

ప్రథమాధ్యాయము

భారతీయ లిపి - మోబు శిలాశాసనములు - బ్రాహ్మీలిపి పుట్టుక - భారతవర్షమునకు బాబిలోనియాకు వర్తక సంబంధము - రాఖల్ దాన్ బెనర్జి పరిశోధనలు, మహాంజదారోహరప్పల లిపి - ఆర్యుల దండయాత్ర - లిపి ప్రళంస - శిలా లేఖనము.

ప్రాచీన గ్రంథాలయములఁ గూర్చి తెలిసికొనుటకు ముందుగా భారతీయలిపినిగూర్చి విచారింపవలసియున్నది. భారతవర్షములో 'లిపి' యారంభమైన దెపుడు? అను విషయములో సాశ్చాత్య పౌరస్థ్య విద్వాంసులలో తీవ్రమైన భేదాభిప్రాయములు గలవు. భారతవర్షములో వ్యవహారమునందున్న 'బ్రాహ్మీలిపి' వేలకొలది యేండ్ల నుండి కలదని భారతీయపండితుల అభిప్రాయము. భారతీయులకు లిపి తేదనియు, ఫోనీషియావర్తకులు 'బాబిలోనియా'కు వ్యాపారార్థమై చనిరనియు, ఆ లిపిని బాబిలోనియనులు నేర్చుకొని, భారతీయద్రవిడ వర్తకుల కొసంగిరనియు, క్రీ॥ పూ॥ ఏడు లేక ఎనిమిదవ శతాబ్దము నుండి ఈ లిపి భారతవర్షములో వర్తక వ్యవహారములకుగాను వ్యాప్తిలో నున్నదనియు, అంతకుఁబూర్వము భారతీయు లెఱుంగరనియు, వీబరు, బుహ్లరు, మెక్డనాలు, వింటర్ నిట్జ్, రైస్ డేవిడ్సు మున్నగు ప్రామాణికవిద్వాంసుల యభిప్రాయమై యున్నది.1

1. E. J. Rapson-- Cambridge history of India- chapter II. P. 62. Brahmi has been traced back to the Phoenician type of writing represented by the inscription in which, Mesha, King of Moab (850 B. C.) records his successful revolt against the kingdom of Israel. It was probably brought into India through Mesopotamia as a result of the early commerce by sea between Babylon and the parts of Western India. It is the parent of all the modern Indian alphabets.

Charles Seignobos - History of ancient civilization P. 84. "It is the Phoenicians that taught the world how to write." Paul Mauser Cursel.— Ancient India and Indian civilization P. 220. "Ancient Indian script was Semite. Merchants trading with Babylon or even with Phenicians doubtless introduced it very early about 800 B. C. for the commercial use. From them it passed into the chancelleries of Kings and the Semite signs were added to and altered to render Aryan sounds. Kharoshti was introduced in the 6th Century E. C.

Ibid P. 219 — When Aryans entered India, they already had a literature, but it was oral...There was no writing. Ibid P. 221... "writing was late".

Rhys Davids... Buddhist India P. 125... "The Indian traders namely Dravidians went on trade to Babylonia and learnt their script in the 7th or 8th Century B. C. It is Brahmi Script'

Weber and Buhler-Indian alphabet is derived from the North Semites. Weber—Indians borrowed their alphabet from the Phoenicians, Dr. Sucke, Issac Taylor—It is derived from that of the South Semites, in South Arabia (as quoted by Rhys Davids) Rhys Davids—Buddhist India—P. 119. "The Indian Alphabet is not Aryan at all. It was introduced into India by Dravidian merchants.

R. C. Dutt—civilization in Ancient India—Vol. 11 P. 28, 'Maxmuller—India had no written alphabet literature earlier than the 5th Century B. C. and the Indian alphabet is derived from the West."

R. L. Mitra—Indo Aryans. "There was no mention of writing' A. A. Macdonall—India's past. P. 7 "But the evidence available warrants the belief that martime Commerce between India and Babylon by the Persian Gulf flourished from about 700 to 480 B.C Specially Indian products--rice, peacocks and sandalwood- were known in the west by their Tamil designations. That they must have been imported from the west coast of India into Babylon by sea is an inference to be drawn from an early Buddhist book, dating from perhaps 400 B. C.—corroboration of the date of the early trade between Mesopotamia and India is supplied by the alphabetical Phoenician writing, which was introduced into India and must have been in use there not later than about 700 B. C.

Ibid p. 50 "Minute palaeographical investigations made towards the end of last century, have shown that script here used is derived from the oldest form of northern semitic writing, that appears in Phoenician inscriptions and on the Moabite stone which was inscribed about 890 B. C. This may have been introduced by traders perhaps as early as 800 B. C. but its use was doubtless long limited to commercial requirements such as accounts and was then employed in the chancelleries for documents of various kinds.

Ibid p 51 "In the whole of ancient (Vedic) literature no evidence can be produced that writing was known".

H. G. Rawilson-Intercourse between India and the western world p.14. 'Brahmi-script the parent script of India was borrowed from semitic sources probably about the 7th century B. C. (Buhler) Moabite stone was about 890 B. C. Ibid p. 26 Kharoshti script introduced no doubt by the Persians in their official documents remained in use on the North Western frontier till 4th century A. D.

Rev. F. E. Keay · M. A. History of ancient Indian education P. 155 "Writing was introduced into India about 800 B. C. and the elaboration of the Brahmi Script was completed by about 500 B. C. or even earlier. Encyclopedia Britannica Vol. I (14th Edition 1929) P. 683 "The history of the Brahmi Alphabet is more difficult. Its origin is obscure."

M. Winternitz P. H. D. A History of Indian literature Vol I P 32 'Stone of Mesha (Phoenician inscription) was about 890 B. C. Probably it was by Merchants perhaps already about 800 B. C. that writing was introduced into India. For a long time it was used for commercial purposes, records, correspondences, calculations etc. As many 22 Semitic characters—44 letters. There was no writing in Vedic literature. Max Muller — What can India teach us? P 17 'Everyone who writes a letter, owes his alphabet to the Romans and Greeks; the Greeks owed their alphabet to the Phoenicians and the Phoenicians learnt it in Egypt.

E. J. Rapson — Cambridge history of India Vol. I Chap II P 131 'The history of the alphabet has been used by Buhler to show that it was borrowed by traders from a South Semitic source via Mesopotamia about 800 B. C. but we cannot lay any

మోబుశిలాశాసనములు - బ్రాహ్మీలిపి పుట్టుక :—స్పష్టమైన వర్ణమాలగల శిలా లేఖనము, 1868 లో పాశ్చాత్య విద్వాంసులచేత కనిపెట్టబడినది. మోబ్ (Moab) రాజగు 'మేష' (Mesha) అను వాడు క్రీ॥ పూ॥ 890 సంవత్సర ప్రాంతమున, ఇశ్రాయలు రాజగు (King Israel) జెహోరమ్ (Jehoram) అనువాని నెదుర్కొని, ఆ తిరుగుబాటు వృత్తాంతమును రాతిపై చెక్కించెను. ఇదియే ప్రఖ్యాతి గాంచిన 'మోబు' శాసనమని పేర్గాంచిన 'ఫోనీషియా శాసనము' 2. అప్పటికే ఫోనీషియనులకు 'లిపి'గలదని స్పష్టపడుచున్నది.

ఫోనీషియా, సిరియాసముద్రపు ఒడ్డున గలదు. ఫోనీషియా దేశీయులకుఁ బూర్వమే, ఐగుప్తీయులకు (ఈజిప్టు దేశీయులు) వ్రాత తెలియును. అది చిత్రలిపి. ఈ మిశ్రలిపి మహంజదారో సమకాలీనము, ఒక్కొక్క అక్షరము పెక్కుచిక్కులుగా నుండెను. ఈ గుర్తులనే ఫోనీషియనులు నేర్చుకొని, స్వయముగా 22 అక్షరముల వర్ణమాలను గనిపెట్టి, కుడినుండి ఎడమకు లేఖనము జేయుచుండిరి. వీరి నుండి బాబిలోనియనులే గాక, గ్రీకులుకూడ క్రీ॥ పూ॥ 8వ శతాబ్దమున నేర్చుకొనిరి. గ్రీకులనుండి రోమను లీ యక్షరమాలను నేర్చుకొనియుండిరి. బాబిలోనియనులనుండి, భారతీయ ద్రావిడవర్తకులు

---

stress upon this date. It seems indeed most probable that writing was introduced by traders and that it was only gradually adopted into its proper form for the expression of the Sanskrit language. At what date this took place is not really susceptible of proof; there is no certain reference to writing in the literature of a date earlier than the 4th century B. C. and the real development of writing belongs in all likelihood to the 5th century B. C.

Ibid P. 62 "Both of the alphabets now usually known as Brahmi and Kharosthi are of Semitic origin, that is to say, they are derived ultimately from the same source as the European alphabets. They were introduced into India at different periods and probably by different routes.

2 Frederick Harrison— A book about books^P 2 "King of Moab was Mesha — Famous Moabite stone was set up to record his revolt against Jehoram, King of Israel."

నేర్చి, భారతచేశమనకుఁ దోడ్పొంది వచ్చినట్లు తాన్నించుచు
 ఘోసీషియానుల 22 అక్షరములు, 22 ధ్వనులుగా నుండెను నీనినిజూ
 చుండఁజూచు తమ భాష కనుకూల మగునట్లు విభాష్యకొనియెను.
 భారతీయ వర్ణముల 'సెమిటిక్ వర్ణము' (ఘోసీషియానిసి) నుండు కల్పిత
 వనియు. దానికిని పులిలపిల బానిసాని నూచుండి తెచ్చినది చుట్టు.
 భారతవర్ణముల చాగిహ్మణులు, విదేశీయాక్షరములని మెఱుంగ
 పుండఁ బూర్ణ తలక్రిందులుచేసిననియు, మహాపటోనియూ 20వ క్రీ.
 పూ. 600 - 500 వలన భారత వర్ణమున కేల్పి కేల నుయు, క్రీ.పూ. 500
 నుండి ముందునుండి కుడికి వచ్చెనుట మొఁదిదిరనియు, 'బునూరు'
 పండితులను వ్రాసెను. పోసీషియా కొనవ క్రీ. పూ. 2000-1000 వర్ణ
 పుట్టినదనియు, సీరియాలో సెమిటిక్ భాష మాత్రమే నుండఁచెనట్లుగా
 పోనటచేట, కాని సెమిటిక్ లెపి యుండుననియు విశ్వసనీయ
 నాసిరి.

పై నాగ్రతలబట్టి దానినివర్తకులు క్రీ. పూ. ఏడవ శతాబ్ది
 మొదవ శతాబ్దములలో, కాబిలనునగరియు, సులర్త కమునకుంబోర్పు
 చూడిరనియు, వీరు చుట్టులుగానియు కాబిలనాలోని లెపి, సెమిటిక్
 లెపి, కాన్యా వర్ణములు సెమిటిక్ వాతావరణ పూర్ణము తెల్పరనియు,
 కాని భాషాములనుండ, కనానకకాలమై పుట్టినవలయు ననినవియు,
 వానిదేశపు సర్దుములు నేర్చుకొని, భారతవర్ణమునకుఁదెచ్చిరనియు,
 ఈదేశపు నివ్యాంసులాలిసిని జూపి, నామాన్యజనుల కనుకూలముగా
 నమర్చి, మూర్ఖుకొనిరనియు, ఈ లిపియే గ్రాహ్యలిపి యాయె
 ననియు తెలియవచ్చుచున్నది.

హామూ, మూర్ఖులైన నాంధ్రీ నాంధ్రీయులు నాస్తియిని,
 బ్రహ్మను, కేలెని లెపిని భాషాభివృద్ధికి సూచించుచున్నది.

Dr. Lassena Kuntze, History of M. A. Elements of Hindu culture
 and Ancient Civilisation, p. 119. "The Tradition of the Hindu
 Buddhist and Jain sects credits the invention of writing (i.e. the
 chief script Brahmi) to the creator Brahma and thereby claim it
 as a national invention of the re notest antiquity."

ఈ భావములు, నారదస్మృతి, బృహస్పతిస్మృతి, మనుస్మృతి, బౌద్ధుల
 లలితవిస్తారము, శైవుల సమవయంగ సూత్రము (క్రీ. పూ. 300)
 వర్ణనన సూత్రము (క్రీ. పూ. 168) మున్నగువానినిబట్టి యెఱుంగ
 నచ్చును. చైనీయ లేఖనము 'హుయాన్ సాంగు' (క్రీ. శ. 629-645)
 సైత మీవిషయమునే పేర్కొని యుండెను. 'బాదామి' లో 'బ్రహ్మ'
 యొకచేతితో దాటియాకుల కట్ట పట్టుకొన్నట్లుగా గాన్పించుచున్నది.
 గణనీముహమ్మదుతో వచ్చిన 'అల్బరూని' (క్రీ. శ. 1030) వ్రాతలను
 బట్టి చూడగా, భారతీయుల కొకప్పుడు వర్ణమాలగలదనియు, దానిని
 భారతీయులు మఱచుటచేత నదిపోయినదనియు, నెవరును దానినిలక్ష్య
 పెట్టలేదనియు, నందుచేత జనులు నిరక్షరులై అజ్ఞానాంధకారములో
 మునిగి శాస్త్రవాసనను లేకుండ పోయెననియు, నప్పుడు పరాశరుని
 కుమారుడగు వ్యాసుడు, భగవదుపదేశముచేత 50 అక్షరములుగల
 వారి వర్ణమాలను దిరిగిపెట్టెననియు, ప్రతిదానిని అక్షరమనుచుండి
 రనియు, శ్రీకులవలె భారతీయులు వ్రాయుదురనియు, గీతగీచి దాని
 క్రింద వ్రాయుదురనియు, తెలియుచున్నది.⁴ ఇట్లు బ్రాహ్మీలిపియొక్క
 పుట్టుక బ్రహ్మకారోపించుట, చూడగా, భారతీయుల కీ లిపి, ఎఱ
 ప్పెల్లు వచ్చినదో తెలియకుండుటయే కారణముగాఁగాన్పించుచున్నది.

మాక్సుముల్లరు, కూడ వైదికార్యులు లిపి నెఱుంగరనియు, వారి
 వేదములు గంధస్థములుగావనియు, ముఖస్థములేయనియు, వేదములను
 గురుముఖమునుండివినినేర్చుటచేత వానికి శ్రుతులను పేరువచ్చినదనియు

4 Dr. E. Sachua — Alberuni's India. P. 171 "As to the writing or
 alphabet of the Hindus we have already mentioned that it once
 had been lost and forgotten; that nobody cared for it and that in
 consequence people became illiterate, sunken into gross ignor-
 ance, and entirely estranged from Science. But then Vyasa, the
 son of Parasara rediscovered their alphabets of 50 letters by an
 inspiration of God. A letter is called AKSHARA.....

Ibid p. 172 "The Hindus write from the left to the right like
 the Greeks. They do not write on the basis of a line, above which
 the bends of the letters rise, whilst their tails go down below as
 in Arabic writing. On the contrary, their ground line is above, a
 straight line above every character and from this line the letter
 hangs down and it is written under it."

నాకాలమున 'లిపి' యే యున్నచో, వ్రాతసామగ్రిపేర్లయిన వేదము లతోఁ గాన్పించెడివే యనియు వాస్తవముగా నూతనకాలములో లిపి వచ్చినదనియు, నపుడైనవాడుకలో లేదనియు నభిప్రాయమును సూచించెను. 'మాక్సుడొకరు' అను పాశ్చాత్యుఁడు, క్రీ. పూ. 8వ శతాబ్దములో వేదసంహితలు వ్రాతలోనుండవచ్చునని సూచించెనుకాని, దీనికాధారములు లభింపవు. క్రీ. పూ. 6 శతాబ్దముల క్రిందట భారతీయులు లిపి నుపయోగించిరనుట కాధారములు లభింపకున్నవి.

భారతవర్షమునకు బాబిలోనియాకు వర్తక సంబంధము :—
 భారతదేశమునకు బాబిలోనియాకుఁ గల వర్తక సంబంధము డా. నాయసీ (Dr. Sayce) లెక్కప్రకారము క్రీ. పూ. 3000 నుండి కలదని తెలియుచున్నది. క్రీ. పూ. 3000 క్రితము బాబిలోనియా మొదటి రాజు కాలమున 'ఉర్' ఛాల్డియా, శిథిల ఛాగములలో భారతీయుల పెక్కు కొయ్య గాన్పించుటచేత, అప్పటికే సంబంధముగలదని కొందరి యాహ. బైబులును బట్టి క్రీ. పూ. 1000 క్రితము పాలస్తయినాలో రాజ్యమేలిన యూదుల రాజగు, సోలమన్ (Solomon) అతని నావికులనుండి బంగారము, వెండి, విలువగలరాలు సువాసన ద్రవ్యములు, చందనపుకొయ్య, తోక లేనికోతులు, నెమళ్లు, ప్రత్తిపదార్థములు బహుమానముగా స్వీకరించుచుండెననియు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇందులో వెండి తప్ప మిగతవన్ని, మలబారులో సమృద్ధిగాఁగలవు. 'బాబిలోనియాతోఁ' గలవర్తకసంబంధము క్రీ.పూ. 7 శతాబ్దముల క్రితము కాన్పింపదని క్రీ. పూ. 6వ శతాబ్దమునుండి, భారతీయులు వర్తకము చేయుచున్నట్లీధారములు గలవని, 'కెన్నడీ (Kennedy) యను విద్వాంసుడుప్రవాసెను. 5 ఇది చారిత్రకసత్యము గానే యున్నది.

5 Baij Nath Puri M. A—India as described by early Greek writers, p. 1 "According to Mr. Kennedy, (Journal of the Royal Asiatic Society 1898 "Early commerce between India and Babylon")" No archaeological literary evidence to a martime trade between India and Babylon prior to the 7th century B. C. can be found, but for the 6th century B. C. direct evidence is forthcoming."

ఈ రెండు దేశములకు పర్షియను సింధుశాఖగుండ, అత్యంత పాచీనకాలమునుండి, వ్యాపారము జరుగుచుండెను. భారత భూమినుండి, బియ్యము నెనుళ్ళు, చందనపుకొవ్వు, శిల్పము దేశముల కెగుమతియగుచుండెను. క్రీ. పూ. 700 నుండి క్రీ. పూ. 480 వరకు వీన్యాపారము చుట్టస్థితినోడ గలదనుట కాధారములుగలవు ఈనర్తక సంబంధము, క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్ద పాంతములోనిదగు బౌద్ధ జాతకకథలలోని 'బానేరు' జాతకకథను బట్టి ధృవపడుచున్నది. ఈనర్తక సంబంధముచేత, భారతీయ ప్రాచీన నర్తకులు, బానిలోని నూరిని కొత్తలిపిని, నేర్చుకొన్నను తత్కార్యము భారతనర్తకుల 'లిప్' శేషాయనువిషయములు గూర్చి హెచ్చుగా విచారించియున్నది.

రాఖల్ దాసు బెనర్జీ పరిశోధనలు—మహాంజదారో హరప్పల లిపి 1922న నావత్సరములో 'రాఖల్ దాసు బెనర్జీ' (R. D. Banerjee) యను నంగదేశపు భూగర్భ శాస్త్రవేత్త, క్రీ. పూ. 326 సెప్టెంబరు మహిమములో 'అల్లెగొండరు' అను యువన భూపతి భారతభూమిపైకి స్వదేశమువకుం బోవుచు యున్న భారతీయ భాషలో శిలాలేఖలను చేయించి పండ్రెండు దిగ్గయర్తంభములను నాటించి, 'లియాసు' అనినుండి నెనుకకు మరలిన నృత్తాంతము, ప్రాచీన చాత్రక గ్రంథములలో జదివి వాని నన్వేషింప మొనరిడెను 6 జయర్తంభములుగాన్నింప లేదుకాని, ఆయన పరిశోధనలలో 'మహాంజదారో' యను శిథిల నగరము బయటపడినది. దానిలో భారతనర్తకచిత్రము క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దమునుండి క్రీ. పూ. 3000 వరకు బోయినది. ఈనగరములోని ప్రజలకు నాత తెలియుచు, శిథిలనగరములో లభించిన నీళ్ళను బట్టి మన మెఱుంగవచ్చును. 7 ఈ నీళ్ళ బట్టి

6 J. W. Macindale M. A.—The invasion of Alexander the great. p. 230 "On the third day, he emerged from his seclusion and ordered twelve altars of square stone to be erected as a monument of his expedition."

7 Sir John Marshall — Illustrated London News 20th Sept. 1924. "At a single bound we find that 5000 years ago, the people of Sind and the Punjab were living in well-built cities, and were in possession of a relatively mature civilization with a high standard of art and craftsmanship, and a developed system of writing."

యచట చిత్రమగు లిపి, వాడుకలోనున్నదని, ఆకాలపు ప్రజలు తమమనోభావములను, జితపటములు వ్రాసి పకటించుకొనుచుండిరని తెలిసికొన వచ్చును. ఇట్టి చిత్రమగు వ్రాతనుండియే ప్రపంచములోని యన్ని లిపులు నుద్భవించినవి. క్రీ. పూ. 1000 వండ్ల క్రితము 'చైనా దేశము'లో సైత మొకవిధమగు చిత్రాక్షరలిపి కాన్పించుచున్నది.

ఈసీశ్యమీద వ్రాత కుడినుండి ఎడమకు వ్రాయఁబడినది. అట్టివి 247 సీశ్య లభించినవి. మిగతావానిలో మొదటి పంక్తి కుడినుండి ఎడమకు, రెండవపంక్తి ఎడమనుండి కుడివైపునకు వ్రాయఁబడియున్నవి. లాంగ్డన్ (Prof. Langdon) హంటర్ (Hunter) హెరాస్ (Heras) మున్నగు విద్వాంసులీ 'మహాంజదారో' సీశ్య వ్రాతనుండియే, బ్రాహ్మిలిపి గల్గినదని యభిప్రాయ మొసంగిరి. హెరాస్ కుడితొడిమను, ఈమహాంజదారో వ్రాత స్పష్టముగా వ్రావిడుల వ్రాతయనికూడ నిరూపించియుండెను.⁸ 'హెరాస్' మొత్తము 1800 సీశ్యను బరిశోధించి యుండెను. 'హరప్ప'యను సింధునదియొడ్డునఁ గల మరియొక శిథిల నగరములోఁ గూడ, దొరకిన సీశ్యపైన నిట్టి చిత్రలిపియే కాన్పించినది. కాని యీ వ్రాత లేవియు

8. C. L. Mariwalla B. A., Ancient Sind p. 33 "Rev. Heras points out that it is picto - phono - graphic. All scholars agree with Rev. Heras in this, including Prof. Hunter, Prof. Langdon and Messrs. Gadd and Sidney Smith — . The script is certainly not alphabetic, since too many signs have been used. This opinion is corroborated by Messrs Gadd and Smith, the Assyrian scholars of the British Musuem."

9. C. L. Mariwalla B. A.— Ancient Sind p. 33 "Prof. Langdon and Hunter feel that from the system of modifying signs, it is amply clear that the whole of the Brahmi script is definitely derived from the Mohenjodaro script. Rev. Heras strengthens the surmise of professors Langdon and Hunter by being of the same opinion. He further points out that not only is the Brahmi script derived from the Mohenjodaro script, but that the Mohenjodaro script is definitely Dravidian in origin, And with this hypothesis, he has successfully deciphered nearly 1800 Mohenjodaro inscriptions."

భారతవర్షములోని యేలిపితోనుసంబంధించినట్లుఁగానరావు. ఈసీశ్శన్ని
దంతము, రాయి, గోదుఱ్ఱోఁ దయూరుకాఁబడి యున్నవి

ఈ చిత్రలిపి, క్రీ. పూ. 3000 వండ్ల క్రితమున్నది, అంతకు
పూర్వమెంతయోకాలమునుండి వర్ధిల్లుచున్నను, ఆర్యులువచ్చు వఱకు
నీ లిపి యేమైనదో తెలియకున్నది. ఆర్యులు భారతమామికి వచ్చిన
తర్వాత, లిపియందభిమానము గన్పటచిన స్థాధారములు లేవు.
మహాంజదారో, హరప్పలలోని ప్రజల లిపిని, ఆర్యులు గ్రహించినట్లు
కూడఱోచదు. మహాంజదారో, హరప్పలు, సింధునది వరివలనలననో
అగ్నిప్రమాదముల వలననో, కలరా మున్నగు వ్యాధులచేతనో,
ప్రజలధికముగాఁ జనిపోయి పాడుబడి పోవుటచేతనో, శత్రువుల
దండయాత్రల వలననో, యేనియో ఒక కారణముచేత, భూమి
పాలామెనని విద్యాంసుల యూహయైయున్నది. ఆనాగరికత ఆర్యుల
రాకతోనో, తత్ పూర్వమో యస్తమించి యుండవచ్చును, వారి
నాగరికతను గొంత ఆర్యులు గ్రహించియుందురు. వారి చిత్రలిపి
తరువాతనేమైనదో, తెలిసికొనుట కాధారములు లభింపవు.

ఈజిప్టుదేశములోఁ గూడ నాకాలమున చిత్రలిపి యున్న
స్థాధారములు గలవు. లిపులుదయించుటకుఁబూర్వమిట్లు ప్రతి దేశము
లోనేదోయొక విధముగు, చిత్రలిపులున్నట్లు గాన్పించుచున్నది.

ఆర్యుల దండయాత్ర - ప్రాచీన వాఙ్మయములో లిప్ప్రశంస-
భారతవర్షమున శిలాలేఖనము - లిపి భేదములు:— భారతవర్షముపై
ఆర్యుల దండయాత్ర, క్రీ. పూ. 14వ శతాబ్దములో జరిగిన స్థాధార
ములు కాన్పించుచున్నవి.¹⁰ పశ్చిమోత్తర పరగణాలగుండ ఆర్యు
లీ దేశమునఁ బ్రవేశించిరి. వారి నివాసభూములఁ గూర్చి వాదవివాద
ములు గలవుకాని. ఆధునిక పరిశోధనలఁ బట్టి, డా॥ గైల్సు పండితుని

10. A. A. Macdonall - India's past p. 12. "The approximate date of this invasion remains conjectural but there are good grounds for regarding the 14th century B. C. as not improbable."

A. B. Keith—A history of Sanskrit literature p. XXIV Prof. Hertel.
"Aryans lived for a time together under strong Mitanni influences and only turned definitely east to break up into Indians and Iranians after the Mitanni debacle in the middle of 14 century B.C."

అభిప్రాయానుసారము 'డాన్యూజ్'నదీ పరిసరభూములనుండి ఆర్యులు
వచ్చిసట్లు గాన్పించుచున్నది. 'కప్పజో'సియా'లోని 'బాఘాజ్ జాన్'లోని
శిలాశాసనములబట్టి, ఆర్యులపూర్వము కొంతవరకు తెలియవచ్చును.
1907 లో 'హూగోవింక్లర్'అను ఇర్మనువిద్వాంసుడు వీరిని గురించి
పెట్టెను. ఇందులో ఇంద్ర, వరుణ, మిత్ర, నసత్యాదులపేర్లు, వీరిము
ఖాని దేవతలపేర్లు గాన్పించుచున్నవి.¹¹ ఈ శాసనము రాతిపలకల
మీద వ్రాయబడినది. హిట్టయులు ఆర్యరాజులకు, మిత్రుని ఆర్యరాజు
లకు జరిగిన సంధియేర్పాట్లు ఈ పలకలపై ఉవాహించబడి యున్నవి.
ఈకాములపైకినే యగు 'తెలెల్ అమర్నా' (Tel-el-Amarna)
పలకలమీద వ్రాయబడినవిగా గమనించదగియున్నవి.¹² ఈశిలాశాస
నములు 'మోబ్ రాతిశాసనముకంటె పూర్వపువి. అప్పటి ఆర్యుల
కేదో యొక్కరి గలకనాట స్పష్టము. చిహ్నం తెలియనిచో నీశాసనము
లెట్లు వ్రాయబడి యుండును. ఈ శాసనములు పాఠశీకార్యము.
హిందూఆర్యులు విహోకముందే వ్రాయబడినట్లుగాన్పించుచున్నది.
వీనినిబట్టి క్రీ॥ పూ॥ 1580 నాటి కేదో యొక విధమైన లిపి నాన్యు
లెఱింగిరని తెలియవచ్చుచున్నది.

'తెలెల్ అమర్నా'లో లభించిన పలకలబట్టికూడ, 'యాన్త
టీసు'యొక్క ఉపరి లోయలో, ఖానానా ముఖాని ఆర్యుల బాలిన
వాతీమనుజులు, వీరు పూజించిన దేవతలనే పూజించిరని తెలియుచు
న్నది. 'హిట్టయులు' భాషకుఁజెందిన 'మిత్రుని' ఆర్యులు వీరేనని అసియా
మైనరు. బాబిలోనియాలో జరుగించి, వీరచట రాజ్యముల వర్పఱచిరని
బాబిలోనియాచరిత్రలో వీరిని 'మిత్త'లందురని. వా పేర్లు దుష
క (దశరథ), సువర్తద (సర్వదత్త) మున్నగునవి హిందూ ఆర్యుల

11 Herbert H. Gowen— A History of Indian literature p. 42
"Dr. Winckler in 1907, discovered the names of four Aryan deities,
Indra, Varuna, Mitra Nasatya twins, among Hittite Mitannian
treaties." Ibid p. 43 "Aryan invasion may be as early as 1500 B. C.
or as late as 1000 B. C."

12 P. Giles - Cambridge history of India Vol. I Chap III p 73
"To the same period as the Boghaz Khar inscriptions belong the
famous letters from Tel-el-Amarna."

పేర్లను బోలినవని, భారతభూమిలో వేదములఁగూర్చినవారు వీరివంశ జులే నని చరిత్రకారులయభిప్రాయమై యున్నది. కాని భారతవర ములో వేదరచన కెట్టి లిపి నుపయోగించి యుండ లేదు ; శిలా లేఖ నముఁ జేసియుండ లేదు. పారసీకులతో సంబంధముగల్గువరకు క్రీ॥పూ॥ 6వ శతాబ్దవరకు శిలా లేఖనము గాన్పింపదు. 'బాఘాజ్ కాయ్' శిలా లేఖన కర్తలగు ఆర్యులు వేరుశాఖయైనచో, భారతీయాద్యులకు లిపి తెలియదేమోనని యూహ కల్గుచున్నది.

క్రీ॥ పూ॥ 975 సంవత్సరప్రాంతమునాఁటికి నాల్గు వేదములు పూర్తియాయెను. మహాభారతయుద్ధము క్రీ॥ పూ॥ 950వ సంవత్సర ప్రాంత. జరిగిన ట్లనేకాధారములు గలవు తరువాత బ్రాహ్మణ గ్రంథములు క్రీ॥ పూ॥ 800 నుండి క్రీ॥పూ॥ 600 లోపుగా పూర్తియై నట్లు గాన్పించుచున్నది. వేదబ్రాహ్మణములకు 'శ్రుతు'లని పేరు. ఈ పవిత్రగ్రంథములు లిఖితరూపములోనికి రాకపోవుటచేత, గురువుల నుండి శిష్యులు విని ముఖస్థము చేయుటచేత వీనికి శ్రుతులని పేరు వచ్చినది.^{12(a)} సియార్కసు (క్రీ॥పూ॥ 326) అను అలెగ్జాండరు లేఖ కుని వ్రాతలనుబట్టికూడ చట్టములు గ్రంథములలో లేవని, నోటి తోనే నాంప్రదాయముగా వచ్చుచుండె నని తేలుచున్నది.^{13(a)} ఇది కొంతవరకు సత్యమే కావచ్చును

సూత్రగ్రంథములు లిఖితరూపములోనికి వచ్చుటచేత వానికి శ్రుతులని పేరు లేదు. వేదబ్రాహ్మణములకైనను శ్రుతులను పేరు, ఆయాగ్రంథములలోఁ గాన్పింపదు. తరువాత వ్రాసిన సూత్ర, స్మృతి, పురాణేతిహాసములందుఁ గాన్పించుచున్నది.

ఆర్యులు తమకవులు, గాయకులు చెప్పు కావ్యముల వినుచుండి.

12 (a) A. A. Macdonall—India's past p 49 "Vedanta—They are after the close of the Vedic period thought to be revealed and were called by the name of Sruti or hearing, because the sacred Texts were not written, but recited and heard". A. Ragozin—Vedic India. "About 600 B. C. there was process of memorizing."

13 (a) Cambridge history of India Vol I. p. 413 "The laws (Nearchus said) were preserved by oral tradition not in books, a statement only relatively true."

రని, నాగరికతగల జాతులతోఁ గలియునరకు లేఖనము తెలియదని, జ్ఞప్తితో వాఙ్మయమును భద్రపరచుకొనుచుండిరని, హెచ్.జి వెల్సు పండితుని యభిప్రాయము. వేదమంత్రములన్నియు జ్ఞప్తియందొంచు కొని గురువులు శిష్యులకుఁజెప్పించు, వారిచే నధ్యయనముఁ జేయించు చుండిరి. లిఖితము చేసినట్లు కాన్పింపదు. సూత్రకాలము వచ్చు వరకు వ్రాతప్రశంసయే కాన్పింపదు. క్రీ॥ పూ॥ 600 నుండి క్రీ॥ పూ॥ 200 వరకు సూత్రకాలమని పేర్కొనఁబడుచున్నది. క్రీ॥ పూ॥ 5 వ శతాబ్దినాఁటివఱకు వశిష్ట ధర్మసూత్రము (XVI—10—14, 15 వ్రాత కాగితములను న్యాయమైన సాక్ష్యముగాఁ బేర్కొనుచున్నది. క్రీ॥ పూ॥ 350 నాఁటి వ్యాకరణశాస్త్రకర్త, పాణిని తన అష్టాధ్యాయము లిసి, లిబి, లిపి కార, లిబికార, యననాని యని పేర్కొనెను. అంతకుఁ బూర్వమునగు 'నాకః' యనుఁడు (క్రీ॥ పూ॥ 5 వ శ.) సైతము 'యననాని' శబ్దమును వాడెను. పాణిని వ్యాకరణముపై వార్తికములు వ్రాసిన, కాత్యాయనుఁడీ ది (క్రీ॥ పూ॥ 250) 'యసనలిపి'యే అనెను, ఉత్తర వేద కలగ్రంథములతోఁ జెక్కుచోట్ల 'లిపి కార, లిబికార. అక్షరి, గ్రంథ, కొంఠ, పెటల మున్నగుపదములు, ఇతిహాస, పురాణ. కాన్య రూపకాదులందుఁ గాన్పించుచున్నవి. కాని నైదిక వాఙ్మయముతో నెచటను లిపి ప్రశంస గాన్పింపదు.

బౌద్ధగ్రంథములలో నిట్టిపదములు కాన్పించుచున్నవి. బౌద్ధుల త్రిపిటకములలోని, వినయపిటకము, నికాయములు 'అక్షరీక' యను పటను పేర్కొనెను. క్రీ॥ పూ॥ 450 నాఁటి కిది కాన్పించుచున్నది. బాలుర వీపులమీఁగనో, బయలులోనో అక్షరములు వ్రాసి, వానిని గుర్తింపుఁదసి యడుగుచుండిరి.¹⁴ వినయపిటకములో వ్రాతకళ శ్లాఘింపఁబడినది.

14 Rhys Davids—Buddhist India p 107 "Among the list of games, one of which is called Akkharika, (lettering) 'Guessing at letters traced in the air, or in a play-fellow's back. This shows that knowledge of an alphabet was fairly prevalent at the time in question. Writing is praised at Vinaya pitaka IV—7 as a distinguished sort of art."

రాజుగారి ఖయదీలపట్టిలో వ్రాయబడిన నేరస్థుడు, బాధ గంభీరములతో జేర వీలులేదని నినయపిటకము తెల్పును.¹⁵ 'లేఖమ్ చిందతి' మున్నగువాక్యములు వ్రాతకలదని తెల్పుచున్నవి. 'రాజగృహ'లో 17గురు బాలురు గలరు. 'ఉపాలి'యను బాలుని జననీజన కులు, ఉపాలి వ్రాతను నేర్చినచో, మన యనంతరము సౌఖ్యముతో జీవించునుగాని, యతని వేళ్లకు నొప్పికల్గును. కనుక 'గణితశాస్త్రము' నేర్చినచో, మన మరణానంతరము సౌఖ్యజీవనము గడపగల్గును' అని చెప్పకొనుచుండిరి.¹⁶ బౌద్ధుల జాతకకథలలో కొయ్యవ్రాతబల్ల పేరు గలదు. మహావగ్గములో 'లేఖ, గణిత, రూప, మున్నగు పదములు గాంచుచున్నవి.

'లలితవిస్తార' మను బౌద్ధగ్రంథము క్రీ. పూ. 3వ శతాబ్దము నాటిది. బుద్ధుడు పాఠశాలకుఁ బోయెనని, విశ్వామిత్రుడను గురువా పాఠశాలలో నుండెనని బుద్ధునిచేతిలో 'ఉరగసర చందనపు కొయ్యపలక' రత్నములుగల బంగారుకలము, మంచిసిరా కలపని, ఆయన విశ్వామిత్రు నిట్లడిగినట్లు, లలితవిస్తారము చెప్పుచున్నది "అయ్యా! నాకు బోధింపదలచిన వర్ణమాల ఏదియో తెలుపవలసినది. అది 'బ్రాహ్మిలిపియా, ఖరోష్ఠీలిపియా? అని 64 లిపులఁ బేర్కొనెను.¹⁷ బడికి పోయిననాటికే యిన్ని లిపుల పేర్లు బుద్ధునికి

15 Rhys Davids—Buddhist India—p 107 "A criminal who had been written up in the King's porch, was not to be received into the order. (Vinayapitaka.).....Vin. III—76—"Lekham chindati" scratches a writing.

16 T. W. Rhys Davids.—Vinaya texts, part I. Sacred books of the East Vol. XII—Ed-by Max muller. p, 201 "In Rajagriha there were 17 boys. Upali's father and mother thought 'If upali would learn writing, he could after our death live a life of ease and without pain.' again 'If upali learns writing, his fingers will become sore;' but if he could learn arithmetic, he could after our death live a life of ease and without pain,"

17 Lalitha Vistara —Chap. V p 181 "Bodhisatwa taking up a tablet made of Uragasara sandal wood and excellent ink with a golden pen mounted with jewels, thus addressed the tutor Viswamitra "which is the writing, sir, which you wish to teach me? Is it the 1 Brahmi writing, 2 Kharosthi writing...64 kinds,"

తెలియునా ? యనునది సందేహస్పదమే యైనను, అందువలన, లలిత విస్తారము వాయుకాలమునఁ గల లిపుల పేర్లను మనము తెలిసికొన వచ్చును.

ఇట్లే జైనగ్రంథములలోఁగూడ క్రీ. పూ. 300 నాఁటి గ్రంథము లలో 'లిపి' విషయము గాన్పించును గాని, పూర్వ గ్రంథములలోఁ గాన్పింపదు.

నాణెములు, భారతీయలిపి, విదేశీయులతో వ్యాపారము నివి యన్నియు క్రీ. పూ. ఆరు లేక ఏడవ శతాబ్దప్రాంతమున నార్థాంభింపఁ బడినట్లు గాన్పించుచున్నది. గ్రీకు, రోము వాఙ్మయములకంటె గొప్ప దైన సంస్కృత వాఙ్మయములో నెచటను, క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వమునఁగల గ్రంథములలో లిప్రివశంస లేదు. సంస్కృత వాఙ్మయము విశేషముగా నోటితోనే వచ్చుటచేతను, సాంప్రదాయానుగుణ్యముగా తగాదాలు తీర్చఁబడుచుండుటచేతను, భారత వర్షములో వ్రాతకశను, క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వము విశేషముగా నభ్యసించినట్లు గాన్పింపదు. 18¹ ఏవిధముగాఁ జూచినను క్రీ. పూ. 700 పూర్వము భారత వర్షమున వర్ణమాల కలదన్నచో, దానికి బలవత్తరమైన ప్రమాణము లుండనలయును.

ప్రాచీన పరిషత్తులలోఁ గూడవర్ణమాల చెప్పినట్లు వాయఁబడి యుండ లేదు. ఒక్కొక్క పరిషత్తులో 21 మంది అధ్యాపకు లుందురని మాక్సుముల్లరు వ్రాసెను. ముగ్గురు, నలుగురున్న పరిషత్తుగునని పరాశరుఁడు వ్రాసెను. వీనిలో నపస్వరాదులు లేకుండ, ధ్వనిభేదము లేకుండ వేదాదులఁ జెప్పుచుండిరి. కురు, పాంచాల, విదేహ, మత్స్య, ఉశీనర, తక్షశిల, నైమిశారణ్య, కాశి ఆదిప్రదేశముల విద్యా

18 H. G. Rawilson—Indian historical studies p 210—'The common legend that writing was not practised in India arose from the fact that most Sanskrit literature was transmitted orally, and legal disputes were settled by unwritten local custom.

Strabo XIV - 53, 67 etc.— 'writing was confined to secular purposes. Even in the 5th century A. D. Pahiyan had the greatest difficulty in getting Mss. of Buddhist works.,

లయములుగలవు. క్రీ. పూ. 7వ శతాబ్దిలోఁ దక్షిణశిలా విద్యాలయ మారంభమైనది, మిగతవి పూర్వపువి. వానిలో గలవఁవా శిష్యులకు వర్ణమాలఁ జెప్పినట్లు తోచుచు. బ్రాహ్మణ గ్రంథములలో నెచట నీవిషయము పేర్కొనఁబడి యుండలేదు.

భారతవర్షమున శిలా లేఖనము చాల నాలస్యముగా వచ్చినది. జాదచక్రవర్తి అశోకునికిఁ బూర్వము, రాతిశాసనములు గాన్నిం పవు.¹⁹ రైసుడేవిక్కు అభిప్రాయప్రకార మింకను పూర్వమునుండియే శిలా లేఖనమిదేశమునఁ గాన్నించుచున్నది.²⁰ క్రీ. పూ. 450నాఁటి భారతీయులు శిలా లేఖన మెఱింగియున్నను, ఆపద్ధతి పాఠసీకులనుండి భారతీయులు నేర్చినట్లు కానఁ బడుచున్నది. ²¹ వాస్తవముగా లేఖనపద్ధతి భారతభూమిలో క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దమునుండి కలవనుటకు విస్పష్టమైన ఆధారములు గలవు ²² బుహారు నుండియుఁనుకూడ, క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దములో బ్రాహ్మణులకు వర్ణమాల గలదనెను. మాక్సుముల్లరు సూత్రకాలములో లిపివచ్చినదనెను. కాని 'బర్నేల్' క్రీ. పూ. 3వ శతాబ్దములోనే 'లిపి' వచ్చినదనెను. కాని యాయూహ సరియైనదికాదు, బుద్ధదేవుని మరణ సంవత్సరము (క్రీ. పూ. 477) లోఁ బుద్ధుని గోత్రజులు, నేపాళ సమీపమున, బుద్ధుని అనులు పాత్రలోనుంచి 'ప్రిప్రవాస్థూపమును గట్టించిరి. దీనిపైన మసితో నక్షరములు వ్రాసిరి. అశోకుని కాలపు భాషకంటె భిన్నమైన భాషలో నిట్లు వాయఁబడినది.

19 V. A. Smith - Early history of India p. 16 "It is also significant that there is no really certain case of an inscription of any sort in India before the 3rd century B. C. of older type."

20 Rhys Davids - Buddhist India p. 107—There was writing on silas. The tract on the silas may be dated, therefore approximately about 450 B. C.

21 H. G. Rawilson - Indian historical studies p. 210 "Perhaps Asoka borrowed from Persia the idea of inscribing long records upon the surface of rocks where they would meet the eye of the passer by."

22 Cambridge history of India - Vol. I p. 141 "The real development of writing belongs in all likelihood to the 5th century B. C."

“ఇయం సలిల నిధానే బుధ స భగవతే సిక్కియానాం

సుపతి ఛటినాం సభగిని కనంస పుత దలనం”॥

తా॥ భగవంతుడైన బుద్ధుని ఈశరీర నిధాన మాభగి
వంతుని యన్నదమ్ములును, సపుత్రభగినీకులునైన శాక్యులచే నిర్మింపఁ
బడినది. 22(a) బుద్ధునికాలమున మసికో నక్షరములు వ్రాయుపద్ధతి
గలదని క్షైనఁదెల్పిన ‘ప్రిప్రవా’ శాసనము తెల్పుచున్నది. అజడదయుఁడు
నందివర్ధనుఁడు అను శైశునాగవంశమునకుఁ జెందిన రాజుల ప్రతిమ
మీఁద శాసనములు రెండు జయస్వాలునకు లభించినవి, క్రీ. పూ. 5వ
శతాబ్దమునాటివే. అంతకుఁ బూర్వము శాసనముల వ్రాయుపద్ధతి భారత
వర్షమునఁ గాన్పింపదు. జయస్వాలు పండితుఁడు, బీహారు ఒరిస్సాలో
మొరకిన యొకశిలాలేఖనము క్రీ. పూ. 1500 నాటి దనెనుగాని
దీని కాధారములు లభించనందున నాకాలపుదని యంగీకరింపఁజాలము.

భారతవర్షములో రెండు ముఖ్యమైన లిపులు 1 బ్రాహ్మీలిపి
2 ఖరోష్ఠీలిపి వాడుకలో నున్నవి. ఇవిగాక ‘సమనయంగసూత్రము,
పన్ననససూత్రము’ అను జైనసూత్రములలో 18 లిపులు గాన్పించును.
బౌద్ధగ్రంథమగు ‘అలితవిస్తారము’లో, బుద్ధుఁడు 64 లిపుల పేర్లను
గురువగు విశ్వామిత్రునియొద్దఁ జెప్పెనని కలదు. ఇది అభోహని
కాలమున వ్రాయఁబడిన గ్రంథమగుటచేత, నాకాలమున 64 లిపులను
భారతీయు లెఱింగియుండవచ్చును.

ముఖ్యమైన ‘బ్రాహ్మీలిపి’ క్రీ. పూ. 7వ శతాబ్దమునుండి
మన దేశమున వాడుకలో నుండియుండవచ్చును. ఖరోష్ఠీ యను
మఱియొక లిపి ప్రాచీన కాలమునుండి, కాన్పించుచున్నది. ఇది ‘పర్షియా,
అరబ్బీ’ లిపులవలెనుండును. కుడినుండి ఎడమకు దీనిని వ్రాయుదురు.
గాడిద పెనవినలె వృత్తాక్షరములు గల్గియుండుటచేత, దీనిని
‘ఖరోష్ఠీలిపి’ యందురు. ‘అకమీనియనురాజులు’, డారియస్ (Darius
క్రీ. పూ. 522-486) క్షెర్షెస్ (Xerxes క్రీ. పూ. 416-398)
మున్నగువాకు సింధు పర్షియ ప్రాంతమును జయించినపుడు, ఈ లిపిని

22(a) " This shrine for relics of the Buddha, the August one,
is the pious foundation (Sukam) of the Sakyas, his brethern in associ-
ation with their sisters, their children and their wives."

భారతవర్షములో నుపయోగించె యుండిరి. (23) పర్షియా దేశ ప్రభుత్వము 'ఆరమైక్' (Aramaic) భాషవాడుచున్న కాలములోను షశ్చిమోత్తర భారతవర్షము పారసీకుల యధీనములో నున్నపుడు, క్రీ. పూ. 6వ శతాబ్దిలో 'ఖరోష్ఠీ' ఈ దేశమునఁ బ్రవేశపెట్టబడె ననుబట్టి సందియము లేదు. (24) క్రీ. పూ. 330లో 'అలెగ్జాండరు' యచనభూపతి, 'పర్షియా' వెకి వండ్ల తి నచ్చుటచేత, వీరి రాష్ట్ర ము స్తమించినది. ఖరోష్ఠీలిపి క్రీ. పూ. 6వ శతాబ్దమునుండి, క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దము వరకుండి ఈ దేశమునఁ దరువాత నస్తమించినది. మధ్యాసియాలోని యనేక ప్రదేశములలో లభించిన ప్రాచీన నాణెముల మీఁద, ఖరోష్ఠీలిపిలో భారత దేశపు ప్రాకృతభాషలోని యక్షరములు, చైనీయభాషలోఁ జైనీయాక్షరములు చెక్కబడినవి. ప్రాచీన భారతభూమికి మధ్యఽసియాను సంబంధము నివి తెలియ

23 V. A. Smith - Oxford history of India p. 46 "The Kharosthi alphabet derived from the Aramaic script, and written from right to left, which continued to be used on the North Western Frontier until about the 4th century of the Christian Era, appears to have been introduced by Persian officials and may be regarded as a memorial of the days when the Indus valley was part of the Achaemenian Empire',

H. G. Rawlinson - Indian Historical studies - p. 205 "This was the Kharosthi script, introduced by the officials of the Achaemenians, which was not entirely replaced by the Brahmi writing till the 4th century A. D. The Kharosthi is undoubtedly Aramaic in origin, reading, like other kindred scripts from right to left."

24 E. J. Rapson - Cambridge history of India vol. I. chap. II p. 62 "Kharosthi is derived from the Aramaic script, which was introduced into India in the 6th century B. C. when the north west was under Persian rule, and when Aramaic was used as a common means of communication for the purpose of Government throughout the Persian Empire.

That originally the Aramaic language and alphabet pure and simple were thus imported into Gandhara as Buhler conjectured in 1895, has been proved recently by Sir John Marshall's discovery of an Aramaic inscription at Taxasila."

పాటచుచున్నది. అశోకుని శిలాశాసనములు (క్రీ. పూ. 3వ శ) కొన్ని బ్రాహ్మీ, ఖరోష్ఠీ లిపులలోఁ గాన్పించును. మధ్యాసియాలోఁ గూడ కొన్ని శాసనములు, వ్రాతప్రతులు లభించినవి. అవి ఖరోష్ఠీలిపి, బ్రాహ్మీ లిపులలోఁగూడ వ్రాయఁబడినవి. అశోకుని కాలపు బ్రాహ్మీ లిపిలో వ్రాయఁబడిన అంధ్ర శాసనములు భట్టి ప్రోలులోఁ గాన్పించుచున్నవి.

ద్వితీయాధ్యాయము

వ్రాతసామగ్రులు - విదేశములలోని వ్రాతసామగ్రి - భారతభూమిలో గుడ్డలు, త్వక్కులు, తాటితకులు, పాపిరసు, మొదలగునవి వాడులు - ఇతర లేఖకుల వ్రాతలు.

వైదిక కాలములో నాగ్యులకు లిపి తెలిసినట్లు గాన్పింపదు. యవనరాయబారియగు 'మెగస్తనీసు' (క్రీ. పూ. 302) కాలమువరకు నీల్లే కాన్పించుచున్నది.²⁵ భారతీయులకు వ్రాత తెలియదని, జ్ఞప్తి చేతనే పనులు జరుపుదురని కొన్నిచోట్ల మైలురాలు, మారములు, బొటలమీఁద మకాములు తెలియుటకు గుర్తులుగా నుండెనని మెగస్తనీసు వ్రాసెను.²⁶ మచీయొకచోట వ్రాతలోలేని చట్టములద్వారా, వ్యాపార, కచేరీ వ్యవహారములు జరుగుచుండెనని వ్రాసెను.²⁷ చంద్రగుప్తునివరకు రాజ్యమేలిన 153 గురు రాజులపేర్లు, వారి రాజ్య వర్షములు 6451 అని యున్న రాజులపట్టిక పాట్నాలోఁ గలదని వ్రాసెను గాని, ఇది యంత సత్యముగాఁ గాన్పింపదు. మెగస్తనీసు

25 Strabo XV 53-66 — "As to the Hindus generally, they are ignorant of writing, have no written laws, and arrange everything from memory."

Frag. xxvii "The Indians are ignorant of writing and conduct all matters by memory work."

26. Rev. F. E. Keay — M. A. Ancient Indian Education p. 155,

"Megasthenese speaks of the use of mile stones to indicate distances and halting places on the high Roads."

27. Ibid p. 156 "At another place mentions unwritten laws confined to commercial and official classes."

తాను సత్యక్షముగాఁ జూచినవి యథార్థముగానే వ్రాసెనుగాని, భారతీయబ్రాహ్మణులు చెప్పినవిషయములు కొన్ని యథార్థమని నమ్మి వ్రాసెను, అందులో నిది యొకటి కావచ్చును. కొన్నికట్టుకథలను గూడ నమ్మి వ్రాయుటచేతకాఁబోలు స్ట్రాబో అనువాడు (Strabo క్రీ. శ. 1వ శ) మెగస్థనీసు నసత్యవంతుఁ డని యాక్షేపించెను.²⁸ కాటిలీయార్థశాస్త్రములో 'లేఖ్యారూఢనశాసనములు, రాజకీయ పత్రములు, అనుజ్ఞాపత్రములు' మున్నగువాని వర్ణనము గలదుకాని, ఈగ్రంథమును చంద్రగుప్తుని మంత్రియగు 'చానక్యఁడు' వ్రాయనే లేదు. ఈగ్రంథరచనాకాలము కీత్, మెక్డనాల్, వింటర్నిట్జ్ పండితుల యభిప్రాయప్రకారము క్రీ.శ. 300 నాఁటి దగుచున్నదికాని కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయములో సధ్యాపకుఁడగు 'ప్రాణనాథు'గారి వాదనప్రకారము క్రీ.శ. 480 - 510 మధ్య కాలము నాఁటి దగుచున్నది.²⁹ వీరివాదనలను నేను సర్వవిధముల నంగీకరించుచున్నాను. ఈకారణముచేత దీనిలోనివిషయములు క్రీ.పూ. 300 నాఁటివని యంగీకరింపఁజాలము. ఎట్లయినను భారతీయులు క్రీ. పూ. 700 ప్రాంతము నుండి హాణిద్యమునకు, జమాఖర్చులకు, పత్రవ్యవహారములకు లిపిని వాడుచున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. గ్రంథములుమాత్రము లిపి తెలిసిన తర్వాతకూడ వ్రాయుచున్నట్లు గాన్పింపదు. వ్రాతసామగ్రి తెలియ పండుటయే దీనికి ప్రధాన కారణము గావచ్చును. విదేశములలో నెంతయో కాలమునుండి వ్రాతసామగ్రి నెఱింగిరనుట కాధారములు పెళ్ళులు గలవు.

'అస్సీరియా'కు ముఖ్యనగరమగు 'నినెవా (Ninevah)' లో క్రీ. పూ 2500 క్రితము ఇటుకరాలు, పెంకులు పదివేలు గాన్పించి

28 Banj Nath Puri M. A. Ancient Greek writers p. 12 Strabo - 'Generally speaking, the men who have written on the affairs of India were a set of liars. Deimachus holds the first place in the list, Megasthenes comes next. ——— No faith whatever can be placed in Deimachus and Megasthenes.'

29. Pran Nath Bose —Indian antiquary LX—P 121 "The Arthashastra was compiled between 484—510 or 528 A. D, when the kings of Malwa were exposed to attack by the cruel Hunas."

నవి. అవి యొక్కొక్కటి ఒకటి మొదలు పండ్లెండు అంగుళములవఱకు నైశాల్యము గలవిగాఁ గాన్పించుచున్నవి. వానిలోఁ గొన్నిటిమీఁద 'అస్సీరియా' నామజ్యము యొక్క చరిత్రలోఁ గొంతభాగము వ్రాయఁబడినది. ఆ కాలపుపుస్తకములు కూడనిటుకాలు కాల్పిననుభి పలకలతోఁదమూడుకాఁబడినవి.³⁰ ప్రశస్తమగు రేగడిమట్టిపై వ్రాయఁ బడిన శాసనములు నేటికిని నిల్చినవి. క్రీలు, బాబిలోనియాలలో మొదట పెంకులపై యక్షరములు వ్రాసి, వానిని గాల్చిరి. ఇవి మే పుస్తకము లాయెను. లిఖితనిదర్శనములుగల పురాతన నామజ్య ముండే. 'మెసపటోమియా'లో నేల త్రవ్వచుండఁగా, కాల్పిన రేగడి మట్టి పెంకులు దొరికినవి.³¹ ఇవి బాలుర పుస్తకములుగా నున్నవి. అప్పటికే పాఠశాలలు గలవని చరిత్రకారుల యూహ. తరువాత గ్రీకులవి మొదటి పాఠశాలలుగాఁ గాన్పించుచున్నవి. బాబిలోను నా లోను, ఉర్లోనుగూడ రేగడిమట్టిబిళ్లలు క్రీ.పూ. 2000 వేండ్ల నా టివి కాన్పించినవి. ప్రాచీన 'మెసపటోమియా'లోఁ జాలకాలము జాబులు, శాసనములు, పత్రములు, జమాఖర్చుల లెక్కలు మొదలగునవి గట్టి యలుకలపై, పెంకులపై వ్రాయఁబడుచుండెను. 'అస్సీ రియా'రాజు 'అసుర బాణిపాలుని' కాలములోఁ గూడ మట్టిబిళ్లలపై వ్రాతలు వ్రాయుచుండిరి.

క్రీ. పూ. 20 లేక 25 శతాబ్దములకుఁబూర్వము ఈజిప్టు (మిశ్ర) లోని పత్రములు 'పాపిరి' (కాగితము చేయురెల్లు) మీఁద వ్రాయు చుండిరి. నైలునదిప్రాంతములలో నమృద్ధిగా నీ 'పాపిరసు' లభించు చుండుటచేత, ఐగుప్తుదేశీయులు దీనిని తేస్సగా వాడుచుండిరి.³² ఇది

30 Frederick Harrison—A book about books p 1 "In Assyria capital Ninevah, 2500 years old bricks were found- 10000 were found—. 1"—12" square were found. On some of them is written part of the story of the Assyrian empire. Yet books were made of bricks or tablets of burnt clay."

31 Ibid—p 141 "It is claimed for clay tablets that they existed in Babylonia, in Ur of the Chaldees and in other cities, as early as 2000 B. C."

32 Frederick Harrison—A book about books. p. 6 "Egyptian records on papyri written about 20 or 25 centuries B. C. Egyptians

యొక చిన్న రెల్లుజాతిచెట్టు. జమ్మవలె పెరుగును. దీని వేరు వంట సరకునకును, ఆకులు పైకప్పులకు, దుస్తులకు, శైరచాపలకు, కాగితము లకు, వాగ్రతకు నుపయోగించుచుండిరి. దీనినుండియే పేపర్ (Paper) వచ్చినదని విద్వాంసులయూహ. 'పాపిరసు'ను జాపవలెనల్లి, దాని పైన వ్రాయుచుండిరి. రెల్లు కలముతోనో, బొంగు కలముతోనో, సిడకబాగ్గుతో, జేయఁబడిన సిరాతో నక్షరములు వ్రాయుచుండిరి. ఒక్కొక్కపుడు, ఏగుస్తీయులు, రెల్లుగడ్డి కాడలలోని గుజ్జుతో, గాగితములుచేసి, వానిపైన క్షరముల లిఖించుచుండిరి. ఈ 'పాపిరసు' చెమ్మ, వేడివలన, విశేషకాలము మనక శిథిలమైపోవుచుండెను.

గ్రీకులు. ఫోసిషియసులనుండి 'లిపి'ని క్రీ. పూ. 8వ శతాబ్దిలో నేర్చి, తమ దేశములో వాగ్రతప్రవేశపెట్టుటకు, వాగ్రత సామగ్రి కన్వేషించుచుండిరి. గ్రీకులు, 'పాపిరసు'ను. 'ఈజిప్టు'నుండి, తమ దేశమున కెగుమతి చేసికొనుచు, దానిపైన వ్రాసికొనుచుండిరి. 33 శిలా లేఖనము రాకపూర్వము క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దములో రాజ్య మేలిన 'సోలన్' (Solon) అను గ్రీకురాజు శాసనములను గొయ్యబల్లలపై చెక్కించెను. క్రీ. పూ. 7, వ శతాబ్దముధ్య కాలములో, నగబ్బులు 'ఈజిప్టు'ను జయించినప్పుడు, 'పాపిరసు' నెగుమతిచేయుట ఆగిపోయెను. ఈజిప్టులోఁగూడ 'పాపిరసు'ను వాడుటమానివేసిరి. 'యూమినస్' (Eumenus) అను పెర్గామన్ రాజు (King of Pergamos) ఆసియామైనరులో క్రీ.పూ. 2వ శతాబ్దిలో, దానొక గ్రంథాలయ మేర్పఱుపఁదలంచి యుండెను. ఈజిప్టురాజు తన గ్రంథాలయమునకు భిన్నమగు నేమోయని ఈజిప్టునుండి 'పాపిరసు' నెవరును గైకొనిపోరాదని చట్టమునుజేసెను. అంతట యూమినస్ (Eumenus) పరిశోధనలు సాగించి పశువులచర్మములను వాగ్రతకు వినియోగించెను. తరువాత వేలకొలఁది పుస్తకములు, ఆవుదూళ్ల చర్మములపై వ్రాయఁబడినవి. 34

used this as this papyrus plant grew in abundance on the banks of the Nile.....Ink was applied."

33 Ibid---"In course of time the Greeks began to import papyrus from Egypt and to use it for their records."

34. Frederick Harrison - A book about books. p. 10 "In Egypt itself a blow to the use of Papyrus was dealt by Arabs when they

‘బైబిలునందుకూడ ‘పాపిరస్’ మీద వ్రాత వ్రాయుటను గూర్చి ఉల్లేఖంబడియున్నది. నేటికి నిల్చిన అతి పురాతనములగు బైబిలు వ్రాతపత్రములు ‘పాపిరసు’ మీదనే యున్నవి.³⁵

‘ఏథెన్సు’ (Athens) నగరములో, ‘నగర చట్టముల’ నతిక్రమించిన వారిపేర్లు కుండపెంకులపై వ్రాసి, వెడలఁ గొట్టుచుండిరి. క్రీ. పూ. 2000 యేండ్ల క్రితమునుండి, ఐగుప్తదేశీయులు చర్మములను శుభ్రపఱచి, వానిపైన వ్రాయుచుండిరి.

‘ఫోనీషియనుల’నుండి గ్రీకులు, గ్రీకులనుండి రోమనులు నాగరికతను, లిపిని నేర్చుకొనియుండిరి. రోము దేశీయులు వర్ణమాలను నేర్చిరి కాని వ్రాతసామగ్రి కాన్పింపదు. అందుచేవారు పురాతన కాలములో జంతువుల ఎండిన చర్మములపైగాని, మైనముచేత కప్పఁబడిన చిన్నపలకలపైగాని వ్రాయుచుండిరి,

పారసీకుల వేదమగు ‘జెండవిష్టా’ క్రీ. పూ. 6వ శతాబ్దప్రాంతమున, జరతుష్టుడను, వేదకర్త చనిపోయిన తర్వాత 21 పుస్తకములుగా, 12000 ఆవుతోళ్ళపై వ్రాయఁబడినట్లు గాన్పించుచున్నది.³⁷

conquered the country about the middle of the 7th century B. C. They stopped the export of Papyrus. Eumenus, king of Pergamos, in Asia minor, during second century B. C. anxious to provide a library for himself, found the source of Papyrus cut off by the king of Egypt, who jealous of the reputation of his own library, ordered that no more papyrus should be exported from Egypt. This led to experiments in the preparation of skins, which were successful during the reign of Eumenus— — Thousands of books were written on parchment. (skin of calf).

35. Ibid p. 5. "The bible contains references to writing on papyrus. Indeed the earliest biblical manuscripts that have survived are on paper."

36 Ibid p. 3 "At Athens the names of those who were to be banished for breaking the laws of the city were inscribed on pots-herds while leather, made from skins, was used by the Egyptians as far back as 2000 years B. C."

37 Charles Seignobos—History of ancient civilization. p. 65 "Jend Avesta was reduced to writing long after his death. It was

పై విధముగా విదేశీయులు, కాల్చిన మట్టిపెంకులు, ఇటుక
రాలు, 'చాపిగసు' పశువుల చర్మములు, కుండ పెంకులు, మున్నగు
వానిపైన వాయుచిహారము పలుచోట్ల గాన్నించుచున్నది. భారత
వర్షములో వ్రాత నామగ్రనిగూర్చి ప్రస్తుతము చర్చింపనలెను.

పాగ్దేశములలో మైనము కప్పిన దంతపు పలకలు, లోహము,
కొయ్య మున్నగువానిపైన వ్రాసి, నోటు పుస్తకములుగా గుంబయో
గించుచుండిరని, గ్రీకు చారిత్రకజనకుండగు 'హిరోడోటసు' (Herodotus
B. C. 484-425.) రోము చరిత్రకారుండగు 'సిసిరో' (Cicero క్రీ. శ.
1 వ శ.) అనుజూలియస్ సీజరు, కాలమున తేనించి మున్ను తేఖులను
వ్రాసిరి,³⁸ అలెగ్జాండరుతోనచ్చిన తేఖులందు 'నియార్కసు' (క్రీ.
పూ. 326), భారతీయులు దట్టముగా నేనుబడిన గుడ్డలపై తేఖులు
వ్రాయుచుందురని వ్రాసెను.³⁹ ఆ కాలమునాటికి భారతీయుల చట్ట
ములు లిపిరూపమున లేవు. గుడ్డలమీఁద కాక, కొండ రావి పట్టల
మీఁద, ఆకులపైనసిరాతో వ్రాయుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.⁴⁰
నియార్కసు, (Nearchus) క్వీన్టస్ కర్టియస్, (Quintin Curtius) ల
యుక్తి వాక్యములబట్టి అక్షరములపై మసి పులుము ఆచారము

divided into 21 books, inscribed on 12000 cow-skins, bound by
golden cords." Also Paul Massen Oursel - Ancient India p. 220
"Avesta written on calf skins, prepared for the purpose."

E. J. Rapson - Ancient India p. 30 "Indian Rigveda possibly as
early as 1200 B. C. and the Persian Avesta dating from the time of
Zoraster probably about 660 - 583 B. C.

38. Frederick Harrison - A book about books p. 3 "Tablets of
ivory, metal or wood, covered with wax and used as 'note' books,
are mentioned by Herodotus, the 'father of history' who lived in
Greece in the 5th century B. C. and also by Cicero, who lived in
Rome in the time of Julius Caesar."

39. Strabo (XV—1—67) "Indians write letters upon cloth which
had been very closely woven" (B. C. 27 B. C.—14 A. D. Augustus)

40. Quintin Curtius, Nearchus — "The tender side of the
barks of trees receives written characters like paper." Maxmuller -
History of Sanskrit literature p. 506. Curtius. "They wrote on the
soft rind (bark) of trees. (There was no palm. It was birch bark.)"

కూడ నాకాలమున కలదని తెలియవచ్చుచున్నది. బుద్ధదేవుని 'ప్రిపవా' సమాధివద్ద నిట్టి మసి యక్షరములు కాన్పించినవి, ఇనుప గంటములతో వ్రాయునక్షరములు కాన్పింపమి, వానిపైన మసి పూయుచుండిరని తోచుచున్నది. యపనరాయబారి 'మెగస్తనీసు' (Megasthenes) వ్రాతసామగ్రిని బేర్కొనకపోగా, హిందువులకు వ్రాత మే తెలియదనెను. కాని అంతకు పూర్వమువచ్చిన 'అలెగ్జాండరు' లేఖకుల వ్రాతలవలన, ప్రిపవాశాసనము వలన (B. C. 477) భారతీయులకు వ్రాత కలదని తెలిసికొనవచ్చును. వ్రాతసామగ్రిని గూర్చి కూడ యవన లేఖకులు ప్రస్తావించియు యుండిరి.41. క్వింటన్ కర్టియసు (క్రి. శ. 1వ శ.) హిందవులు చెట్లయొక్క మెత్తని త్వక్కులపై వ్రాసెదరనెను. 'ప్లిని' (క్రి. శ. 77) వ్రాతలనుబట్టి చూడగా, 'అలెగ్జాండరు' కాలమునకుఁ దర్వాతగాని 'పాపిరసు' 'ఈజిప్టు' నుండి బయటకు రాలేదని, యిచట తాటియాకులు, కొన్నిచోట్ల త్వక్కులు తర్వాత 'పాపిరసు, అను కాగితము వాడఁబడినవని తెలియుచున్నది.42 'అర్రియన్' (Arrian A. D. 2nd century) కూడ హిందువులు వృక్షముల త్వక్కులమీఁద వ్రాసెదరనెను. భారతవర్షములోఁ బశ్చిమోత్తరభా

41. J. w. McCrindle M.A., Quintin Curtius p, 186 "Strabo on the authority of Nearchus that the Indians wrote letters upon cloth, which was well pressed to make it smooth, but adds that other writers affirmed that the Indians had no knowledge of writing. They were however acquainted with writing for some centuries before Alexander's time, but whence they got their alphabet is a question not yet quite settled, though the weight of opinion inclines to assign it a Himyaritic origin. We learn from Pliny, that paper made from the Papyrus plant did not come into common use out of Egypt till the time of Alexander the Great. He then goes on to say that for writing on the leaves of palm were first used and then the barks of certain trees."

42. Baij Nath Puri M. A.—India as described by Early Greek writers p, 36 "Pliny referred to paper being made from papyrus plant. (XIII - 21). He said that for writing, the leaves of palm trees were used first, and then the barks (libri) of certain trees (XIII - 21)

గములో భూర్జపత్రములపై వ్రాయునాచారముకలదు. కాశ్మీరములో నీ చెట్లనేకములుండుటయే దీనికిఁ గారణము. ఈ పత్రములపై లేఖలు కూడ వ్రాయునచ్చును. తాటియాకులు, తామరాకులపైన కూడ వ్రాసిరి.

125 వ సంఖ్యగల జాతకకథ కొయ్య వ్రాఁతబల్లను బేర్కొని నది. (ఫలకము). కొయ్య కలముపేరుకూడ (వర్గుకము) కాన్పించు చున్నది. బోధినత్వము, తన గ్రామములో విశ్వామిత్రుఁ డను గురువు చెంత కేగినప్పుడు, ఉరగసర చందనపు కొయ్యపలకను, రత్న మయ భూషితంబగు కలము, శ్రేష్ఠమైన సిరాలతో, నేగెనని, లలిత వస్త్రారమును బౌద్ధగంధము తెల్పుచున్నది. వినయపిటకము (111-76) లో 'లేఖమ్ ఛిందతి యని వ్రాత ప్రశంసగలదు. దీనిని జూచి బుహ్లరు (Buhler) కొయ్యమీఁద వ్రాతయని, రైసు డేవిడ్సు (Rhys Davids) ఆకుమీఁదనని భిన్నాభిప్రాయములు సూచించిరి. కొన్నాళ్ళకు, కొయ్యలమీఁద, శిలలపైన లోహములపై వ్రాయనాగిరి.

స్ట్రాబో (Strabo A. D. 1 Century) వ్రాతలనుబట్టి చూడఁగా, క్రీ. పూ. 1వ శతాబ్దపాంతమున. 'సీజరు సమకాలీనుఁడగు 'పోరసు, అను భూపతి, 'సీజరు అగష్టసు'న కొక ఉత్తరము వ్రాసెను. ఆలేఖ గ్రీకుభాషలో మేకచర్మముపై వ్రాయఁ బడినదని, స్నేహ పూర్వకముగాఁ దనరాజ్యమునకు రావలసినదని, యాహ్వానించుచు నిదివ్రాయఁబడినదని తెలిసికొననగును 42 చర్మములపై వ్రాయు పద్ధతిని ప్రాచీన భారతీయులెఱుంగరు. యజ్ఞ కర్మముల కపవిత్రత కల్గునని, భారతీయులు మృగచర్మములు వాడియుండరు. వేదకాలమునాఁటికే ఆర్యులకు 'ఆవుతోళ్ళఉపయోగము' తెలిసి యుండెను. ఆవుతోళ్ళ ననేక కార్యముల కుపయోగించుచుండిరికాని, లేఖనమున కుపయోగించినట్లు గాన్పింపదు. ఆర్యులు నీళ్ళు స్వల్పముంచుటకు, ఋద్యము, తేనె, నూనె, వెన్న, సోమరసము, మున్నగు వానిని బోయుటకుఁగూడ నావుతోళ్ళ నుపయోగించు

చుండిరని, పెక్కుపనిముట్లను వీనితోఁ దయారు చేయుచుండిరని తెలియుచున్నది. 44

కాగితముయొక్క ఉపయోగము తెలిసిన తర్వాతకూడ కొండరావి పట్టలమీఁద, తాటి ఆకుల మీఁద, కొయ్య పలకల మీఁద, లోహపు రేకుల మీఁద, తొల మీఁద వ్రాయు నాచారము భారతవర్షమునఁ జాలకాలమునకుఁగాని పోలేరు 45 కొన్ని నాటక భాగములుకూడ శిలలపై వ్రాయఁబడినవి. భారత వర్షమున వ్రాతకళ, యతి శీఘ్ర కాలములో శరవేగమున వ్యాప్తమైనది. నియార్కసు కాలమున గుడ్డలపై వ్రాయు పద్ధతిపోయి, క్రనుముగా, రాగిరేకులు, తాటిఆకులు, భూర్జత్వక్కులు, పత్రములు, పాపిరసు కాగితములను, భారతీయులు వాడసాగిరి.

బొద్దులే ప్రప్రథమముగా భారతభూమిలో వ్రాతసామగ్రిని గనుఁగొని, గ్రంథములను వ్రాయసాగినట్లు గాన్పించుచున్నది. వ్రాత బ్రాహ్మణుల యొక్క పరిపూర్ణములగు హక్కులకుఁ బ్రమాదకర మైనదిగాఁ గాన్పించుటచేత, వారు దానిని తీవ్రముగా ప్రతిఘటింప సాగిరి. అయినను వీనిని సరకు చేయక బొద్దులు గ్రంథములు వ్రాయ సాగిరి. భారతభూమిలో త్వక్కులమీఁద, తాటియాకుల మీఁద, వ్రాయఁబడిన యత్యంత పురాతనమైన వ్రాతపత్రములు బొద్దులవే

44. A. C. Das, M. A., B, L.—Rigvedic India - p. 75,

"The cowhides were tanned and made into many articles of everyday use. There was no prejudice as is at the present day, against using receptacles made of cow-hides or storing water, wine, honey, oil, clarified butter and even articles of worship like the soma juice."

45. Paul Massan Oursel — Ancient India and Indian civilization p. 221. "writing was very late ... . For a long time writing was done on birch bark and even after paper was known, palm leaves and wooder tablets were used. We have none earlier than 12th century. Most documents are written on paper, which the Mussalmans introduced into India, in the 13th century. Metal plates were used, in the 12th century and later, to carve whole dramas on rocks."

మొయున్నది. శిలలపై, లోహపు రేకులపై ప్రథమముగా వ్రాయఁబడిన శాసనములుకూడ శౌద్ధులవే. బౌద్ధవేదములగు పితకములను లిఖిత రూపములోనికిఁ దెచ్చినది శౌద్ధులే. వ్రాతప్రశంస చేసినది యన్నిటి కంటె సంస్కృత వాఙ్మయములో మొదటి గ్రంథము వశిష్ట ధర్మ సూత్రములుగాఁ గాన్పించుచున్నది.⁴⁶

శ్రుత్యాదులు గ్రంథస్థ రూపమగుటకు ప్రాచీన బ్రాహ్మణలిప్త పడరైరి. శౌద్ధులే తమ మతగ్రంథములను క్రీ. పూ. 885 సంవత్సరమున, సింహళ ద్వీపములో 'వటగామాని, యను రాజు కాలమున లిఖిత రూపములోనికిఁ దీసికొనివచ్చిరి.⁴⁷ గ్రంథాదులు వ్రాయవలసి వచ్చుటచేత, శౌద్ధులు లిఖిత సామగ్రిని వెదక సాగిరి. బౌద్ధమతో దయమైన తర్వాతనే లిపి, విరివిగా వాడుకలోనికి వచ్చినది. వ్రాత సామగ్రి కన్వేషణము బౌద్ధులే చేయసాగిరి. అనేక స్థూపములలో దొరకిన బౌద్ధ గ్రంథములే దీనికి సాక్షి. కొండరావిచెట్టు పట్ల మీఁద వ్రాయఁబడిన వ్రాతప్రతు లితర స్మరణ చిహ్నములతోఁ బాటు, కాబూలులోయలోని స్థూపములోఁగాన్పించెను. ఖరోష్టి లిపిలో వ్రాయఁబడిన 'ధర్మపదము' అను వ్రాతప్రతి యిచ్చోటనే లభించెను.

---

46. Rhys Davids—Buddhist India— p 46 "Writing was strongly opposed to a method so dangerous to their exclusive previlages, And we ought not to be surprised to find that the oldest manuscript on bark or palm leaf known in India are Buddhist, that the earliest written records on stone and metal are Buddhist, that it is the Buddhists who first made use of writing to record their canonical books; and that the earliest mention of writing at all in the voluminous priestly literature, is in the Vasishta Dharma Sutras, one of the later law books, and long posterior to the numerous references quoted above from the Buddhist canon."

47. Prof. Vinaya Kumar Sarkar M.A. — Secular and social strata in Buddhist thought p. 17 "In the present form the three baskets are taken to have been finally closed in the last quarter of the first century B. C., when they were committed to writing in Ceylon during the reign of Vattagamani "

కొండరావిపట్టలు, ఆకులమీఁద గంటములతో వ్రాయుచుండిరి. కాని పట్టలు, ఆకులు, పెళుచుగానుండి శీఘ్రముగా నశించిపోవుచుండెను. అందుచేత చెట్లయొక్క పెద్ద పట్టలు, పొడవైన తాటిఆకులు క్రమముగా వాడనాగిరి. బౌద్ధ చక్రవర్తి 'అశోకుడు' సర్వజనోపయోగార్థమై, శిలలపైన ఆకాలపు వాసుకభాషలో ననేక ధర్మములు వ్రాయించెను. శిలాలేఖనము కూడ వాసుకలోనికి వచ్చినది.

ఆంగ్లేయభాషలో 'బుక్' (Book) అనుమాట ఆంగ్లోసాక్షు నుపదమగు 'బాక్' (Boc) నుండికల్గినది. దీనికి మూలము చెట్లత్వక్కు (Bark of trees) గాఁ గాన్పించుచున్నది. బైబిలు (Bible) నందుకూడ వ్రాతసాధనములపేర్లు కాన్పించుచున్నవి. క్రొత్త నిబంధన వ్రాయునాటికి కలము, పాపిరసు మున్నగువానిని ఆసియా ఖండవాసులెఱింగి యుండిరి. 48

భూర్జ పత్రములమీఁద వ్రాయుపద్ధతి భారతవర్షమున ప్రక్క దేశములలోఁగూడ హెచ్చుగాఁగలదు. మధ్యాసియాలోని 'ఖోటాను' (Khotan) కు 13 మైళ్ళ దూరములోనున్న, 'గోసింగవిహారము' యొక్క భగ్నావశేషములలో, భూర్జ పత్రములపై 'ఖరోష్ఠీలిపి' లో వ్రాయఁబడిన పాఠీభాషలోని బౌద్ధగ్రంథము లభించినది. అది క్రీస్తుశకారంభ కాలమునాఁటిది, రెండవది వైద్యగ్రంథము. 'కుచార' సమీపమున 'మింగాయిలో' 'కెప్టెన్ బవర్' (Captain Bower) కు లభించినది. ఇది సంస్కృత భాషలో నున్నది. క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దినాటి లిపితో

48. Bible John XIX 23—4 "Oh that my words were now written, oh that they were printed in a book, that they were printed in a book, that they were groven with an iron pen and lead in the rock for ever."

Jeremiah XVII-1 "The sin of Judah is written with a pen of iron and with the point of a diamond."

Frederick Harrison - A book about books p. 5 "The bible contains references to writing on papyrus. Indeed the earliest biblical manuscripts that have survived, are on papyrus- St. John verse 13 "I had many things to write, but I will not with ink and pen write unto thee."

ప్రవాచనబడినదని, అంగీకరింపబడుచున్నది.48 మొదటి నాటక కర్త
అశ్వఘోషుని (క్రీ. శ. 100) నాటకము 'సారిపుత్ర ప్రకరణము'
9 అంకముల ప్రవాచనప్రతిలోని కొన్ని భాగములు మధ్యాసియాలో
'తుర్ఫన్' (Turfan) లో లభించినవి.

చైనీయ టర్క్కిస్థానములో రెండు బౌద్ధనాటక ఖండముల ప్రవాత
ప్రతుల దేకాలమునాటి వచట లభించినవి. తాటి ఆకులమీద
గంటముతో ప్రాసెడి ఆచారము క్రీస్తుశకారంభమునుండి కాన్పించు
చున్నది. కొండరావి పట్టలమీద ప్రవాచనబడిన మొదటి సంస్కృత
ప్రవాచనప్రతి, క్రీ.శ. 5వ శతాబ్దమునుండి కాన్పించుచున్నది.50 క్రీ. శ.
11వ శతాబ్దములో 'గజనీముహమ్మదు'తోనచ్చిన 'అల్బరూసి' (క్రీ.శ.
1030 లేఖలు ప్రవాచనము, మధ్యకాలీన భారతవర్షములో కొండరావి
పట్టలు వాడెడి వారని ప్రాసెను.51 క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములో నచ్చిన
చైనీయ లేఖకుడు 'హూయాన్ సాంగు (క్రీ. శ. 629-645) భారత
వర్షమున తాటియాకులు సర్వ సామాన్యముగా వాడబడుచుండెనని
ప్రాసెను. క్రీ. శ. 6వ శతాబ్దములో సీ-మ-ట్యూన్-లీన్ (Ma-twan
lin A. D.-550-600) అను లేఖకుడు, వారికి ప్రవాత, వాఙ్మయము
గలవని, అందరు పురుషులు ఉపదేశగ్రంథములు, సిద్ధాంతములు,
చదువుదురని, తాటియాకులపైన ప్రాచుర్యమున ప్రాసెను.52
ముహమ్మదీయ రాజులు భారతవర్షమునఁ గాగితము ప్రవేశపెట్టినను,

49. Ganga Prasad Mehtha—Chandragupta Vikramaditya p. 99
(Hindi).

50. A. A. Macdonall—History of Sanskrit literature p. 10
"Materials — Birch bark and palm leaves—Oldest known
Sanskrit manuscript written on birch bark dates from 5th century
A. D."

51. Alberuni's India—"Leaves of birch bark were also regularly
used for letter writing in early mediaeval India."

52. K. A. Nilakantha sastry — Foreign notices of South India
p. 95 "They have a written character and a literature.....All the
men study the instruction books denominated Siddhantas written
on the leaves of the Paltos intended to preserve a record of things
(on palm leaves).

తాటి ఆకులపై వ్రాయనాచారము పోలేదని, 13వ శతాబ్దినాటి లేఖకుడు 'జాన్ ఆఫ్ మాంటికార్వినో' (John of Montecorvino 1292-3) వ్రాతలు తెల్పుచున్నవి. వారికి వర్ణమాల గలదని, జమా ఖర్చులెక్కలు, వారి విగ్రహారాధనకు మంత్రములు, మున్నగునవి తాటియాకులపైన వ్రాయదురని, వారికి గాగితములు లేవని, ఈ లేఖకుడు వ్రాసెను. 53 విశేషముగా కాగితముల వ్యాప్తి ఆకాలమున కాలేదేమోనని తోచుచున్నది.

15వ శతాబ్దమున 'హంపి' విజయనగరమునకు వచ్చిన 'అబ్దుల్ రజాక్' (1442-3) భారతీయుల వ్రాత సామగ్రిని గూర్చి పేర్కొనెను. భారతీయులకు రెండు విధములగు వ్రాతపద్ధతులు కలనని, మొదటి పద్ధతి రెండు గజములపొడవు, రెండు వేళ్ల వెడల్పుగల తాటియాకులపై, అనుపగంటములతో గీయుచుందురని, రెండవ పద్ధతిలో దెల్లని ఉపరితలముగల భాగమును, నలుపుచేయుదురని, దానిపైన మెత్తని గాతిని కలము ఆకారముగాఁజేసి వ్రాయుదురని, ఈ యక్షరములు చాలకాలముండునని, ఈ వ్రాతపద్ధతి అత్యంత శ్లాఘనీయమని, అబ్దుల్ రజాక్ వ్రాసెను. 'బార్బోసా' యను లేఖకుడుకూడ, 'కాళికట్టు' కేసినపుడు తానుకూడ నిదేయాదిరి పద్ధతిని దిలకించితి నని వ్రాసెను. 54

53. Ibid p, 188— John of Montecorvino (1292 - 3). "They have indeed an alphabet which they use to keep their accounts and to write prayers or charms for their idols. They have no paper but write upon leaves of trees like unto palm leaves,"

54 T. V. Mahalingam-Administration and social life under Vijayanagara empire—p 354 "Abdul Rajaak (1442—3). "These people name two kinds of writings one upon the leaf of the Tadi palm which is two yards long, and two digits broad, on which they scratch with an iron style. These characters possess no colour and endure but for a little while. In the second kind they blacken a white surface on which they write with a soft stone cut with the shape of a pen, so that the characters are white on a black surface and are durable. This kind of writing is highly esteemed.

Elliot—History of India Vol IV—P 107, 108. 'Barbosa' described the same practice which he saw at the time of his visit to Calicut."

క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దములో నుత్తర భారతవర్షమున కేతెంచిన 'ఇబ్నాబటూటా' (1333-45క్రీ.శ.) అను ముస్లిముయాత్రికుఁడుకూడ, తాటియాకులపై భారతీయులు, కత్తినిబోలియున్న, వ్రటువగు నినుప పనిముట్టుతో వ్రాయుదురని, కొన్ని ముఖ్యమైన ప్రతులను గాగితము మీఁద మాత్రమే వ్రాయుదురని వ్రాసెను. 55

" క్రీ. శ. ఒకటవ శతాబ్దమునుండి పందొమ్మిదవ శతాబ్దమువఱకు భారతభూమిలోఁ దాటియాకులపై వ్రాయునాచారము హెచ్చుగాఁ గాన్పించుచున్నది. ముహమ్మదీయులు కాగితము ప్రవేశము పెట్టినను, 17వ శతాబ్దమువఱకు భూర్జత్వక్కులపై వ్రాయునాచారము భారత భూమిలో సమసిపోలేదు. క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము భారతవర్షములో వ్రాతప్రతులు కాన్పింపకున్నవి. 56.

మధ్యాసియాలో క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దినాఁటివి, జపానులో 6 వ శతాబ్దినాఁటివి, నేపాలులో 10 వ శతాబ్దినాఁటివి వ్రాతప్రతులు లభించినవి. సంస్కృత వ్రాతప్రతి (కుటిలలిపిలోనిది) తాటియాకుది 10 లేక 11 వ శతాబ్దమునాఁటిది, వజ్రదకతంత్రము, సధర్మపుండరీకము అను వ్రాతప్రతులు జపానుకుఁ జేరినవి. క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దికిఁబూర్వపు వ్రాతప్రతులు భారతభూమిలోఁ గాన్పింపవు. బౌద్ధ కాలారంభమున కొయ్యపలకలమీఁద వ్రాయునాచారము గలదు. శిలలమీఁద, లోహపురేకులమీఁద, తాటియాకులమీఁద, భూర్జత్వక్కులమీఁద వ్రాయునాచారము తరువాతది. క్రీ. శ. 4 వ శతాబ్ద ప్రాంతమునాటివి, 'ఖోటానుకు, సమీపముగా 'తక్లమకన్' ఎడారి భూములలో నిసుకనుండి, 1900 సంవత్సరములో 'స్టైన్' (Stein) అను భూగర్భశాస్త్రవేత్త, సంస్కృతములో వ్రాయఁబడిన 500 కొయ్య

---

55 Ibna Batuta "They write there on palm leaves with a curved iron tool resembling a knife. They write on paper only copies of the kuran of scientific treatises."

56 A.A. Macdonall—India's past p 53 " Hence it is probable that written books really did not exist in the centuries before our era."

పలకలను బయటకు లాగియుండెను, 57 దీనినిబట్టి వాత్రసామగ్రికిఁ గొయ్యనుకూడ నుపయోగించినట్లు కాన్పించుచున్నది. కొయ్య, తాటియాకులే కాకుండ, మాదిగుడ్డ, చర్మము, లోహము, శిలలు మున్నగునవి ఉపయోగింపఁబడుచుండెను. 58

రాగిరేకులపై వ్రాయునాచారము కూడ నతిపురాతనమైనదే. 'హుయాన్ సాంగు' వ్రాతలనుబట్టి చూడఁగా, క్రీ. శ. 125 మొదలు 153 వరకు రాజ్యమేలిన 'శస్తిష్టమహారాజు' కాలమున, బౌద్ధులు ప్రతి గ్రంథములు, రాగిరేకులపై వ్రాయఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. తొలిసారికి తామశాసనములు కూడ లభించినవి.

శిలా లేఖనము 'అశోకుని కాలము, నుండి భారతదేశమున విస్తరింపఁ జూపినది. ఈపద్ధతిని భారతీయులు, పాకిస్తానీయులనుండి తెచ్చుకొనిరి. సమస్తమైన సంస్కృత భాషలో వ్రాయఁబడిన అతిపురాతనమైన శిలాశాసనము, 'అధియవాను'లోని 'గిర్గారు' (Girgar) అను గ్రామమున 'రుద్రదనునుని' శాసనముగాఁ గోలుచున్నది. ఇది క్రీ. శ. 150 నాటిది. ఇది ఉత్కృష్ట రచనగల శిలా లేఖనము. ఈశాసనమునకు బట్టి, ఈయన తర్క, వ్యాకరణ, సంగీతాది శాస్త్రములలో బుద్ధిమండుని, ఆలంకారిక గద్య, పద్య రచనాదులందు సమర్థుడని తెలియుచున్నది.

శిలాశాసనములన్నిటిలో భారతభూమిలో దొరకినవానిలోఁ బ్రధానమైనది, ప్రథమముగా లిఖింపఁబడినది, 'ప్రిప్రవా'లో దొరకిన బౌద్ధ

57 M. Winternitz—History of Indian literature Vol I—P 35
"M. A. Stein in 1900, dug out of the sand in the desert of Takla-makan near khotan 500 small tablets of wood covered with writing which reach back to the 4th century and are perhaps older still.

58 Ibid p 39 "Wood as a writing material, was found in Buddhist writings. Palm leaves to the first century A. D. cotton stuff, leather, metal and stones are used as writing materials. Gold plates, silver plates and copper plates were also used."

59 Hiuen Tsiang—"King Kanishka had the sacred writings of the Buddhists engraved on copper plates."

స్తూపములోని, రాతిపాత్రపైన వ్రాయబడినదిగాఁగాన్పించుచున్నది.⁶⁰ సాంచిలోని యొకస్తూపములో రెండు రాతిబరణుల (Soapstone easkets) మీఁద సిరాతో, “సారిపుత్ర, మొగ్గలన’ యను బుద్ధుని యిరువురి శిష్యుల యెముకలుకలవని వ్రాయబడినది. బుద్ధుని ప్రథమ ధర్మభోధ సారనాథులో రాతిపైనున్నది. ధారానగరములోని యొక రాతిపై, ఒక నాటకముయొక్క రెండంకములు వ్రాయబడినవి. కొన్ని రాలపై పద్యములుకూడఁ గలవు. శిలలపై నాటకములు వ్రాయబడిన సిదర్శనములు కలవు. శాసన లేఖనమునకు రాలు శాశ్వతమైనవని, హాసమైన జెక్కసాగిరి. కొన్నిచోట్ల సిరాతో రేగడిమనుమీఁద, నిలుక రాలపైన వ్రాయబడినవి. మధ్య హిందూసానములోని కొన్ని శాసనములు, సిరాతో మట్టిపలకలమీఁద క్రీ. పూ. 2 లేక 3 వ శతాబ్దప్రాంతమునుండి వ్రాయబడినవి. రంగులు వేసిన శాసనములు అజంతాగుహలలోఁ గాన్పించినవి. ఇటుకరాలపైన శాసనములెన్నడు విదేశమున వ్రాయబడియుండ లేదు. కాని గుప్తరాజుల కాలమున కొన్ని యిటుక పలకలు లభించినవి. బుద్ధుఁడు, శ్రావస్తిలో బోధించిన బోధ, యొకానొక యిటుకరాతిపైన గలదు. అనేక గుహలు, గోడల మీఁద ననేకవిధములగు వ్రాతలు కాన్పించుచున్నవి. కొన్నివ్రాతలు రాతిపలకలమీఁద, బొమ్మలమీఁద, ఎముకలపాత్రలపైనఁ గాన్పించు చున్నవి. శిలా లేఖనము క్రీ.పూ. 450 నాటికి భారతీయులెఱింగినట్లు తేలుచున్నది.

ఇట్లే ఇత్తడి, కంచు, రాగిరేకులపైన వ్రాయబడిన వ్రాతలు, శాసనములు బహుకాలమునుండి భారతవర్షమునఁగాన్పించుచున్నవి.

60 A. A. Macdonall—India's past p 253 "Of the relic receptacles from the interior of Buddhist stupas, the soap-stone vase from Piprahwa bears the oldest known Indian inscription, which locates Kapilavastu, as the home of Buddha."

Ibid p 53 "Besides these, wood, leather, metal and stone were sometimes, though rarely, employed as writing material in early times, Copper plates were occasionally used for this purpose, perhaps from about 100 A. D. Sanskrit dramas have been engraved even on rocks."

భారతీయు లే యే సామగ్రి నుపయోగించినది, లేఖనమెట్లుచేసినది తెలిసికొంటిమి. లేఖనమునకెక్కువగా చర్మములు వాడినట్లు నిదర్శనములులేవు. క్రీ. శ. 1030లో మన దేశమువచ్చిన 'అల్బర్కూని' కూడ గ్రీకులవలె భారతీయులు చర్మములు వాడియుండ లేదని వ్రాసెను. 'సోక్రటీసు' అను యవన తత్వవేత్తకూడ, పుస్తకములనేల వ్రాయు వేదని యడుగఁగా, "నేను జ్ఞానమును జీవించియున్న మనుష్యుల హృదయకోశములనుండి, చనిపోయిన గొఱ్ఱ చర్మములమీఁదకు బదిలీ చేయుఁజాలను" అని ఆయన చెప్పెను. ఇస్లాము మతస్థాపన జరిగిన యారంభ కాలములో, ముసల్మానులుకూడ చర్మములపైననే వ్రాసిరి. కురాను ప్రతులు 'హరిణముల' చర్మములపైననే వ్రాయఁబడెను. కురానులోఁ బాపిరసుమీఁద ఈజిప్టులో వ్రాసిన విధంబునుగూడ పేర్కొనబడెను. ఇంకను 'అల్బర్కూని' వ్రాతఁ బట్టి, భరతవర్షములో దక్షిణభాగమున, ఈత, కొబ్బరివంటి సన్నని చెట్టుగలదని, దానికి భక్ష్యములగు పండ్లుగలవని, గజముపొడవుగల ఆకులుగలవని, అర చేయి యంత వెడల్పుగలవని, హిందువులు వీనిని 'తాళపత్రము'లందు రని, వానిపైన వ్రాయుదురని, ఈ యాకు లన్ని కలిపి ఒక త్రాడు తోకుట్టి, పుస్తకముగాఁ జేయుదురని, ప్రతి యాకు మధ్యగాపోవు రంధ్రముగుండ త్రాడుపోవునని. ఉత్తర, మధ్య హిందూస్థానములలో మనుష్యులు భూర్జవృక్షము యొక్క త్వక్కునుపయోగించెదరని, ఒక గజము పొడవైనది, శేతివ్రేళ్ళన్ని కలిపినంత వెడల్పైనది, తీసికొని పలువిధంబుల తయారు చేయుదురని, దానికి నూనెరుద్ది, గట్టిగాను నున్నగానుండుటకు, మెఱుగు పెట్టుదురని, దానిపైన వ్రాయుదురని, ప్రతి పత్రమునకు సంఖ్య వేయుదురని. మొత్తము పుస్తకమంతయు నొక గుడ్డలోఁ గట్టియుంచెదరని, ఒకే ఆకృతిగల రెండు పలకలమధ్య కట్టఁబడుచుండెనని, దీనినే పుస్తక మనుచుండిరని. వారి లేఖలు కాక యింక నేమి వ్రాయవలసియున్నను, వారు భూర్జ త్వక్కులమీఁదనే వ్రాయుదురని, తెలియుచున్నది.⁶¹

61 Dr. Edward C. Sachau—Alberuni's India p 170 "The Hindus are not in the habit of writing on hides like the Greeks in ancient

పైవిషయములబట్టి, 'అల్బరూని' కాలమున ఉత్తరమధ్య హిందూ స్థానములలో భూర్జ త్వక్కులపైన దక్షిణ హిందూస్థానములో కాశ పత్రములపైన భారతీయులు క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దములో వ్రాయు చుండిరని, వ్రాతకు మృగ చర్మముల నెన్నడు వాడియుండలేదని, తెలియ వచ్చుచున్నది.

times. Socrates, on being asked why he did not compose books, gave this reply: 'I do not transfer knowledge from the living hearts of men to the dead hides of sheep. Muslims-too, used in the early times of Islam to write on hides, eg. the treaty between the prophet and the Jews of Khaibar and his letter to Kisra. The copies of the Koran were written on the hides of gazelles as are still now-a-days the copies of the Thora. There occurs this passage in the koran. (Sura VI—91) "They make it karatis, ie—The kirtas (or charta)² is made in Egypt, being cut out of the papyrus stalk. Written on this material, the orders of the khalifs went out into all the world until shortly before our time. Papyrus has this advantage over vellum that you can neither rub out nor change anything on it, because thereby it would be destroyed.

Ibid P 171 "The Hindus have in the south of their country a slender tree like the date and cocoanut palms, bearing edible fruits and leaves of the length of one yard, and as broad as these fingers one put beside the other. They call these leaves tari (Tala or tar == Borassus flabelliformis) and write on them. They bend a book of these leaves together by a cord on which they are arranged, the cord going through all the leaves by a hole in the middle of each.

In central and northern India, people use the bark of the tuz tree, one kind of which is used as a cover for books. It is called Bhurja. They take a piece of one yard long and as broad as the outstretched fingers of the hand or somewhat less and prepare it in various Ways. They oil and polish it so as to make it hard and smooth and then they write on it. The proper order of the single leaves is marked by numbers, The whole book is wrapped up in a piece of cloth and fastened between two tablets of the same size. Such a book is called the Puthi (cf. Pusta-Pustaka) Their letters and whatever else they have to write, they write on the bark of the tuz tree."

కాగితము:—ముహమ్మదీయరాజులు భారతవర్షము నేలునపుడు, మనదేశములోఁ గాగితమును బ్రవేశ పెట్టిరి. కాగితమును ప్రపంచములో మొట్టమొదట కనిపెట్టినవారు చైనీయులుగాఁ గాన్పించుచున్నారు. ముహమ్మదీయులతో యుద్ధముచేసి చైనీయు లోడినపుడు, అనేకమంది చైనీయులు ఖైదీలుగాఁ జిక్కిరి. వారు 'సామర్కండు'లోఁ గాగితమును జేయుపద్ధతిని ముస్లిములకు నేర్పియుండిరి. ఈ విధముగా నది చైనీయులమూలమున దేశ దేశములలోఁ బ్రాకిపోయెను⁶².

క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దారంభమున చైనీయులు కాగితములను, జనుసనార, అవిసెనార, గుడ్డపీలికలు మున్నగునవి నలుగఁగొట్టి కలిపి, తయారుచేయుచుండిరి. రోము సామ్రాజ్య పతనకాలమున, కాగితపరిశ్రమ మిగుల నుచ్చస్థితిలో నుండెను. క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దప్రాంతమునాటికి, 'బాగ్ డాదు (Baghdad) కు కూడ నది ప్రాకిపోయెను. క్రీ.శ. 12వ శతాబ్ద మధ్యకాలమునాటికి, స్పెయిన్ ద్వారా, కాగితముయొక్క యుపయోగము యూరోపుఖండమునకుఁ బ్రాకిపోయెను. అప్పటి కైరోపాఖండములోఁ జర్మమును విశేషముగా నుపయోగించి, వ్రాతలు వ్రాయుచుండిరి. ఇటలీ దేశమునకు క్రీ. శ. 13వ శతాబ్దమునకు జర్మనీకి 1390 నాటికి, కాగితముయొక్క ఉపయోగము తెలిసియుండెను⁶³.

ముహమ్మదీయరాజ్య కాలములోనే, అనఁగా క్రీ. శ. 1000 సంవత్సరప్రాంతమున భారతవర్షములోఁ గాగితముమీఁద వ్రాతప్రతులు

62 Dr. E. Sachau—Alberuni's India p. 171 "It was in China that paper was first manufactured. Chinese prisoners introduced the fabrication of paper into Samarkand, and thereupon it was made in various places, so as to meet the existing want."

63 Frederick Harrison— A book about books p. 78. "It seems incredible that paper was first used by the Chinese as long ago as the beginning of the 2nd century A. D. They made it from hemp, flax and rags. When the Roman empire was tottering to its fall, the use of paper was in full vigour ..... After three centuries, Baghdad heard of paper.

Ibid p. p. 79 'When the use of paper first reached Europe by way of Spain, in the middle of the 12th century, parchment was well established ..... Italy 13th century and Germany 1390.

వ్రాయునాచారము బయలుదేరినది. తెలిసినంతవరకు భారతభూమిలో, గాస్పించిన మొదటి వ్రాతప్రతి, క్రీ.శ. 1200 నాటిదని 'మెక్డనాల్'ను, 1223-24 నాటిదని 'పింటర్-నిట్జ్' పండితులను వ్రాసియున్నారు. ఎట్లయినను, ముహమ్మదీయుల దండయాత్ర తర్వాతనే సంస్కృతగ్రంథములు కాగితముపై వ్రాయుట ఆరంభమైనదని చెప్పవచ్చును⁶⁴.

18వ శతాబ్దములో భారతభూమికి వచ్చిన 'పోబరల్' అను లేఖకుడు దక్షిణ హిందూస్థానములోని ప్రైమరీ పాఠశాలలను గూర్చి వ్రాయుచు, 'విద్యార్థులు బల్లమీదగాని, నేలమీదగాని, అడ్డముగా కాళ్ళమడిచి కూర్చుందురని, వారు కాగితముమీద రెల్లుకలములనుగాని, నురియొకవిధమగు గొట్టములనుగాని, ఉపయోగించి వ్రాయుచుందురని, అధికముగా చైనానుండియే కాగితము వచ్చుచుండెనని, అది యూరోపునుండివచ్చెడి కాగితమంత శ్రేష్ఠమైనది కాదని, అది నున్నగా చాల పల్చగా, సుళువుగాచిని, గిపోవునదిగా నుండెనని వ్రాసెను⁶⁵.

17వ శతాబ్దములో, బొరంగిజీబుకాలమున 'సియాల్కట్' విద్యకు ఉపయోగముగా నుండెను. ఇది 'అక్బరు' కాలమునుండి ప్రసిద్ధి జెందినది. ఇచట కాగితములు విశేషముగా వాడబడుచుండెను. ఈనగర మీ సరకునకు ప్రసిద్ధి. ముఖ్యముగా 'మానసింఘి' (Mansinghi) సిల్కు కాగితము, పరిశుభ్రముగాను, చౌకగాను, చక్కగా తయారు చేయఁ

64 A. A. Macdonall - India's past p 53 "Although paper which is much more convenient, was introduced with the Muham-madan conquest from about, 1000 A. D. manuscripts continued to be written on birch-bark till about 200 years ago.... The oldest known paper manuscript found in India dates from soon after 1200 A. D."

65 N. N. Law—Promotion of learning in India p. 96 Shoeber: "The pupils sit cross-legged on a bench or on the floor. They write on paper with reed pens, or with tubes of some other kind. The paper mostly imported from China is not so good as that of Europe. It is smooth, very thin and easily tears."

బడుచుండెను. ఆనగరముయొక్క మూడుపల్లెలలో నివితయారుకాఁ
బడి, దేశములో నితరభాగముల కెగుమతి చేయఁబడి, ఢిల్లీరాజుల
ఆస్థానములో విశేషముగా వాడఁబడుచుండెను. 'సియాల్కోట్' కాగిత
పరిశ్రమకు, గాశ్మీర దేశము సిరాకు ప్రసిద్ధి కాంచియుండెను.⁶⁶ రెల్లు
కలములనేకాక బాతుకలములనుగూడ మన దేశీయులు ప్రాచీనకాల
మున వాడియుండిరి.

తృతీయాధ్యాయము

(గ్రంథములు - లిఖితసూపము - మొదట గ్రంథములు వ్రాయకుండుటకు
కారణములు - గ్రంథములు లిఖించుటకు కారణములు - వేదములు, త్రిపిటకములు,
తేనె గ్రంథములు లిఖించిన కాలము - వ్రాత ప్రతు లితరదేశములకుఁ బోవుట -
చెనీయ పరివ్రాజకుల రాక - అమూల్య గ్రంథరాజములు గెకొనిపోవుట.)

భారతపర్వమున వర్ణమాల లేకుండుటచేత కొన్నాళ్ళు, వ్రాత
సాధనములు లేక కొన్నిదినములు, హెచ్చుగా గ్రంథములు వ్రాయ
నవసరము లేకుండుట, ఇత్యాది కారణములచేత గ్రంథములు లిఖిత
ములు గాకుండెను. ద్రావిడవర్తకులు లిపి తెచ్చినతర్వాత క్రీ. పూ.
5వ శతాబ్దపాంతమున భారతీయులు, రాజకీయప్రకటనలకు, లేఖలు
వ్రాయుటకు, వర్తకవ్యవహారములకు, జమాఖర్చులెక్కలకు వ్రాత
నుపయోగించుచున్నట్లు బౌద్ధగ్రంథాదులనుబట్టి యెఱుంగవచ్చును.
గ్రంథములు వ్రాయకుండుటకు రెండు ముఖ్యకారణములు కల నని
చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు. (1) దేనినైన వల్లించి, జ్ఞాపకశక్తి
వృద్ధిచేసికొని, పారంపర్యముగ దానిని నిల్పుకొను ఆచారము భార
తీయులకు లేనశక్తి రాకపూర్వమే ఈదేశమందుండెను. గ్రంథ
ములు వ్రాయ సమర్థతగల బ్రాహ్మణ విద్వాంసులు, గ్రంథములు
ముఖస్థము చేయుటయే చాలునని, అది యుత్తమపద్ధతయని యింకొక
పద్ధతి యవసరములేదని తలంపసాగిరి. (2) విశేషముగా వ్రాత

66 Ibid - p. 190 "As Siyalkot was famous for paper manufac-
ture, so was Kasmere for its ink,"

సామగ్రి లేకుండుట⁶⁷. ఈరెండు ముఖ్యకారణములచేత భారతవర-
మున బహుకాలమువరకు గ్రంథములు వ్రాసినట్లు గాన్పింపదు. క్రీస్తు
పూర్వము 88 కి పూర్వము భారతవర్షమున గ్రంథములు వ్రాసినట్లే
గాన్పింపదు. ఉన్నను కొద్దియే.

ప్రాచీనవాఙ్మయములో వ్రాతప్రతు లున్నచో వానిని జూచి
వ్రాయు పరిశ్రమ గాన్పించెడిదే. వినయపిటకము (1-267)లో 'పాటి
మోఖనూత్రములు' 227 వర్ణింపఁబడియున్నవి. ప్రతి బౌద్ధవిహారము
లోను వీనిని ముఖస్థము చేయుచుండిరి, పవిత్రగ్రంథసూత్రముల నప్ప
గించుట కిది ఉత్తమపద్ధతిగా ప్రాచీనభారతీయులు భావించుచుండిరి.
లిపి వ్యాప్తియైన తర్వాతకూడ దీర్ఘమైన పత్రములు వ్రాయుటకు,
నవసరమగు సామగ్రి, కాగితము, కలము, సిరా మున్నగు వ్రాత
సామగ్రి గాన్పింపదు. ఇందుచే గ్రంథములు బహువర్షములకుఁగాని
లిఖితరూపమునకు రాలేదు.

ద్రావిడవర్తకులు 1 కీ. పూ. 7 లేక 8 వ శతాబ్దములలో లిపి తెచ్చి
నపుడు, వేదవాఙ్మయమంతయు బ్రాహ్మణ విద్వాంసులు ముఖస్థము
చేయుచు, గురుశిష్యపరంపరగ నొసంగుచు, వ్రాతపద్ధతినే యనుస
రించుచుండిరి⁶⁸. వ్రాతసామగ్రి పేర్లు అనఁగా కాగితము, త్వక్కు,

67 M. Winternitz - History of Indian literature. Vol. I p. 35

(1) "For want of suitable writing materials. (2) No strong need for it."

Rhys Davids—Buddhist India. p. 107 "There were for a long time no writing materials i.e., none could be used for the production and reproduction of books. And the Indians not only did not feel the want of them, but even continued, for centuries after materials have become available to prefer, so far as books are concerned, to do without them."

68 Rhys Davids - Buddhist India p. 46 "When this script was first brought to India, in the 8th or 7th century B. C. the Indians had already possessed an extensive Vedic literature handed down in the priestly schools by memory and by memory alone. The alphabet soon became known to the priests. But they continued as before to hand down their books by the old method only. It is probable however that they began to make use of written notes to aid the memory on which they still, in the main depended."

చర్మములు గాన్నింపవని, బ్రాహ్మణకాల మంతయు వ్రాతగో
లేదని. యావత్తు వాఙ్మయము నోటితోనే వ్యాప్తి పరచుననుకొని
'వ్యాప్తియులు' పండితుఁడు వ్రాసెను69. బ్రాహ్మణములలో ప్రతీ
జి నుబడిన సాగరిక తాకాలము క్రీ. పూ. 800 - 600 నకును
ప్రమాణములవలన నెఱుంగవచ్చును70. కనుక వాఙ్మయము
వ్రాతకళ యున్నను గ్రంథములు లిఖితరూపములోనే వ్రాసెనని
గాన్నింపదు, వ్రాతప్రతుల ప్రశంసగాని, గ్రంథముల ప్రశంసగాని
వానిని జూచి వ్రాయుటగాని గాన్నింపదు. గురుముఖతః నోటి
నాటి విద్యార్థులు నేర్చుటయే బ్రాహ్మణము. గ్రంథములను గాని
స్వాధీనములొగల ఘోషిత చర్మమువారు ఇదియు చూచి తెచ్చి
కొందురనుగానె, గురుముఖతః సచ్చిహిత రక్షణములకు లక్ష్యము
ములసంహితలు భద్రముగా నుండుననుగానె, వ్రాతరూపములను
వ్రాసినను సరికంటె శుభస్థిద్ధిచేసే శ్రేయము నుపకరించుటకు
కేవలము గ్రంథరూపములో లిఖిత రైతి71 నుపయోగించుట శిష్టము

69 Max Muller—A history of ancient Sanskrit literature p 500—501. "There was no mention of writing materials such as paper, bark or skins. During the whole Brahmana period there was no writing. The whole was preserved by oral only.

70 A. B. Keith—Cambridge history of India Vol II p. 43. "The most that can be said is that they tend to support the period 800 — 600 B. C. as a reasonable date for the Period of the civilization of the Brahmanas."

71 A. A. Macdonall—India's past p 52 "But though we here find a good deal to prove a knowledge of writing and of its extensive use at that time, there is no mention of manuscripts nor of the reading or copying of sacred texts. The explanation of this is that all the early literature was produced orally and handed down orally .....It was in fact in the interest of the priests who were the custodians of the sacred texts to withhold them from unauthorized persons by not writing them down.

Indeed oral tradition offered a better guarantee for the preservation of the original text than the repeated copying of manuscripts."

వేదమంత్రము లధ్యయనము చేసి, చిర కాలము జ్ఞప్తియందుంచుకొనుచుండరి. తొర బ్రహ్మచర్య పాలనచే నిదివారికి సాధ్యమగుచుండెను, గ్రామమునంద, చదువగుండ, గురువులయొద్ద విని వల్లించుటచేతనే కాబోలు. వేదములకు, బ్రాహ్మణములకు శ్రుతులని పేరువచ్చెను. (Hearing) ఈపదము వేదబ్రాహ్మణములలో గాన్పింపదుకాని, సూత్ర వాఙ్మయములలో బ్రహ్మధమముగా గాన్పించుచున్నది. కనుక సూత్రకాలమునాటికి లిపి లేని కాలమున వల్లింపబడిన వేద మంత్రములను, శ్రుతులని చెప్పనాగిరని తెలిసికొనవచ్చును. గొప్ప విద్యాధుడైనచో నా కాలమున 'బహుశ్రుత' యనుచుండిరి. అసంగ నధముగా విన్నవాడని, యర్థమగునుగాని, అధికముగా జదివిన వాడనికాదు.

వై విధముగా జాలకాలమువరకు, వేదమంత్రములు' అనేక శతాబ్దములకాలము, ఋత్విక్కుల కుటుంబములలో వాగ్రూపముగా నున్నవని చెప్పెను. కాని విఖిలరూపములొనికి రాలేదు. వైదిక కాలానంతరమునగుగాని, వ్రాత లగుక భారతవరమున నెఱుంగబడలేదని చెప్పవచ్చును. బౌద్ధచక్రవర్తి 'అశోకుని' కాలమునాటికి, (క్రీ. పూ. 274-237) స్తంభములు, శిలలమీఁద వ్రాయించిన ధర్మములనుబట్టి ప్రజలు చదువను, వ్రాయను నేర్చిరనియెఱుంగవచ్చును. క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దమునకుఁబూర్వము వ్రాతకళి హెచ్చుగా వ్యాప్తి నొందినట్టి ఉధారములు లభించవు.⁷²

M. M. Williams—Indian wisdom p 4 "It is very true that this inspired knowledge, though its very essence was held to be mystically bound up with Sabda or articulate sound (thought to be eternal) was ultimately written down, but the writing and reading of it were not encouraged. It was even prohibited by the Brahmins to whom alone all property in it belonged. ... Even after it had been committed to writing it became absolutely a sealed book to the masses of Hindus "

72 A. E. Macdonall—India's past p 50. "The hymns of the Vedas composed in the earliest form of Sanskrit were handed down orally for many centuries by families of priestly singers. It was not till towards the end of the Vedic period that writing

నూతనకాలమునాటికి (క్రీ. పూ. 600-200) భారతీయులు వ్రాత నెఱింగిరని చెప్పితిమి. వ్రాత సామగ్రి నెఱింగినను గూడ, బ్రాహ్మణపురోహితులు చిరకాలానుగతములైన తమ వేదమంత్రములు బయల్పడకుండఁ దమ చేతులలో నుంచుకొందలచి యితరులు విన కుండుటకుఁ దగిన కట్టుదిట్టములు చేసికొన్నట్లు సైతము గౌతమ ధర్మనూతాదులను బట్టి యెఱుంగవచ్చును.⁷³

ప్రాచీన పరిషత్తులలో ననేకులు విద్యార్థులు చదువుకొనుచుండిరి. శ్వేత కేతువు 12వ యేట చదువారంభించి 12 యేండ్లు చదువు కొనెనని 'ఛాందోగ్యోపనిషత్తు' (VI-1-2) తెల్పుచున్నది. 'ఉపకోసల' యను విద్యార్థి 'సత్యకామ జాబాలి' యొద్ద 12 ఏండ్లు చదువుకొనెను. 'ప్రవాహణజైవాలి' నిత్యము పరిషత్తుల కేగుచుండెను.⁷⁴ 'బృహదాశ్వాకోపనిషత్తు'లో 'శ్వేత కేతువు' పాంచాలరాజు పరిషత్తున కేగివెల్లుగలదు. ఇట్లనేక స్థలములఁ 'పరిషత్తుల ప్రశంస కాన్పించు చున్నది కాని యెచట లిపి ప్రశంసగాని, గ్రంథములు, వ్రాత ప్రశంస కాన్పింపదు. ఆంగుచే వైదికకాలములో ప్రాచీన బ్రాహ్మణులు, పవిత్ర గ్రంథములను లిఖింపకుండ ముఖస్థము చేయుచుండిరని చెప్పవచ్చును.

క్రీ. శ. 150 నాటివాఁడగు 'పాతంజలి' గూడ వ్రాతను గూర్చి ప్రశంసించి యుండలేదు. ఆయన వ్రాతలో లిఖిత గ్రంథముల ప్రస్తావనయులేదు. ఆకాలమునాటికి లిఖిత గ్రంథములు కలవనుట

became known in India. There is no poof of its existence there till the 3rd century B. C. in the reign of the Buddhist king Asoka, who caused religious edicts to be inscribed on rocks and pillars all over the country."

73 Rhys Davids—Buddhist India—p 116 "The ears of a Sudra who listens intentionally when the Veda is being recited, are to be filled with molten lead. His tongue is to be cut off if he recites it. His body is to be split in twain if he preserves it in his memory." (Gautama Sutras 12-4-6)

74 R. K. Mukherjee—Hindu civilization—p 85 "Swetaketu Commenced study at 12 and continued it for 12 years (cha. up. VI—1—2) Upakosala also studied for 12 years under his teacher Satya kama Jabali. Pravahana Jaivali daily attended parishads."

కాధారములు లభింపకున్నవని చాలమంది యభిప్రాయము. నాల్గు నికాయములు ప్రస్తుత రూపములోఁ గలుపఁబడిన చాటికి బౌద్ధ సంఘములో, జన్మియించుచుకొని ఒకరికొకరందించు కొనుచుండెరి. ప్రస్తుతము వీనిపేర్లు సుత్తములు, సుత్తాంతములు అనియు పేర్లు ని. 5 ఈ బౌద్ధ గ్రంథములుకూడ లిఖిత రూపములోనికిఁ జాలకాలమునకు గానిరా లేదు. ప్రాచీన బ్రాహ్మణులకు పవిత్ర గ్రంథములు వ్రాయఁ గూడదను నియమముకూడ నున్నట్లుగానించును. కాని బౌద్ధులకట్టి నియమము లేకపోవుటచే నే వారి గ్రంథములు ముద్రించుట లిఖిత రూపములోనికి వచ్చినవి వేదములను గూడ ముద్రుగా లిఖిత రూపములోనికి వచ్చినది. బౌద్ధులుగానే బాస్కరయ్యచున్నాడు. 76 బౌద్ధుల కెట్టిభయము లేకపోయినను, ప్రాచీన బ్రాహ్మణులకు మాత్రము మహాభయములొని వచన ముద్దేశిగానున్నది. వేదముల విక్రయించుచునాగు, లిఖించుచునాగు, వానిని విక్రయము చేయు చాగు, వరకమునకుఁ బోవువరని కలదు 77 కాని ముద్రతను సమైక్యములను లిఖితరూపములోనికి వచ్చిన వరకములకుఁ బోవును నను భయముకూడ నున్నట్లుఁ గానించుచున్నది. కనుక ప్రాచీనము గి తెలిసిన యచంతము కూడ, వేదాదులకు ప్రాచీనులు లిఖితరూపము లొనికి రానియ్యరైరి. ప్రాచీనమును ఒక వచనముతో నిట్లుగలదు. "ఒకవిద్యార్థి గురువ్రుణులను బలుకొద్దుచ్చరించిగట్లుగానే. యొక

75 Cambridge history of India Vol I p 194 "It follows that at the time when the 4 Nikayas were put together in their present form, Suttas and Suttantas known by their present titles were already current and handed down by memory, in the community."

76 A. Weber—The history of Indian literature. P 22 (1914) "Haug thinks those Brahmins who were converted to Buddhism were the first who consigned the veda to writing—for polemical purposes—and that they were followed by the rest of the Brahmins."

77 R. L. Mitra—Indo Aryans - Vol. I p. 502 "Maha Bharata tells, that, "those who sell the Vedas, and even those, who write them, those also who defile them (pollute) they shall go to hell"

కప్ప రెండవకప్పయొక్క పల్కులనే యుచ్చరించుచున్నది.”⁷⁸ ఈవిషయముకూడ వ్రాతలేదని, లిఖితగ్రంథములు లేవని, కప్పలనలె నోటితోనే మంత్రము లుచ్చరింపఁబడుచుండెనని తెలిసికొనవచ్చును. పాహియాను (405-411) కాలమునఁగూడ ముఖస్థపద్ధతి హెచ్చుగా నున్నట్లతని వ్రాతలు తెల్పుచున్నవి.

క్రీ. శ. 1030లో వచ్చిన ‘అల్పరూని’ వ్రాతలను బట్టికూడ బ్రాహ్మణులు వేదముల స్థము తెలియకుండ నల్లింపెదరని, ఒకరినుండి యొకరు నేర్చుకొందురని, బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులకుఁ జెప్పెదరని, నాను నేర్చుకొందురేకాని బ్రాహ్మణులకుఁగూడ బోధింప వీలు లేదని వైశ్యశూద్రులను వేదమును విననియ్యరని, దానిని వారు ఉచ్చరించుటకు నల్లించుటకుఁగూడ వీలు లేదని, యెవరైన నట్లానర్చినచో బ్రాహ్మణులు వండువిధాయి యెదుటకుఁబోయి యతనినాలుకను గోసి వేయించు చుండిరని, వేదమును, లిఖితరూపములోనికి వచ్చుటకు బ్రాహ్మణు లంగీకరింపరని అది కొన్ని స్వరభేదములచేఁ గూర్పఁబడుటయే దీనికిఁ గారణమని, వ్రాతప్రతిలో నేదైన పొరపాటుగాని, లోటుగాని యప్రభంశముగాని జరుగునని, లిఖితరూపమునకు రానిచ్చుటలేదని కొలఁదికాలము క్రిందట ‘వసుక్ర’ అను ‘కాశ్మీర’వాసి, ప్రసిద్ధ బ్రాహ్మణోత్తముఁడు స్వయముగా వేదార్థమును బోధించుటకు, లిఖితరూపములోనికిఁ దెచ్చుటకుఁ బూనుకొనెనని, వేదములు మఱచిపోయినచో స్మృతిపథమునుండి తప్పిపోవునని, ఆయన భయపడు చుండెనని, జనుల ప్రపర్తన నానాటికి క్షీణించుచుండెనని, వారు నీతి ధర్మములఁ దప్పుచుండిరని అందుచే లిఖితరూపములోనికిఁ దెచ్చుటకు కారణముగల్గినదని తెలియవచ్చుచున్నది ⁷⁹ ఇంత జగత్తగైకొన్నను వేదశాఖలు 1000కి పైగా నశించిపోయినవి.

78 Max Mullar— A History of ancient Sanskrit literature p. 506 (1859) "One frog repeats the words of another like a pupil who repeats the words of a teacher." VII - 103-5

79 Dr, Edward C. Sachau -- Alberuni's India Vol. I p. 125 "The Brahmins recite the Veda without understanding its meaning and in the same way they learn it by heart the one receiving it

‘అల్పరూపి’ ప్రాంతలనుబట్టి క్రీ. శ. 1000 సంవత్సర ప్రాంతమున ప్రథమముగా ‘నసుక్రుడు’ లిఖితరూపమునకు వేదములఁ దెచ్చెనని తెలియుచున్నది. కాని ఇతరులు చదువుకొనకుండ బ్రాహ్మణులు తగిన కట్టుదిట్టములఁ జేసికొనిరి. కొందఱు విద్వాంసులు 18వ శతాబ్దమువఱకు, ననఁగా వేదములఁగూర్చిన 3000 పండ్లకుఁగాని, అవి ఇతరులు తెలిసికొనుట కవకాశము జక్క లేదని ప్రవాసిరి. అప్పుడైనను కొందఱు బ్రాహ్మణుల ద్రోహబుద్ధిచేతను, పాశ్చాత్యుల పల్కుబడి చేత నివి బయటపడినట్లు తెలియనచ్చుచున్నది.⁸⁰

‘వాహియాను’ అను చైనీయపరివాజకుడు (క్రీ.శ. 405-411) మన దేశములోని బౌద్ధగ్రంథములఁ గైకొనిపోవుటకు వచ్చెను, ఆయనకాల

from the other. The brahmins teach the Veda to the Kshatriyas. The latter learn it, but are not allowed to teach it, not even to a Brahmin, The Vaisya and Sudra are not allowed to hear it, much less to pronounce and recite it, If such a thing can be proved against one of them, the Brahmins drag him before the magistrate and he is punished by having his tongue cut off.

They do not allow the Veda to be committed to writing, because it is recited, according to certain modulations, and they therefore avoid the use of the pen, since it is liable to cause some error and may occasion an addition or a defect in the written text.

Ibid p. 126 ‘This is the reason why, not long before our time, Vasukra, a native of Kasmere, a famous Brahmin, has of his own account undertaken the task of explaining the Veda, and committing it to writing. He has taken on himself a task from which everybody else would have recoiled, but he carried it out because he was afraid that the Veda might be forgotten and entirely vanish out of the memories of men, since he observed that the characters of men grew more worse and worse and that they did not care much for virtue, nor even for duty.’

80, Paul Mausen Oursel—Ancient India and Indian civilization. “Avesta was written on calf skins prepared for the purpose. The vedas were written only at the end of 18th and 19th centuries under the influence of the Europeans and by the treason of certain Brahmins—Uponishads also say, texts were learned by rote,”

ములోఁగూడ గ్రంథముల వ్యాప్తి భారతభూమిలో విశేషముగాఁ గాన్పింపదు. 'నోటితోనే గురువు భారతవర్షములోఁ జెప్పుచుండును⁸¹ అని పాహియాను వ్రాసెను. చైనాదేశములోఁ బరిశుద్ధప్రతులు లే కుండుటఁ గాంచి, 'పాహియాను' భారతవర్షములోని ధర్మగ్రంథముల ప్రతులను దీసికొనిపోఁ దలంచెను. కాని, మధ్యభారతములో 'పాటలీ పుత్రము'వరకు వచ్చినను గోరిన పుస్తకమే కాన్పింపదు. పాటలీపుత్ర ములోఁ దిరిగి ప్రతులను వెదుక నారంభించెను. అన్నిచోట్ల నాచార్యులు గురువరంపరగా నోటితోఁ జెప్పుట పాహియాను స్వయముగాఁ గాంచెను. ఆయన మిగుల చింతాక్రాంతస్వాంతుడై ఇట్లు వ్రాసెను. "ఇంతదూరము వచ్చి మధ్యహిందూస్థానము జొచ్చినాను ; ఇచట మహాయానసంఘారామములో నొక నికాయముయొక్క వినయము మాత్రము లభించినది ; అనఁగా మహాసాంఘిక నికాయముయొక్క వినయము." (నికాయము= శాఖ)

గౌతమస్మృతికాలము (క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దము) న బ్రహ్మాండ మైన వాఙ్మయము నోటితోనే వల్లింపఁబడుచుండెను. క్రీ. పూ. 5 వ శతాబ్దినాటికిఁ గూడ వేదాదులను లిఖింపవలె ననెడి భావముకూడ భారతీయులకుఁ గల్గినట్లు తోచదు. చిరకాల మిట్లే గ్రంథస్థము గాకుం డనే గురుశిష్యరూపముగా వచ్చుచుండెను. ప్రాచీన బ్రాహ్మణ విద్వాంసులు తీవ్రమైన బ్రహ్మచర్యపాలనచేత, వీరి ఏండ్లవఱకు గురు కులమందే యుండి, నాలుగువేదములను కంఠతః అప్పగించు పద్ధ తులు, భారతభూమిలోఁ గలవని యవన లేఖకుల వ్రాతలవలన నెఱుంగనగును. 'మహాభారతము'కూడ నిట్లే వాక్యేటికలలో వచ్చుట

---

81 James Legge M. A.—Travels of Pahiyan— P 98 "In India one master transmits orally.

H. G. Rawilson—Indian historical studies P. 67. (1913) "Returning to Pataliputra, Pahiyan was at last fortunate enough to acquire the manuscripts he sought; the task had been a difficult one, for much of the teaching of Gautama was, in accordance with Indian practice preserved orally, and not entrusted to writing."

చేతనేకాబోలు 'పంచమవేద' మను పేరు గాంచినది.82

'నాగార్జునయతి' క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములోనివాడు, నాలుగువేదములను, సమస్త శాస్త్రములను కూలంకషముగా నత్యల్పకాలములో నేర్చిన ప్రజ్ఞాధురీణుడు. తొంబది దినములలో బౌద్ధుల త్రిపిటకములఁ జదివి, వానియర్థమును గ్రహించెను. హిమాలయ పర్వతములలో నొక వృద్ధునియొద్దనుండి 'మహాయాన సూత్రములు' గ్రహించెను. ఆయన 'యేకసంధాగ్రాహి'యనుటలో సంగీతము లేదు 83

'ఇత్సింగు'లను చైనీయలేఖకుఁడు (క్రీ.శ 629-645) భారతభూమికి వచ్చి, భారతీయబ్రాహ్మణులు జంబూద్వీపముయొక్క ఏడు ఖండములలో నత్యంతగౌరవనీయులని, మిగత జాతులలో వారు కలిగియురని, వారు గౌరవించు శాస్త్రములు, లక్షమంత్రములుగల వేదములేయని, వేదములు వాక్పేటికలలోఁ దరతరములనుండి వచ్చుచుండెనని, కాగితముపైఁ గాని, యాకులపైఁ గాని వానిని వ్రాయురని, ప్రతితరములోఁ గొందఱు తెలివితేటలు, బుద్ధిసూక్ష్మత కల బ్రాహ్మణు లుందురని, వారు లక్షమంత్రములు వల్లింపఁగలరని, యే విషయమైన జ్ఞప్తియందుంచుకొందురని, యేకసంధాగ్రాహిగా నుండుట కభ్యసించెదరని, ఇది యసత్యము గాదని, తా నిట్టివారిని జూచితి నని, పూర్వహిందూస్థానములో మహాసత్వుఁ డగు 'కండ' యనువాఁ డిట్టివాఁడే యని, ఆయన జీవించియున్నాఁడని ఆయనశక్తు లసామాన్యములని వ్రాసెను. క్రీ. శ. 660 లోఁ జనిపోయిన 'కాళికావృత్తికర్త' 'గాయాదిత్యుఁడు' యేకసంధాగ్రాహి యని, గొప్పవిద్వాంసుఁడని 'ఇత్సింగు'

82 A. A. Macdonall—History of Sanskrit literature P 285. "Hence the historic germ of the great epic is to be traced to a very early period, which cannot well be later than 10th century B. C. Old songs about the ancient fued and the heroes who played a part in it, must have been handed down by word of mouth and recited it in popular assemblies or at great public sacrifices."

83 M. Winternitz—History of Indian literature Vol II. P 342 "Nagarjuna, born in South India, studied 4 vedas and learned all sciences. He studied the 3 pitakas in 90 days and grasped the meaning. He had a Mahayana sutra from a old monk in Himalayas."

నాతలవలనఁదెలియవచ్చుచున్నది. 82(a) 'ఘోషేరబౌశాసనములఁబట్టి (Ghosherabau inscription) క్రీ.శ. 9వ శతాబ్దిలో 'వీరనేవుడు' నమస్తవేదములను ముగించి, పెషావూరునకు సమీపములో నున్న 'కండ్' మహావిహారము'న కేగి మిగత తాస్త్రముల ముగించు వానెనుకొని అద్వైతమితన్ధాపకుడగు 'శంకరుడు' నిట్టివాడే. ఇత్సింగు వాతలనుబట్టి క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దమునాటికి వేదములు గ్రంథరూపమున లేవని, వాక్పేటికలలో గురుశిష్య సంప్రదాయరూపముగా వచ్చుచుండెనని 'కండ్' మున్నగు ఏకసంధాగ్రాహములు భారతీయ మిహోరగలరని తెలియవచ్చుచున్నది. క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దములోఁ గూడ, బ్రాహ్మణవిద్వాంసులు వేదాదులను పల్లించుచుండిరిని, అట్లు కూని వ్రాతలు దెల్పుచున్నవి. ఈనాటికికూడ ఋగ్వేదప్రత్యుత్తరమును, భారతీనర్వములోని శ్రోత్రియబ్రాహ్మణుల జ్ఞప్తిచేత, నది వీలగా ఋగ్వేదమంతయు మనకు లభించునని, ఈ భారతీయ విద్యా

82 (a) Itsing. A record of the Buddhist religion — (J.Takakasu) p. 182 'The Brahmins are regarded through out the five parts of India as the most honourable (caste). They do not, when they meet in a place, associate with the other 3 castes and the mixed classes of the people have still less intercourse with them. The scriptures they reverie are the 4 Vedas containing about 100,000 verses..... The Vedas have been handed down from mouth to mouth not transcribed on paper or leaves. In every generation there exists some intelligent Brahmins who can recite 100,000 verses. In India there are two traditional ways by which one can attain to great intellectual power. First by repeatedly committing to memory, the intellect is developed, secondly the alphabet fixes one's ideas. By this way after a practice of 10 days or a month a student feels his thoughts rise like a fountain and can commit to memory whatever he has heard (not twice). This is far from being a myth, for I myself have met such men, In East India, a great man lived Mahasatwa named Kandra. He was alive. The basis of learning was what a man carried in his head, in his memory and that constant repetetion was required to prevent his losing it.'

83(a) "N. N.Mazumdar M. A. — A History of education in Ancient India. p. 16 "See Gauralekhamala.

ర్థులు వేదమును ముఖతః వల్లించెదరని, వా రెన్నడు వ్రాతప్రతి నుండి కాక, అచ్చుగ్రంథమునుండి కాక, గురువునోటినుండియే విని నేర్చెదరని, తిరిగి కొన్నాళ్ళకు శిష్యులకు నేర్పెదరని ప్రఖ్యాతిఁ గాంచిన 'మాక్సుముల్లరు' (Maxmuller) వ్రాసెను.⁸⁴ భారతవర్షములో నీనాటికిఁ గూడ వేదమంత్రముల వల్లింపఁగల పండితులు ధీశాలురు లేకపోలేదు.

ఇంక బౌద్ధవాఙ్మయముద్వారా వ్రాతప్రతులనుగూర్చి తెలిసికొందము. క్రీ.పూ. 240 లోఁ బూర్తిగావింపఁబడిన బౌద్ధ ధర్మగ్రంథములలో వ్రాతప్రతుల ప్రశంస లేదు, కాని వ్రాతకళనుగూర్చి పేర్కొనఁబడినది. వ్రాత విరివిగా వాడఁబడుచున్నట్లు బౌద్ధభిక్షువులు వ్రాతకళ నభ్యసించుచున్నట్లుఁ గాన్పించుచున్నది.⁸⁵ వినయపిటకాదులందన్నివస్తువులు పేర్కొనఁబడినను, వ్రాతప్రతులు, సిరా, కలము, ఆకులు లేక లేఖనసామగ్రిపేర్లు కాన్పింపవు. ప్రాచీనకాలపు విజ్ఞులైన భిక్షువు లెల్లరు నోటితోనే బౌద్ధధర్మముల నందించుచుండిరి. కాని, యప్పటిభిక్షువులు సమస్త జీవరాసులు నశించిపోవుటఁ గాంచి యొకచోట సమావేశమై వాని నన్నిటిని, ధర్మములు చిరకాల ముండుటకుగాను గ్రంథరూపములో లిఖించియుండిరి.⁸⁶ 'వినయపిటకము'

---

84 Max Muller---India, what can it teach us? P 181 "Entirely by memory."---

"At the present moment, if every manuscript of the Rig Veda were lost, we should be able to recover the whole of it-from the memory of the Srotiriyas in India. These native students learn the Veda by heart, and they learn it from the mouth of their Guru, never from a M.S., still less from any printed edition,---and after a time they teach it again to their pupils."

85 M. Winternitz---History of Indian literature Vol II. P 29 "In the Buddhist cannon completed in 240 B. C. there is no mention of manuscripts, but art of writing. There was extensive use at that time, Art of writing was practised by Buddhist nuns. Books copied or read appear."

86 RhysDavids and Oldenburg---Vinaya texts part I Sacred books of the east vol. XIII---p 3 " All things were mentioned---No

లిఖితరూపములోనికి రాక పూర్వము 300 సం॥ల కాలమువఱకు 'వినయధార' యొక్క- స్మృతి శక్తిచేత మనసులలోమాత్రమే యుండి, యున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. 'వినయధార' యనగా వినయపిటక మప్పగింపఁగల బౌద్ధభిక్షువులని భావము. 87

క్రీ. పూ. 6వ శతాబ్దమునాటికి సిరా, కాగితము మున్నగునవి కాన్పింపవు, బ్రాహ్మణులకుఁ బురోహితులకు దాన ధర్మములు రాగి రేకులపై వ్రాయఁబడినవి, కాని అవి క్రీ. శ. 2 లేక 3వ శతాబ్దములోని విగాఁగాన్పట్టును. ఈనాన ధర్మములు విష్ణు, నారద, యాజ్ఞవల్క్య స్మృతులందుఁ బేర్కొనఁబడినవి. అంతకుఁ బూర్వగ్రంథములందుఁ గాన్పింపవు. 88

బౌద్ధులకైనను లిఖిత గ్రంథములున్నచో, వ్రాతప్రతులు, వాని పరిశ్రమనుగూర్చి, బౌద్ధభిక్షువుల నిత్యజీవనములోఁ బేర్కొనఁబడి యుండెడివే. చిన్నవస్తువులు, గృహసంబంధమగు వ్రాతసామగ్రి, చరాస్తి, మున్నగునవనేకములు వానిఉపయోగములు పేర్కొనఁ బడినవి. కాని వుస్తకముల వ్రాతప్రతుల ప్రశంస యెందును గాన్పింపదు. శాస్త్రములున్నట్లు ప్రమాణములు గలవు కాని యవి

where do we find manuscripts, inks, pens, stems or leaves, or writing materials.

"The wise Bhikkus of former times had, handed down by word of mouth" The then Bhikkus perceiving how all things do decay, meeting, together, wrote them in books that the Dhamma might last long."

87 Ibid p 36 "Vinaya before it was reduced to writing was handed down for almost 300 years solely by memory and it lived in the minds of Vinaya dhara, the Bhikshus who were versed in Vinaya"

88 T. L. Shaw---History of India--P 25 "In the 6th century B.C. no ink, no paper etc. were mentioned. Gifts to Brahmins and priests were safeguarded by such grants in the 2nd and 3rd century A. D. and they are mentioned in the law books of Vishnu, Narada and yagnavalkya, but not before."

గ్రంథరూపములొక ముఖస్థమై వాక్పేటికలలో భద్రపఱుపఁ
బడినట్లు తెలిసికొనవచ్చును. 89

వ్రాయుట, చదువుట లేదని, వినుట వల్లించుట యధికముగాఁగల
దని, క్రీ.పూ. 5వ శతాబ్దికిముందు లేఖనపద్ధతి లేదని, ప్రాచీన వాఙ్మ
యములొ గ్రంథములు వ్రాయుభావమేలేదని తెలియవచ్చుచున్నది.
గ్రంథములు వ్రాయుటకుఁ దగిన లేఖన సామగ్రి లేకుండుటయేకాదు,
ప్రతివారు ముఖస్థమున కలవాటు పడియుండుటచేత, వ్రాతప్రతుల
యననము లేకుండెను. ప్రతివారువిని వల్లించి, బహువర్షముల
కాలము జ్ఞప్తినుంచుచుకొనుచుండిరి. ప్రతివారునొక 'సజీవగ్రంథా
లయము'గానుండిరనుటలో నతిశయోక్తిలేదు. విద్యార్థులను బహు
శ్రుతులనుచుండిరి. బౌద్ధధర్మములలో సిట్లున్నది. 'సోదరా! వెళ్ళుము
తప్పచేసితి నని యంగీకరించు ధర్మసూత్రమును సంపూర్ణముగాఁగాని,
క్షుప్తముగాఁగాని ముఖస్థముచేసి మాయొద్దకుఁదిరిగిరమ్ము' బౌద్ధభిక్షువు
లిట్లా కాలమున వల్లించుచుండిరనుట స్పష్టము. 90 వ్రాయుట, చదువుట,

89 Rhys Davids---Buddhist India.

"For if books had been known and used in India, at the period
in question, then the manuscripts themselves and the whole
industry connected with them must have played an important part
in the daily life of the members of the Buddhistic order. Personal
property, every movable thing, domestic utensil, is referred to and
its use pointed out and articles in ordinary use among laymen,
but not allowed to members of the order, are mentioned also in
order to be disallowed - but no where do we find the least trace
of any reference to books or manuscripts, ... There is pretty con-
stant reference to the texts, as existing, but existing only in the
memory of those who had learnt them by heart."

90. Winternitz— History of Indian literature Vol. I p. 33
"The memory of the brethren rich in hearing what we now call
well read, was at that time called rich in hearing took the place
of monastic libraries- "Go brother and when you have memorized
the confession formula, the full one or the abridged one, then
return to us."

బదులు, వినుట, వల్లించుట కలదనుటతోనందియము లేదు. 'ఓల్డెన్ బర్గ్' (Oldenberg) మున్నగువిద్వాంసులిట్లే వ్రాసిరి.

బౌద్ధుల పితకములు సూక్త,విషయ, అభిధర్మ పితకములు చాలా కాలమునకుగాని ప్రాంతలోనికిరావేదు. క్రీ. పూ. 477లో బుద్ధులు మహాపరినిష్కాణమైన కొన్ని వారములలో, రాజగ్రహములో బౌద్ధ భిక్షువులు చేరి బౌద్ధసూక్తములు వల్లించుటకుఁగాను, వినిపాకుచు మహా కుడిసె అజాతశత్రుని నొకచక్కని పండిత నిర్మిత బుద్ధగీతోపరి. సుందరమైన సభామందిరమున, 'బైభరగౌండ్'లో (Bihar ara hill) 'సత్తపన్నగుహ'లో (Sattapanni cave) గాజు బిల్పించెను. ఇచట 500 మంది భిక్షువులుచేరి, గాతములు వినిపాకుచు బుద్ధుల గురు మరణమును గానముచేసిరి. ముఖ్యముగా పదహారు అక్షరముల పద్యములు వినిపాకుచు మహాపరినిష్కమును గానముచేసిరి. అందులో నొకటి 'బ్రహ్మణములుగానున్నవి. ప్రాంత ప్రేమ నికములలో, గ్రంథములు వ్రానుచి రోజులలో నిట్లు భారతీయులు ముఖ్యముచేసిన ధర్మ గానములను గానముచేయుచుండిరి. 91

క్రీ. పూ. 377లో బౌద్ధభిక్షువుల పరిషత్తు మఱియొకటి జరిగెను గాని ఇందు పదివిషయములలో నీచ్రవమైన భేదాభిపాయములు జనించెను క్రీ. పూ. 253కి ప్రాంతమున జరిగిన తృతీయ పరిషత్తు నమమున 1000 మంది బౌద్ధభిక్షువులు పాల్గొని బౌద్ధ ధర్మములు గానముచేసిరి. ఇది అశోకు కాలమున జరిగెను. ఈ తృతీయ పరిషత్తు చటమ బౌద్ధ ధర్మములు ఆచార్య పరిపరగా ముఖ్యముగానే వచ్చుచుండెను తర్వాత అశోకుని పరమార్థము 'మహా ప్రమమ' బౌద్ధధర్మ వ్యాప్తికి 'జంబూద్వీపము' నుండి 'సింహళ ద్వీపము' వేసి అచట గానము చేసెను. అచట శిష్యాను శిష్యుల సంకరగా, వాళ్ళేటి అలోచనములకు 'పలుకా గ్రామ' నుండి సింహళ ద్వీపమునకు, 'రాధు' ద్వీపమునకు

91. R. C. Duft - Ancient India p. 103 "It is said in the year of Gautama's death 500 of his followers assembled at Rajagrina, then the capital of Magatha, and chanted together the teachings of Gauthama to fix them on their memory. This was the way in which sacred texts were preserved before printing or published works were known.

యొక్క 'ఆలోకవిహారము'లో బౌద్ధుల పంచమ పరిషత్తుసమయములో, క్రీ. పూ. ౩81లో గ్రంథారూఢము చేయబడినది. ఈ విధముగా 'తథాగతుఁడు మృతినొందిన 400 యేండ్లకుఁగాని, బౌద్ధుల వేదములు లిఖితరూపమునకు రావాయెను. ఈపిటకములే నేటికిఁ బ్రమాణములు గానున్నవి. 92 'వింటర్ నిట్' కూడ దీని నంగీకరించెను.

బుద్ధుని ప్రథమధర్మబోధను భిక్షువులు జప్తిలో నుంచుకొని, కొన్నాళ్ళకుఁదర్వాత 'సారనాథు'లోని యొకశిలపై లిఖించినట్లు, బుద్ధుఁడచనములకు శిలా లేఖనమునకు భేదము రనంతయేని లేదని (Ipsessima Verba, విద్వాంసులు వ్రాసియుండిరి.

బౌద్ధయుగములోఁ బురుషులేకాదు, స్త్రీలునైతము విద్వాంతులైనట్లు విదర్శనములు గలవు. 'సంయుక్తనికాయమును బట్టి, రాజగృహ'లోని 'సుక్క' యను విదుషీమణి ప్రజలకు ధార్మికబోధ చేసి యున్నట్లు, నొక యక్షుఁడది విని, యానందించి, 'సుక్కమధువును బంచుచున్నదని. తెలివిగల వారేగి దానిని త్రాగవచ్చునని, చెప్పెనని

92, R. C. Cutt—Ancient India p. 103. "About 242 B. C. the sacred texts were once more chanted together by a 1000 monks. A son or nephew of Asoka then went to Ceylon and introduced Buddhism in that island and the sacred texts carried there by word of mouth were reduced to writing in 88 B. C. in the form in which we have the three pitakas of Ceylon to this day." ... Those who are aware how faithfully the Hindus have preserved their ancient learning and sacred texts by memory from century to century now every word, every syllable, every accent of such ancient works as the Vedas have thus been preserved unaltered by generations of men who passed their lifetime in this duty of transmitting ancient texts, and how to the present day, when printing is known and published books are cheap, the Hindus still learn their sacred texts from generation to generation by word of mouth,—will have small reason for wonder that the teaching of Goutama Buddha were chanted together and fixed on the memory and faithfully preserved for a few centuries after his death, until they were formally settled at the great council of 242 B. C. and committed to writing in the pali language in Ceylon 88 B. C."

తెలియుచున్నది. 'క్షేమ' వినయపిటకమును ముఖ్యముచేసెను. మజ్జిమనికాయమునుబట్టి 'ధమ్మదిన్న' యనుకాంత బౌద్ధ వేదాంతమును నేర్చెనని తెలియును. 'విమానవస్తు' అను పుస్తకమునుబట్టి, 'లాట' యను బాలిక, శ్రావస్తి ఉపాసకుని కూతురు లెస్సగా నేర్చిన యువతియని, 'సంఘసుత్ర' వినయపిటకమును సుక్తపిటకములోని 1 భాగములను, అభిధర్మలోని 2 భాగములను సింహళములోని అనూరాధపురములో గానముచేసెనని దీపవంశాదులుబట్టి తెలియుచున్నది. అంజలికూడ నిట్టిదే.⁹³ వీరందఱు కాలమున వ్రాత ప్రతులున్నట్లు గాన్పింపదు. వీరుకూడ పురుషులవలె బౌద్ధ ధర్మముల ముఖ్యము చేయుచుండిరి.

బుద్ధుడుకూడ, 'నేను మరణించిన తర్వాత నేనుబోధించిన బౌద్ధ సంఘముయొక్క ధర్మములు, చట్టములు మీకు బోధకులై వెలయు గాత!' అని చెప్పెను. ⁹⁴ లిఖిత గ్రంథముల ప్రశంసలేదు. ధర్మము లన్ని ముఖ్యతః నల్లించుచుండిరి.

బౌద్ధుల జాతక కథలుకూడ బహువర్ణముల కాలము వాక్స్పేటికల లోనే వచ్చినట్లుగాన్పించుచున్నది. ఇవి క్రీ. పూ. 3 లేక 4 వ శతాబ్దమునాటివి "హాప్టిస్సు, మెక్లనాల్" మున్నగు గ్రంథ విద్వాంసుల యభిప్రాయము. ⁹⁵ కాని ఇవి లిఖితరూపములోనికి, 'ఫౌన్ బాల్' మున్నగు పండితుల ఆభిప్రాయ ప్రకారము, క్రీ.శ. 5వ శతాబ్దమునాటికి

93 See B. C. Law's, women in Buddhist literature, chap V, for further details.

94 Rhys Davids—Buddhism P 82 "After I am dead, let the law and rules of the order, which I have taught, be a teacher to you."

95 E. W. Hopkins—The great epic of India P 391 "Jatakas only go back to the 3rd or 4th century B. C."

A. A. Macdonall—History of Sanskrit literature p 369. "Jataka-māla, a collection of stories under that name existed as early as the council of Vesali, about 380 B. C. and in the 5th century they assumed this shape." Buhler "They do not describe the condition of India, in the 3rd or 4th century B. C., but an older one."

సింహాశద్వీపములో వచ్చినట్లు, గాన్పించుచున్నది. ఇంతకాలము ముఖ
స్థముఁ జేయుచు, నక్షరము పొరపాటు లేకుండ పాఠ పండితులు
జాతకమూలనెట్లు కాపాడిరో తెలిసికొన్న చునకాశ్చర్యము ల్గఱవోదు.

జాతక కథలలో, 'తేఖమ్, ఫలకమ్' (ఫలక) మున్నగుదములు
గాన్పించును. 'చచనం, తేఖనం' అని ఉండుటచేత, చకువులు,
వ్రాయుట, కలనని చెప్పవచ్చును. 'క రాహునండిను' బానిస, సెట్టి
కుమారునితోఁబాటు వ్రాతనేర్చెను. కనుక వ్రాతగలవనుటస్పష్టమే.
కాని పుస్తకములు కలనా? యను విషయములో, 'శిష్నమ్వాచెసి'
అనఁగా శిల్పములు చకువులు, అచటఁ బట్టి పుస్తకములు కలనని,
ముఖ్యముగా 'పొత్తకమ్' యని కూడఁ గలదని జాతకకథలను బ్రత్యే
కముగా విమర్శించి వ్రాసిన, 'మెహతా' యభిప్రాయపడెను 96 ఈ
విషయముఁ నింకను బరిశోధించి కాని చెప్పఁజాలము.

హిందవులు, వాస్తులలెనే జైనులలోఁగూడ వారి సభితగ్రంథ
ములను వాక్పేటికలలోనే భద్రపఱచుకొనుచు వచ్చిరి. వారి గ్రంథ
ములు సిద్ధాంతములు లేక ఆగమములు అనఁబడును. వానిలో
మొదటిభాగము 'గ్యాదశాంగములు' అందురు. మొత్తము 'జైనధర్మ
శాస్త్రమంతయు, 'దేవర్ణగణి' చేత క్రీ. శ. 454లో లిఖింపఁబడెను.
'గుజరాతు'లోని 'నల్లభిసగరము'లో జైనసామువులందఱుఁగలసి, సర్వ
ములనన్ని ఏరికూర్చి వ్రాయించిరి. ఎర్థమానమహావీరుని కాలము
నుండి, అంతవరకు ముఖ్యమై గురుశిష్య రూపమున, జైనధర్మ
బోధలు వచ్చుచుండెను. 97 క్రీ. పూ. 310 లో మొదటి జైనుని

96 R. N. Mehatha—Prebuddhist India F 303 "we have also direct references to the existence of books (pottakam) 'preserved with brilliant, coloured rappings, and read laying them upon a beautiful standish' (J. III—P 235) 292. IV p 299., V P 483.

97 A.A. Macdonall—India's past p. 63 "The whole canon was edited by Devarddhigani in 454 A. D. having till then been handed down by oral tradition "

షష్ఠ, పాట్నాలో జైన ధర్మశాస్త్రముల నిర్మించినట్లు, ఆ విమూఖుడు :
ఉన్నట్లు తెలియచున్నది. 97(a)

ఇట్లు తమిళులకుఁగూడ, టిబెటియులవలె చాలకాలమువరకు లిపి
కాన్పింపదు. వారి లిపి, క్రీ. పూ. 2 లేక 3 వ శతాబ్ద ప్రాంతమున
'విలాలేఖనము', జేయు విదేశీయులచేతఁ బ్రవేశ పెట్టబడినది. 96 లిపి
పెరిగిన తర్వాత కొన్ని ప్రకారము గంధసమము వ్రాయుచుండుచోద
కావచ్చును.

[illegible]

97 (a) The Imperial Gazetteer of India— The Indian Empire Vol 1 (1907). "The first Jain council, held at Pataliputra, the modern Patna, about 310 B. C. is said to have framed the Jain canon."

98 P. T. Srinivasayyandar—History of the Tamils p 215. "Tamil was first committed to writing late in the 3rd century or early in second century B. C. by foreign emigrants who were inveterate makers of stone inscriptions."

99 A. A. Macdonald—Inula's first P. 62 The original part of the work was probably written about the beginning of the Christian Era.)

బూర్వము తర్వాతవికూడ నైయున్నవి. 'మహావస్తు' వను బౌద్ధ
 గ్రంథము కీ॥ శ. 2వ శతాబ్దము నాటిది. సంస్కృతములో వాయఁ
 బడిన 'అశ్వఘోష'ని బుద్ధచరిత్రము' 140 నాటిది. అప్పటివాఁడగు
 'కనిష్కమహారాజు' బౌద్ధసభ చేయించి త్రిపిటకమునకు సంస్కృత
 సంస్కరణము చేయించెను. అది యిపుడు 'మహాయానమను పేరఁ
 బరగుచున్నది. కనిష్కునికి ముందు కీ॥ పూ. 88 లో వ్రాయఁబడిన
 హీనయాన త్రిపిటకములు 'పాలీభాషలో వ్రాయఁబడెను. కనిష్కుని
 సభకు 500 మంది బౌద్ధ భిక్షువులు వచ్చిరి. వసుమిత్రుఁడీసభ
 కగ్రాసనాధిపతి. ఈసభలో 'నూత్రిపిటకము' మీఁద ఉపదేశ
 శాస్త్రము వ్రాయఁబడెను. వినయ, అభిధర్మ పిటకములకు భాష్యములు,
 వ్రాసిరి. రాజు ఆజ్ఞచేత అన్నియు రాగి రేకులపై వ్రాయఁబడెను.
 బర్మాలో 'పోము'లో నొక స్తూపములో 20 పల్చని బంగారు ఆకులు
 గల వ్రాత ప్రతిని, దక్షిణ హిందూస్థాన లిపిలో, పాలీ భాషలో
 వ్రాయఁబడిన ధర్మ గ్రంథమును విద్వాంసులు కనుగొనిరి. ఈ ప్రకా
 రము బంగారు, రాగి రేకులపైనకూడ గ్రంథములు వాయఁబడినవి.

ఈ ప్రకారమాలోచించి చూడఁగా క్రైస్తవ శకారంభమునకుఁ
 బూర్వము, తరువాత కొద్దికాలమువఱకు కొలఁది వ్రాత ప్రతులు
 మాత్రమీదేశమున నుండియుండ వచ్చును. ప్రధానకారణము విపు
 లమైన లేఖన సామగ్రి లభింపకుండుటయే కావచ్చును, పైవానిలో
 సూత్రాది గ్రంథములుకొన్ని లిఖితరూపమునఁగాక, వాక్పేటికలలోనే
 యుండెను. చీనాదేశములో 'మింగ్టి' (క్రీ. శ. 38-76) కాలములో
 భారతవర్షమునుండి చీనాకొక బౌద్ధ భిక్షువువచ్చి, బౌద్ధమత ధర్మ
 ములబోధించెను. ఈరాజు ఒక రాయబారవర్గమును, మధ్యాసియా
 గుండ, 'ఖోటాను'కు బౌద్ధ ధర్మ వ్యాప్తికిఁ గావలసిన సామగ్రిని
 దెండని పంపెను. వారు భారతభూమికి 'కశ్యపమాతంగుని,' 'ధర్మ
 రక్షకుని' (గోభరణుఁడు కాబోలు) దోడ్కొని, కొన్ని బౌద్ధ విగ్ర
 హములు, బౌద్ధ ధర్మ శాస్త్రములు గైకొని చైనాకుఁ దిరిగివచ్చిరి.
 బౌద్ధమత వ్యాప్తికిఁ గట్టించిన యొక యాలయమునవారు కూర్చుండి
 గ్రంథములను చైనీయభాషలోనికి మార్పసాగిరి. వీరుకాక, తర్వాత

క్రీ. శ. 4 వ శతాబ్దప్రాంతమున పౌద్గాచార్యులగు 'కుమారజీవుడు' (క్రీ. శ. 383-412) 'బుద్ధభద్రుడు' చేనాకేగి, అచట చేనీయ భాష నేర్చి, అనేక ధర్మగ్రంథములను చేనీయ భాషలోనికి మార్చిరి. పైనలు గురు మార్చిన పౌద్ధ గ్రంథములు చేనీయ దేశమున, భిక్షు సంఘము లలోఁగలవు. వీనినిబట్టి క్రైస్తవ శకారంభకాలమునుండి భారతవర్షమున వ్రాత ప్రతులు కలవని, అవి విదేశములకుఁ దీసికొనిపోఁబడు చుండెనని తెలిసికొనవచ్చును.

క్రీ.శ. 381లో వెళ్ళిన 'కాబూలు'నివాసి పౌద్ధశ్రమణుడు 'సంఘ భూతి' చీనా భాషలో మూఁడు పౌద్ధ గ్రంథముల ననువదించెను. ప్రసిద్ధ శ్రమణుడు 'కుమారజీవుడు' క్రీ. శ. 383 లోఁ జీనాదేశమేగి, అచట క్రీ. శ. 412 వఱకుండి, ఆయన, సుఖావతివ్యూహ, వజ్రచ్చేదికా, మున్నగు అనేక పౌద్ధగ్రంథములను చీనాభాషలోని కనువాద ముచేసెను, 'బుద్ధయశస్సు', 'పుణ్యతర' 'విమలాక్ష,' నామక పౌద్ధ భిక్షువులు 'కిపిన' నుంచి చీనాకేగి, ధర్మప్రచారము చేసిరి. (క్రీ. శ. 403-406) వీరి తర్వాత చీనారాజు కోర్కెపై శ్రమణుడు 'ధర్మరత్న' యనువాడు (క్రీ. శ. 414) మధ్య భారతమునుండి చీనాకేగెను. 'బుద్ధజీవ,' 'ధర్మమిత్ర,' 'కాలయశస్సు' 'బుద్ధభద్రుడు,' 'గుణవర్మ' 'సంఘవర్మ,' గుణభద్రుడు' ఇత్యాది పౌద్ధ విద్వాంసులు, ఇటనుండి గుప్తయుగములో పౌద్ధ ధర్మ ప్రచారార్థమై, చీనాదేశమేగిరి. 100 వీరు తమతోఁబాటు పౌద్ధ గ్రంథములఁ దోడ్కొనిపోయి యుండ వచ్చును. కాని యవి ఏవియో, తెలియకున్నవి. భిక్షుపగు 'కుమార జీవుడు' దాదాపు 100 సంస్కృత గ్రంథములు చేనీయ భాషలోనికి మార్చెనని, అనేక శిష్యులఁజేర్చెనని, అందు 'పాహియాను' ఒకఁడని తెలియుచున్నది. అప్పటికి వేదములు బ్రాహ్మణములుకాక మిగత గ్రంథములు వ్రాయఁబడుచుండెను.

చైనాలో పౌద్ధధర్మగ్రంథములప్రతులు భ్రష్టములై, శిధిలములై యుండెను, ముఖ్యముగా 'పాహియాను' వినయపిటకమును గాంచి

100 (Hindi)—Ganga prasad Mehtha— Chandragupta Vikramaditya—P 100.

చింతాకాంతుఁడాయెను. దీనిని దెచ్చుటకు, ఇతర జౌద్ధగంధములు
గైకొనుటకు భారతవర్షమునకు వచ్చెను. (క్రీ. శ. 405-411) వీనిని
గైకొని భిక్షుసంఘములోఁ బ్రచారము చేయఁదలంచెను. ఆ కాలమున
'ద్విర్లుగామ, సంయుక్తగామ, సంయుక్తసంచయ పిటకము' 'హాన్'
లో లేవు. పాహియును, భారతవర్షములోని 18 వాఘిలను జేర్చి
నెను. వీనిలో కన్యకాండ 10 లో జేనము కలదు. కాని, దుష్కరభేదము
లేదు. అట్టికి నాల్గు వాఘిలనికాయములు కలవు.

1.	అల్పవైష్ణవ నికాచతురము	అల్పవైష్ణవములు
2.	అల్పవైష్ణవ నికాచతురము	
3.	అల్పవైష్ణవ నికాచతురము	
4.	అల్పవైష్ణవ నికాచతురము	

[illegible]

‘పాహియాను’ కూడా శేరిస్తుండి, చాలానీవు తిముగో గ్రంథముగా
హాను చేసికొనుచు, గంపస్థితగ్రంథముల సభ్యానము చేయుచు,
వినయపిటకముయొక్క ప్రతి లిపిని వ్రాసెను. తాములిక్కి నాధురాగా
ముముగో శేరిడేండ్లుండి, సూత్రములు ప్రతిలిపులు చేసిన ముముగాన
ములు చేసికొనుచుండెను. శింశుళముగో శేరిడేండ్లుండి, దేవకి
1 మహిశానక పితామహు యొక్క వినయపిటకము. 2. దేహాగము.
3. సంయుక్తాగము. 4. పంచాంగము. 5. పంచము (పంచశత శత్రువుల
పాతము). ఈ వ్రాతల పత్రముల నైకొన, పురాణం బోవు వ్యాపారములపై
నెక్కి- పోయెను. పోవునపుడతని రావణ రుద్రధముండి, యుపాయము
కలెను. యూతములందను చిత్తువుల బాట నేయమందికి- ‘పాహియాను

కూడ తనపల్లెము, ముంత, మఱికొంతసామానును దీసి సముద్రములో
 బాటవైచెను. ఎంతయోకష్టపడి సంపాదించిన బౌద్ధ ధర్మ గ్రంథములు,
 పోవునేమోయని భయనిహ్వాల చిత్తుఁడాయెను. మనసులోఁబట్టి
 కలపోయసాగెను. “హృదయములో నవలొకితేశ్వరి ధ్యానము
 చేసితిని. ‘హీన్ దేశమునుండివచ్చిన భిక్షుసంఘమువారి ప్రాణములు
 వర్పించి నైచితిని. ధర్మగ్రంథములు వెదకుకొనుటకు, దూరయాత్ర
 చేసితిని. నీ తేజఃప్రతాపముల నొసంగి, త్రిప్పించి నీర్ధారములొ
 జేర్పింపుము. పదమూఁడురోజులు భయంకరమైన తుపానువీచుటచేత
 ‘పాహియాను’ ప్రాణముకంటె కడుంగడు సియ్యుపైన ధర్మగ్రంథములు
 గాపాడుకొనుచు స్వదేశముఁజేరెను 101 పాహియాను గృహమున
 జేరినపిమ్మట, బుద్ధభద్రుఁడను బౌద్ధభిక్షువును పాహియాను
 భారతభూమినుండి తెచ్చిన అనేక గ్రంథముల ననువాదము. పా
 యుండిరి. భారతవర్షియ యాత్రావృత్తాంతమును పాహియాను
 వెనురుబద్దలపైనవ్రాసి భారతీయులకు మహోపకారం బొసఁగెను.

‘పాహియాను’ పోయిన యొకశతాబ్దమునకుఁదర్వాత ‘సుంగయాను’
 ‘హూయీసాంగు’ లను సిరువులు చైనీయలేఖకులు, మహారాణి
 ఆజ్ఞచేత క్రీ. శ. 517-518 లో భారతభూమికి, మహాయానగ్రంథముల
 వెదకి కొనుటకు వచ్చిరి. క్రీ. శ. 521న సంవత్సరములోఁదిరిగిపోయిరి.
 ‘సుంగయాను’కు మహాయాన సంబంధములగు 170 గ్రంథములు
 లభించెను. అప్పటికి బౌద్ధులలో వ్రాతప్రతులు వ్రాసెడి ఆచారము
 ప్రబలి పోయినది. ‘హూయీస’యను ‘కొరియావాసి’ క్రీ. శ. 645 లో
 ‘చాంగ్గాన’నుండి భారతవర్షమునకు వచ్చెను. నాలుగు విశ్వా
 లయముల నధ్యయనము చేసెను. ఈయన తన 70 వేట గాలంగా
 బోనేనురిణించెను. తాని ఈయన స్వహస్తముతో వ్రాయఁబడిన
 వ్రాతప్రతు అనేకములు, స్మృతములు ‘ఇత్సింగు’కు లభించెను.
 ఇట్లే ‘హూయాంగు’ వాసియు ‘ఈహూయీ’ అను యాత్రికుఁడు
 భారతభూమికి బౌద్ధ ధర్మగ్రంథములకొరకు వచ్చి, అనేక గ్రంథముల
 ప్రతులఁ గైకొని తిరిగి వెల్లిపోయెను. ‘సుయేనతా’ యను మఱియొక

101—Jagan Mohan Varma—Pahiyān. (Hindi) P 49.

చైనీయుఁడు, నాలండాలో 10 సంవత్సరములుండి, తనతోఁబాటు
అనేకగ్రంథములఁగైకొని 'చీనాకు తామలి ప్తిచుండి పోయెను. 102

చైనీయు యాత్రీకులలో ముఖ్యుఁడు 'హుయాన్ సాంగు'. ఈయన
చి. ప్చనాఁటికి భారతభూమిలోఁ దాటియాకులపైన, భూర్జత్వక్కుల
మీఁదఁ బ్రయాణమొనరించి గ్రంథములు లెక్కకు మిక్కుటముగా నుండెను.
6000 మొత్తమునాఁద మొదలవఱకు 657 లిఖితంబు లొసంస్కృత
గ్రంథములఁగైకొని పోయెను,¹⁰³ ఆయన గైకొనిపోయిన గ్రంథంబు
లియున్నది.

మహాయాన సూత్రములు.	224	మహీశాసక శాఖ సం.	22
శాస్త్రములు	192	సర్వాస్తివాదిన	67
స్థావిర శాఖ సూత్రములు,	14	కాశ్యప శాఖ	17
శాస్త్రములు, వినయము			
మహాసంఘిక.	15	ధర్మగుప్త శాస్త్ర సం.	42
వినయ శాస్త్రములు అదే	15	హేతువిద్యా శాస్త్ర సం.	36
సంఖ్యసమ్మతీయ శాఖ సంబంధములు		శిబ్దివిద్య సం,	13
		మొత్తము	657

సింధునదిలో 'హుయాన్ సాంగు' ఏనుఁగుమీఁద నెక్కి ఆవలి
బిడ్డనవలె జేరెను. ఆయన గ్రంథములు మాత్రము 20 గుఱ్ఱముల
మీఁద నెక్కించి ఏటియొద్దకుఁ జేర్చిరి. నదిలోనున్న ఒక నావలో
గ్రంథములఁ బెట్టించి 'హుయాన్ సాంగు' పుస్తకములతోఁజూ టొక
మనుష్యుని రమ్మని తాను ముందుపోయెను, పడవ నదీగర్భము
లోనికిఁ జేరిన పిమ్మట నొక వైపున కొరుగుటచేత, పుస్తకముల
రక్షణకోసం మనుష్యుఁడు హఠాత్తుగా నదిలోఁ బడిపోయెను; కాని
ఇతర ప్రయాణీకు లాతని ప్రాణముల రక్షించిరి. దురదృష్టవశాత్తు
'హుయాన్ సాంగు' శ్రమపడి సంపాదించుకొన్న గ్రంథములలో 50

102—Jagan Mohan Varma—(Hindi) Sungayun—P 3,4,9, 12 etc

103—T. Watters---On yuanchwang's travels. Vol I. P 21.

"657 books---Made of trimmed leaves of palm and birch bark, strung together in layers, They are all in Sanskrit."

వ్రాత ప్రతులు, సూత్రములు, సింధునదీజలముల పాలాయెను.104
 'కపిశ' రాజ్యవృత్తాంతంబంతయు నడిగి తెలిసికొనెను.105 హుయాన్
 సాంగు మఱి 50 దినములుండి, కొండలు లేఖకులను ఉదయనుని
 రాజ్యమునకు 'కాశ్యపీయశాఖాసంబంధముగు త్రేపిటకములు' వ్రా
 యించుకొనుటకుఁ బంపివైచెను, దీనినిబట్టి పెక్కు వ్రాతప్రతులు
 భారతవర్షములోఁ గలవని ఎఱుంగవచ్చును. మొత్తముమీఁద భారత
 భూమినుండి పోయిన వ్రాత ప్రతులలో 6000 నుండి 8000 వఱకు
 చైనీయభాషలోని కనువాదమైనట్లు తెలియుచున్నది. జపానులోఁగూడ
 క్రీ. శ. 6వ శతాబ్దినాఁటి తాటియాకుల సంస్కృతవ్రాతప్రతికాన్నిం
 చుటచూడ, భారతీయ వ్రాతప్రతులు చైనాకేకాక జపానుకుఁగూడ
 నేగెనని యెఱుంగవచ్చును. 10వ శతాబ్దినాఁటి వ్రాతప్రతి యొకటి
 నేపాలులో లభ్యమైనది.

హుయాన్ సాంగు జాగ్రత్తగా గ్రంథముల నన్నిటిని జేర్చుకొని,
 ఒక మఠములోఁ గూర్చుండి అనువాద మారంభించెను. 2 లక్షలశ్లోక
 ముల 'ప్రజ్ఞాపరిమిత సూత్రములు' ఆయన చైనీయభాషలోకి 74
 పుస్తకములలో 1335 అధ్యాయములలో, 16 సంవత్సరములకాలము
 మార్చెను. ఇంక ననేక సూత్రములనుసైత మనువాదముచేసి మరణం
 చెను. హుయాన్ సాంగు ఆంధ్రులనుగూర్చికూడ వ్రాయుచు'ఆంధ్రుల
 వాక్కు మధ్యహిందూస్థానములోని వారివలెలేదు, కాని వారివ్రాత
 పద్ధతి వారినుండియే గైకొనఁబడినదని' వ్రాసెను.106

ఆయన కాలమునఁ బరిషియాలో రెండు మూడు బౌద్ధసంఘా
 రామములా కలవు. అందులో ననేక భిక్షువులు 'సర్వాస్తివాదిను'కుఁ
 జేందిన 'హీనయాన' బోధలను జదువుకొనుచుండిరని తెలియు
 చున్నది. వీనిలోఁ బెక్కు తాటియాకుల ప్రతు లుండవచ్చును.
 హుయాన్ సాంగు భారతవర్షములో నున్నపుడు (క్రీ. శ. 7వ శతా.)

104--Samuel Beal---Life of Hiuen---Tsiang-by Hwiu Li."P 180.

105 Ibid---P 180, 191 and 192.

106 T. W. Watters-On Yaun Chwang's travels in India---Vol. II
 p 209 "Their mode of speech differed from that of mid India, but
 they borrowed the same system of writing."

‘థాన్-మి’ (Thon-mi) అనే టిబెటీయ రాజువారి టిబెటురాజు ఆజ్ఞ చేత మన దేశమునకు వచ్చి, కొలది వర్షముల కాలముండి ‘లిపిపత్తు’ డను బ్రాహ్మణునియొద్ద ‘దేవవిదసింహు’ డను పండితునియొద్ద సంస్కృతము నేర్చుకొని టిబెటు వెళ్ళుచు ననేక బౌద్ధమతసంబంధ మగు వ్రాతప్రతులను గైకొనిపోయెను ఈయనయేటిబెటులో లిపిని బ్రవేశపెట్టెనని యెఱుంగవచ్చును. ఆయనయే స్వయముగా ననేక బౌద్ధ గ్రంథములను ‘టిబెటీయభాష’లోనికి మార్చెను. పిమ్మట భారతీయ బౌద్ధ విద్వాంసులు పలువురు త్రిపిష్టపమేగి, బౌద్ధ గ్రంథములను సంస్కృతమునుండి టిబెటీయభాషలోనికి మార్చిరి. ఇట్లే ‘బుద్ధఘోషు’డను బౌద్ధ విద్వాంసుఁడు కూడ ననేక బౌద్ధ గ్రంథములను బర్మాకుఁ బంపెను. ఈవిషయములఁ జూడగా పాహియానుకాలమునాటికి వ్రాతప్రతులు తక్కువగా నున్నను హుయాన్ సాంగు, ఇత్సింగుల కాలమునాటికి (క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దము), భారతభూమిలో విస్తారముగా వ్రాతప్రతులు తాటియాకులపైన, భూర్జత్వక్కులపైన వ్రాయుచుండిరని చెప్పవచ్చును.

ఇత్సింగు అను చైనీయ లేఖకుఁడు భారతవర్షమునకువచ్చి, నాలందావిశ్వవిద్యాలయములో ననేకవర్షములు చదువు కొనెను. ఈయన హానానురాష్ట్రమునుండివచ్చి ఈదేశములోఁ గొన్నాళ్ళుండి తిరిగి పోవుచు 5లక్షల శ్లోకములుగల 400 సంపుటములను సూత్ర, వినయ, అభిధర్మశాస్త్రసంబంధమగు మూలగ్రంథములనుగైకొనిపోయి 36 సంపుటములను, 250 అధ్యాయములుగల, 230 సంపుటములుగా ననువాదముచేసి శాశ్వతయశఃకాముఁ డాయెను. ఆయన తోడ్కొని పోయిన అన్నిగ్రంథముల ననువాదము చేసినచో, 300 శ్లోకములుగల 1000 సంపుటములయ్యెడివని తెలియుచున్నది. ఆయనకుఁ గావలసిన గ్రంథములఁ దోడ్కొని, ఇత్సింగు వెనుకకుమరలెను. 101 ఆయన చిరకాలమనోరథము సిద్ధించెను. భారతభూమిలోఁ గావలసిన వ్రాత

107 J. Takakusu---A record of Buddhist kingdoms (Itsing)
33. "After having collected the scriptures, I began to retrace my steps to come back "

ప్రతులన్ని లభించుటచేత, సంఘారామములలో విశేషముగా గ్రంథములు వ్రాయుచుండిరని తెలుచున్నది.

ఇత్సింగుకాలమున, భారతీయ విద్యార్థులు తేతరికములొకే ముగిసినాతములతోఁబాటు, జాతకములను నేర్చుకొనుచుండిరి. అతఁ యొక్క వ్రాతప్రతులు భారతభూమిలో విశేషముగానున్నవి ఇత్సింగువ్రాసెను. ఒకమారు శిలాదిత్యుఁడు పాఠ్యమును గలదిలొక కలపొందె, ఇట్లునభిం సంబంధించెను. 'పద్యమునందభిరూపము' అని పూలొనివారు, కేపుడేదయము, మీస్వకీయముగు పద్యములం బొన్నిటిని గొనిరండు.' వానినన్నిటిని ప్రోగుచేసి చూడఁగా నవి 500 కంటలాయెను, వానిని బరీక్షించిచూడఁగా, వానిలో ననేకములు జాతకములలుగాఁ గాన్పించినవి. 108(a) దీనినిబట్టి తాము క్రూరకాండ కులలో జోధుల జాతకముల విధియుగా నున్నవి. వ్రాతప్రతులు అసంఖ్యాకములని తెలియ నచ్చుచున్నది.

1907లో డాక్టరు స్టెయిన్ ఇట్లు వ్రాసెను 'ప్రాచీనభోటాను అను అధ్యాపికూదేశములో భూగర్భశాస్త్ర పరిశోధనలనుబట్టి జాగ్రత్తగా దాచఁబడిన పత్రములనేకములు లభించినవి.' క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దము నాటి చైనీయ రాజాస్థానమునకుఁ జెరిగిన కాగితములు, భోటానుకు ఈశాన్యముగా, దండకానిలిక్లో' నాకాలమునాటి గొత్తలకాపరి ఫిర్యాదుసంబంధముగు పత్రము, మహాయాన బౌద్ధ ప్రతులు క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దములనాటివి, గుప్తరాజుల తేజన పద్ధతిలో వ్రాయఁబడిన పత్రములు కొన్ని లభించినవి. చైనీయ బుద్ధీస్థానములోని 'కుచ' యచుచోట బౌద్ధసూత్రములో నాచరించిన యొక పురాతన వైద్యగ్రంథపు వ్రాతప్రతి 7 పుస్తకములు గలవి 1840లో లభించినది, అది క్రీ. శ. 350 నాటిది. పై యేడింబిలో కి నైస్య

108 (a) J. Takakusu—Itsing P. 163—In India students learn this epistle in verse early in the course of instruction———Once king Siladitya who was exceedingly fond of literature commanded saying, 'ye, who are fond of poetry bring and show me some pieces of your own, tomorrow morning.' "When he had collected them, they amounted to 500 bundles and on being examined, it was found most of them were Jatakamalas."

గ్రంథములు, సంస్కృతములోఁ గలిసిన ప్రాకృతములోనివి వ్రాయఁ బడినవి. భూగర్భశాస్త్ర పరిశోధనలు, చైనీయ లేఖకుల వ్రాతలవలన భారతభూమిలోను, బరిసర దేశములలోను మధ్యకాలములో వ్రాత సత్తులు విశేషముగా నున్నట్లు గాన్పించుచున్నది.

చతుర్థాధ్యాయము

ఈజిప్టు, అస్సీరియా, గ్రీసు, రోము దేశములలో గ్రంథాలయములు—భారతదేశ గ్రంథాలయములు—ప్రతి విద్వాంసుఁ డొక సజీవ గ్రంథాలయము—గ్రంథాలయముల చరిత్రము—నాలందా, ఉదంతపురి మున్నగు గ్రంథాలయముల నాశనము—ముఖ్యమగు గ్రంథాలయములు—తంజావూరు ఆంధ్రనాయకరాజులగ్రంథాలయము—దీని ఉచ్ఛస్థితి.

భారతభూమిలో లిపి, లేఖనసామగ్రి, గ్రంథములు, గ్రంథాలయములు చాల నాలస్యముగా వచ్చినట్లు గాన్పించుచున్నది. విదేశములలో నట్లుగాకుండ, చాలప్రాచీనకాలమునుండి గ్రంథములు, గ్రంథాలయములు కాన్పించుచు. బంకమట్టిబిళ్ళలు, పాపిరసు, తోళ్ళు మున్నుగాఁగల సామగ్రిని విదేశీయులు వ్రాత కుపయోగించుచుండిరి. ఈజిప్టు సమాధులలో లభించిన గ్రంథములన్ని 'పాపిరి'పైన వ్రాయఁ బడియున్నవి. ఆకాలపు గ్రంథాలయములలోని గ్రంథములు 'పాపిరి' మీఁదనే లిఖింపఁబడినవి. ఈజిప్టురాజగు 19వ రాజవంశమువాఁడగు 'రామేశస్' (Ramesus క్రీ.పూ. 14వ శతా.)కు గొప్ప గ్రంథాలయమున్నట్లుఁ గాన్పించుచున్నది. ఈయన 67 వండ్లు పాలించి, ఈజిప్టు నుచ్ఛస్థితికిఁ దెచ్చెను. 108 క్రీ.పూ. 5వ శతాబ్దిమధ్యములో 'ఎథీనియ

108 F. Harrison--A book about books. p. 142 "It is recorded that Rameses who reigned over Egypt in the 14th century B.C. had a large library. When the Athenians overran Egypt in the middle of the 5th century B. C., they found in temples and royal tombs more than 36000 such books. In spite of disasters due to invaders the libraries of Egypt, continued to be famous. It was with their help that in the third century B. C., 72 Egyptian Jews compiled a translation of the Old Testament from Hebrew into Greek, known as the Septuagint (70 approximate number.)

నులు' ఈజిప్టును జయించినపుడు, దేవాలయములలోను, రాజులసమాధులలోను 36000 కు పైగా గ్రంథములు లభించెను. శత్రువులవలన ననేక విషత్తులు గల్గినను, ఐగుప్తుగ్రంథాలయములు ప్రఖ్యాతిచెందుచునేయుండెను. క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దములో వారి సహాయముచేతనే 72మంది 'ఈజిప్టుదేశ యూదులు ప్రాతనిబంధనను, హీబ్రూ నుండి గ్రీకుభాషలోనికి తర్జుమాచేయసాగిరి. దీనిని దాదాపు 70 మంది రచించుటచేత 'సెప్తుయగింట్' (Septuagint) అని పేరువచ్చినది.

క్రీ. పూ. 2500 - 2000 కాలమున మట్టిబిళ్లలపైన వ్రాయబడిన గ్రంథములు బాబిలోనియా, ఛాల్డీయులయొక్క 'డోర్' లోను నింక నితర నగరములలోఁ గాన్పించెను. 'అస్సీరియా'కు ముఖ్యనగరమగు 'నినెవా' (Ninevah) లో 10000 బంకమట్టి బిళ్ళలు, ఇటుకరాలు కాల్చినవి కాన్పించినవి. ఈబిళ్ళలు ఒకటి మొదలు పండ్రెండు అంగుళములవఱకు, ప్రక్కలు గలిగి, చతురస్రాకారమున నున్నవి. వీనిపైన 'అస్సీరియాదేశచరిత్రము' లభించినది. ఇవి యన్నియుఁగలసి గొప్ప గ్రంథాలయముగా నేర్పడినది.

'అస్సీరియా' రాజు 'అసురవాణిపాలుఁడు' (క్రీ. పూ. 668-626) బంకమట్టిబిళ్ళలపైననే వ్రాయుచుండెను. ఈయనకు 'సర్దనపాలసు' అను పేరుకూడఁగలదు. ఈయన గ్రంథాలయములో వాడబడిన 'సింధు' అను శబ్దము భారతీయుల ప్రత్తి'కి వాడబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఈయన గొప్ప కృషీవలుఁడు; భారతదేశములోని చాల రకముల మొక్కలఁ దెప్పించుట కీయన ప్రయత్నము సల్పెను. అందులో ప్రత్తిమొక్కలుకూడఁ గలవు. 109

109 H.G. Rawilson—Intercourse between India and the western world. p 2 "The word Sindhu found in the library of Assurbanipal (668—626 B. C.) is used in the sense of Indian cotton—Assurbanipal is known to have been a great cultivator and to have sent for Indian plants including the wool bearing trees of India."

P. Giles—Cambridge history of India—chap. III—"which was found in the library of Assurbanipal (about 700 B.C.) in which occurs the name 'Assara—Mazas.'"

ఈయన కాలములో బాబిలనులోఁ జాల జ్ఞానాభివృద్ధి కలెను. ఈయన 'అస్సీరియా'వాఁడు; అయినను 'బాబిలనునందు హెచ్చుగా జాతీయత గలవాఁడాయెను. మెసపటోమియాలోఁ జాలకాలముచుండి వ్రాతకు మట్టిబిళ్లలు వాడుచుండిరి. ఈ మట్టిబిళ్లల గ్రంథములనే పుస్తకాలయముగా నేర్పఱచెను. దాని సిపుడు త్రవ్వితీయఁగా, ననేక చారిత్రక విషయములు బయల్పడినవి, ప్రపంచములోని చారిత్రకవస్తుజాలములో నిద విలువగలది, అని వెల్లుపండితుఁడువాసెను. ఈరాజు గొప్ప పరాక్రమశాలిగాఁ గాన్పించుచున్నాఁడు. క్రీ. పూ. 660 వ సంవత్సర ప్రాంతమున నీరాజు ఈజిప్టునుకూడ జయించి యుండెను. ప్రాచీన జనుల జీవిత సంస్కృతుల నెఱుంగవలెనన్న ఇట్టి యశూల్య గ్రంథసామగ్రి మన కెంతయో విశేషముచుండును.

గ్రీసు దేశములో క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దిలో యువనభూషతి 'పెరిస్ట్రాటస్' (Peristratus) ధనవంతులపై పన్నులు విధించి, బీదల కుద్యోగములఁ గల్పించెను క్రీ. పూ. 1000 ప్రాంతమున 'హోమరు' అను అంధకవి రచించెనని చెప్పఁబడు పద్యజాలముల నేరికూర్చి, వాఙ్మయమునం దభిలాషఁ గన్పఱచెను. క్రీ. పూ. 7 లేక 8 వ శతాబ్దములోఁ దమ పరిసర వాస్తవ్యులనుండి అక్షరమాలను నేర్చి చాలకాలము చుండి ముఖస్థమైయున్న ఇతిహాసకావ్యము లగు 'ఇలియడ్, ఒడెస్సా' లను గ్రీకులు లిఖితరూపమునకుఁ దెచ్చిరి.

క్రీ. పూ. 3 వ శతాబ్దమునుండి ఈజిప్టులోని అలెగ్జాండ్రీయా గ్రంథాలయము చాల ప్రఖ్యాతిగాంచినది. యువనభూషతి అలెగ్జాండ్రీయకు ఈజిప్టును జయించి మిశ్రజనుల తిరుగుబాటులేకుండ నుండుటకు క్రీ. పూ. 332లో నీ నగరమును గట్టించెను. ఈ గ్రంథాలయమునకు 'ఎరటోస్థినస్' (Eratosthenes B. C. 240—196) 24 వర్షముల పాల మధ్యక్షుఁడుగా నుండెను. ఈయన యువనులలో భారతీయులను కూర్చి హెచ్చుగా ప్రస్తావించుచుండెను.¹¹⁰ ఈ యువనులు జ్ఞానాధి

110 H. G. Rawilson—Intercourse between India and the western world. P 92 "The knowledge possessed about India by the Alexandrian Greeks, was chiefly due to Eratosthenes, the learned president of the library from 240---196 B. C.

కులు, తత్వజ్ఞులగుటకు కారణము భారతీయులే యని చెప్పుటకుఁ బ్రమాణములు గలవు. అలెగ్జాండరు భూపతి క్రీ.పూ. 323 లో జ్వర పీడితుడై చనిపోయెను. సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమై పోయెను. 'సెల్యూకస్ ప్రాచ్య సామ్రాజ్యము నేలుచుండెను; 'టాలమీ' అను సేనాని ఈజిప్టును వశపఱచుకొనెను. 'టాలమీ' రాజు ఈ గ్రంథాలయమును సాపించియుండెను. 'ఎరటోస్థినస్' గణితశాస్త్రమును దన తోడ్పాటునకుఁ గైకొనివచ్చెను. మొదటి శాస్త్రీయ భూగోళశాస్త్రమునకుఁ బ్రారంభకుఁ డీయనయే. ఈయన బహుగ్రంథాలయలోకనము చేసినవాఁడు. 'ప్లినీ' యను లేఖకుఁడు (క్రీ.శ. 23-79) కూడ 2000 గ్రంథములకు పైగా గ్రంథాలయములలోఁ జదివి 'జీవకోటి వర్ణనము' (Natural History) అను గ్రంథమును క్రీ.శ. 77లో వ్రాసెను. ఒకటవ 'టాలమీ' క్రీ. శ. 306 లోఁ గళలు, విజ్ఞానము వృద్ధిచేసి, చిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాల నేర్పఱచి, అందు రాజభవనముల, గ్రంథాలయముల నిర్మించి, విద్వాంసుల, తత్వవేత్తల, కవులఁబోషించెను. వారి బసలు గ్రంథాలయముల చెంతనే కాన్పించుచున్నవి. ఈఅలెగ్జాండ్రీయా గ్రంథాలయము శాస్త్రీయవిద్యల కాలవాలమైనది. ఇచట గ్రంథములకు ప్రతులుకూడవ్రాసి, యమ్ముకొనుచుండిరని, అనేక లేఖకులకుఁ బనిగల్గుచుండెనని, ఇచట జ్ఞానాంకురము కల్గినట్లె చటఁగల్గలేదనితోచుచున్నది. క్రొత్తగ్రంథములను సరిగా తయారు చేయఁజాలకుండిరి. పీలికలతోఁ గాగితములు చేయువిధము వారికి తెలియదు. కాగితపరిశ్రమ కారంభకులు చైనీయులు. క్రీ. శ. 9వ శ. కుగాని ఈపరిశ్రమ యూరోపుఖండమునకుఁ బ్రాక లేదు. ఆకాలపువారు పోల్లు పెసరను, చెట్లబెరళ్లు, చెక్కలు మున్నగు వ్రాతసామగ్రిని వాడుచుండిరి. వానిని పుస్తకముగాఁ గూర్చుటకు, తెరచి చదువుటకుఁ గష్టముగానుండెను. కాగితములు లేనందున, అచ్చుపద్ధతి తెలిసిన లాభము లేకుండెను. అలెగ్జాండ్రీయా లోని గ్రంథములు చాల

Surendranath Mazundar M.A. Cunningham's ancient Geography of India. (1924) "About 240 B. C. Eratosthenes who was placed in charge of the great library established by the Ptolemies at Alexandria brought mathematics to his aid and laid the first foundation of a really scientific geography."

ప్రియములుగానుండెను. శ్రీమంతులు, విశేషము పల్కుబడిగలవారే గ్రంథములుకొని వాడుచుండిరి. మామూలుజనుల కందుగాటలలో లేనిట్లు కాన్పించుచున్నది. 1000వండ్లువర్ధిల్లిన ఇట్టి గ్రంథాలయమును దిర్వాళి, అరబ్బులు క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దమున దగ్ధముచేసిరి, గ్రీకు విద్వాంసులగు, యూక్లిడు ఎరటస్థనిసు, అర్కిమిడీసు, ప్లేటో, అరిష్టాల్లు మున్నగువారు క్రీస్తునకుఁ బూర్వమెన్నియోశతాబ్దములనుండి గ్రీకుగ్రంథాలయములు, కళాశాలలు లెస్సగా నుపయోగించు కొనుచుండెడి. 'అలెగ్జాండ్రీయా'లో, గాకుండ 'ఆసియామైనసు'లో 'పెర్గామస్'లోఁగూడ పెద్ద గ్రంథాలయములు కాన్పించుచున్నవి.

'రోమ్ (Rome) దేశము'లో 'జూలియస్ సీజరు' క్రీ. శ. 1వ శతాబ్దములోఁ బ్రథమ గ్రంథాలయ మేర్పఱుపఁదలంచెనుగాని, ఆయన హత్యలో నాప్రయత్నమాగిపోయెను, అందుచేత 'రోములో' ప్రథమ గ్రంథాలయ మేర్పఱచిన గౌరవము 'లాటిన్' లేఖకుఁడగు 'వారో' (Varro) కు దక్కినది. 'సీజరు' హత్యజరిగిన కడుకొద్దికాలములోనే 'అగ్రగ్రంథాలయ మేర్పఱుపఁబడెను' 'వారో'కు 'సిసిరో' లేఖలిఖించుచు "మనుజుని గ్రంథాలయమతని ఆరామమైనచో నాయనకుఁ గావలసినది లేదు" అనివాసెను. 'అగష్టుసు చక్రవర్తి' రెండు గ్రంథాలయముల నేర్పఱచెనని, అందొకటి తనసోదరి. 'అక్టేవియా' పేర స్థాపింపఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. 'నీరో' (Nero) కాలమున గ్రంథాలయములు అన్నిలో దగ్ధమైపోయెను. మొత్తముమీఁద క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దము నాటికి 'రోము' దేశములో 28 గ్రంథాలయములున్నట్లు గాన్పించుచున్నది.¹¹¹

111 Frederick Harrison—A book about books. p 143 "The honour of erecting and arranging the first library in Rome, fell to the Latin writer, Varro, not long after the assassination of Caesar—It was to Varro, that Cicero addressed the well known saying 'If a man's library is his garden, he lacks nothing' The emperor Augustus founded two libraries, one in memory of his sister 'Octavia'---At the time of Nero, libraries perished in fire. There are said to have been 28 libraries at Rome in the 4th century."

బహుకాలమునకుఁగాని భారతవర్షమున గ్రంథాలయము లారంభమైనట్లు గాన్పింపదు. క్రీ.పూ. 7వ శతాబ్దమున నేర్పడిన 'తక్షశిలా విద్యాలయమున' గ్రంథాలయము కాన్పింపదు. గ్రంథములతోఁగాని, గ్రంథాలయములతోఁగాని, యవసరమే లేదని ప్రాచీన బ్రాహ్మణ విద్వాంసులు తలంచుచుండిరి. ప్రతిధీశాలి యగు బ్రాహ్మణుఁడే, యొక సజీవగ్రంథాలయము (Living Library) గా నుండెను. మూలగ్రంథములు వాక్సేటికలలో నుంచుటయే శ్రేష్ఠమని, నకలు ప్రతులు వ్రాయుట లాభము లేదని, వల్లింపు పద్ధతితో మఱియొక పద్ధతి సాటిరాదని, దాని కలవాటుపడిన వారగుటఁజేసి, ఇంకొకపద్ధతి వారి కవసరము లేకుండెను.¹¹² ఈకారణముచేత గ్రంథములు, గ్రంథాలయము లేర్పడుచుండుటలేదు. 'ఞ్శిన్సింగు' కాలమునాఁటికి కూడ నెట్లు వేదములు వల్లించుచుండిరో మన మెరింగియుంటిమి. క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దములోని క్షత్రియజయసేనుఁడను 'సజీవగ్రంథాలయము' సంగతి తెలిసికొనుఁడు. ఈయన 'భద్రుని' యను విద్వాంసునియొద్ద 'హేతువిద్య,' స్థితమతి బోధనత్వని'చెంత 'శబ్దవిద్యాశాస్త్రము' 'శీల భద్రుని'యొద్ద యోగశాస్త్రముఁ జదివెను. నాల్గువేదములు, జ్యోతిష గ్రంథములు, భూగోళము, చికిత్సాశాస్త్రము, తంత్రశాస్త్రము, గణితము మున్నగునవి మొదటినుండి చివరవఱకుఁ జదివెను. ఈయన అస్పగింజసిగ్రంథమే లేదు; చూడనిపుస్తకమే లేదు. సమస్త శాస్త్ర పారంగతుఁడగు నీరాజును, మగధరాజు 'పూర్ణవర్మ'మెచ్చి '20 పట్టణముల యాదాయ మిచ్చెదను. నారాజ్యమునకు రమ్ము, అని కోరినను ఆయన నిరాకరించెను. 'శిలాదిత్యుఁడు'కూడ 'ఒరిస్సా'లోని 80 పట్టణముల యాదాయ మాతని కొసంగెదనని పల్కెనుకాని, ధీరుఁడౌ యాతనివానసు నీయాశ లేమియు మార్చలేకపోయినవి, ఆయన ఇట్లు

112 A. A. Macdonall--India's past p, 52 "Indeed oral tradition offered a better guarantee for the preservation of the original text than the repeated copying of manuscripts. The oral tradition of sacred texts was, however, so well established a habit, that the substitution of any other method would not suggest itself as necessary."

చెప్పెను. 'జననమరణము లను శృంఖలముల, స్వభావమును గూర్చి బోధించుటయే నాయుద్దేశము. అట్టిసమయములో, రాజుగారికి సంబంధించినవానినిగూర్చి పరిచయము గల్గించుకొనుటకు నాకు విశ్రాంతి ఎట్లు సాధ్యపడును ?' 113

పైవిధముగా భారతీయవిద్వాంసులు, సంసార మసారమని, భోగములు తుచ్ఛములని, ధనకనకాదులు నశ్వరంబులని, యెఱింగి వానిని సరకుచేయక, రాజాధిరాజులనుగూడ ధిక్కరించుచుండిరి. జ్ఞానమే వారి ధనము. ఒక్కొక్క రొక సజీవగ్రంథాలయము. ఇందుచేత గ్రంథాలయస్థాపనకు వారు పూనుకొన్నట్లు గాన్పింపదు. అందుచే తనే క్రీస్తుపూర్వము గ్రంథాలయములు భారతవర్షమునఁ గాన్పింపవు. క్రైస్తవశకారంభమునకుఁ దర్వాత కొన్నాళ్లకుఁగాని గ్రంథాలయము లేర్పడినట్లు గాన్పింపదు. ప్రాచీనకాలపు విద్యాలయములగు కురు, పాంచాల, విదేహ, మత్స్య, ఉషినర, తక్షశిలాది ప్రదేశములలో నెచటను గ్రంథములు, గ్రంథాలయములు గాన్పింపవు.

క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దమునుండి భారతవర్షమునుగూర్చి వ్రాయు యవన లేఖకులు గ్రంథముల, గ్రంథాలయములఁ గూర్చి ఏమియు వ్రాసియుండ లేదు. మౌర్య, శుంగ, కణ్వ, ఆంధ్ర, కుషానురాజుల యాస్థానములలో నెచటను గ్రంథాలయములు గాన్పింపవు. క్రైస్తవ శకారంభమునకుఁ జాలతర్వాత సంస్కృత వ్రాతప్రతులతోఁ గూడిన గ్రంథాలయములు దేవాలయములలో, జాద్ధవిహారములలో, రాజ భవనములలో, సంపన్నుల గృహంబులలోఁ గాన్పించుచున్నవి. క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దారంభమునఁగల సంస్కృతకవి, హర్షుని ఆస్థాన విద్వాంసుఁడు నగు 'బాణుని'కి ఒక గొప్ప గ్రంథాలయ మున్నట్లు గాన్పించు చున్నది. పశ్చిమ భారతవర్షములో 'ధారానగరరాజు' ఒకటవ భోజ

113 Samuel Beal-Life of Hiuen Tsiang. (Hwiu Li). P 153 "My object is to teach the urgent character of the fetters of birth and death., how is it possible then to find leisure to acquaint myself with the concerns of the King?"

మహారాజున (క్రీ.శ. 1018-1060) కొక గ్రంథాలయ చున్నట్లు దెలియుచున్నది.114

భోజులకు పద్యములలో, నాటకములలో, కథలలో నూతన గ్రంథానుబ్రూతలైనవి. ఈరాజు 'కవిరాజ మాలవచక్రవర్తి' బిరుదు కలిగియుండు. సంస్కృతము నేర్పించుటకు ధారానగరములో సంస్కృత విశ్వవిద్యాలయము, దీనిలోని శిలలపై గ్రంథములు, సప్తమూలములు, అలంకారశాస్త్రము, జ్యోతిషశాస్త్రములకు సంబంధించిన విషయములు, అనేకనితరకావ్యములు సంస్కృతములో వ్రాయించెను. 'ధారానగరము'లో 'బ్రహ్మతవిశ్వవిద్యాలయము లేక సరస్వతీకలయము' (Temple of Saraswati) నీరాజు స్థాపించి, అందు గ్రంథాలయ మేర్పఱచెను. మహమ్మదీయరాజులు 'మొల్తా'ను జయించినపుడు దీనిని మసీదుగా మార్చివెచ్చిరి. నాటకభాగాదులుగల శిలాలేఖన మీనాఁటికిని, ధారానగరమునఁ గాన్పించుచున్నది, భోజుల యాచన మూర్తియును కవన మల్లుచుండిరిని చెప్పిన దీరాజునుగూర్చియుండు మొట్టమొదటయగుచున్నది.

బొమ్మలుగల శాతవాహన రాజులలోఁ బగు నేడవవాఁడు 'హళుడు' క్రీ.శ. 1వ శతాబ్దములోనివాఁడు, 'గాథాసప్తశతి' అను గ్రంథమును 700 పద్యములలో 7 అధ్యాయములలో మహారాష్ట్ర ప్రాకృతిలో వ్రాసెను. అప్పటి రాజభాష 'ప్రాకృతము.' గౌతమీ పుత్రుని యొక్కయు, అతనిసూనుఁడు రెండవ పులమాషియొక్క

114 A.A. Macdonail---India's past p 54 "Some centuries after the beginning of our era, libraries as the depositories of Sanskrit manuscripts came into existence in temples, monasteries, the palaces of kings, and the houses of the wealthy. The evidence of his works shows that a Sanskrit poet who lived at the beginning of the 7th century must have possessed a large library. In the 11th century a famous library was owned by a king named 'Bhoja' of Dhar in the west of India."

See also history of Sanskrit literature by the same author P 20. See also winternitz---History of Indian literature . Vol I. p 39 and 40 See also Buhler's, Indian paleography. P 99.

నాసిక, కాశ్మీరాలాశాసనములు ప్రాకృతభాషలో నుండుటచేత, ఆంధ్ర
రాజులు ప్రాకృతము నాదరించిరని తేలుచున్నది. అప్పటికి ప్రాకృత
గ్రంథములతోఁగాని, సంస్కృతగ్రంథములతోఁగాని కూడిన గ్రంథాల
యములు గాన్పించవు. క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దపాంతమున తెలుఁగు
రాజులునుండుటచేత, తెలుఁగు గ్రంథాలయములు లేవు. క్రీ.శ. 2వ
శతాబ్దమున 'నాగార్జునుఁ' డను బౌద్ధయతి, ఆంధ్ర దేశముతోఁ
బల్కా నీచులోనున్న 'నాగార్జునకొండ' పైన బహువిధములకాలముసిన
సిరిచియ్యఁజేసెను. ఈయనతో 'దేవపురాన'యనుశీష్యుఁడుండెను. ఈయన
నాగార్జునునితో వాదనలు నల్పుటకు వచ్చి, ఇచటనే నిల్చిపోయెను.
'నాగార్జునుడు' నాగద్వీపమేగి సంపూర్ణమైన 'ప్రజ్ఞాపరిమిత సూత్ర
ము' యొక్కొని వచ్చెను. అచట నాగార్జునుడు' కొన్నాళ్ళుండి, 'వైపు
స్థ'యన నొక నితరసూత్రములు నేర్చెను 115 అప్పటికి 'లంక'లో
బౌద్ధసంఘములలో గ్రంథాలయము లున్నట్లు గాన్పించుచున్నది.
ఈస్థానమున ననేక పవిత్రగ్రంథము లుండుటచేత, యాత్రులు,
విద్వాంసులు లంకకు విశేషముగా బోవుచువచ్చుచుండిరి. నాగార్జు
నుని, బద్ధదేవుడు అను బౌద్ధభిక్షువు లిరువురికి సింహళీయులతో
సంబంధము కలదు. తరువాత కాలములోని బుద్ధఘోష, బుద్ధదత్తు
లను బౌద్ధభిక్షువు లిరువురు, సింహళములోని గ్రంథాలయములను
మోచిచ్చిగా నుపయోగించుకొనినట్లు గాన్పించును. 116

'కూయాకాసాంగు' భారతవరములో, దాను చూచిన కానిని
కొనిచును, 'దక్షిణకోసల'కు 300 లీల మారములో నైరుతిమూలము
'పో - నో - మో - లో - ఖలి' గలదని, చుచట బౌద్ధుల

115 K. R. Subrahmanian. M. A. Buddhist remains in Andhra
and Andhra history. P 54 "Nagarjuna learnt the Vaipulya and
other sutras there."

116 Ibid P 141 "Pilgrims and scholars used to go to and from
Ceylon as that island had a good collection of the scriptures.
Nagarjuna and Aryadeva are associated with the island, while
Buddhaghosha and Buddhaddatta, of a later day laboured hard in
her libraries."

సంఘారామము గలదని దీనిలో బౌద్ధుల జపమందిరములు
 గలవని, రే శ్రేణులలో విశాలమగు చతుశ్శాలలు గలవని, ఒక్కొక్క
 శాలలో నాల్గు అవరణములు గలవని, వానిలో బుద్ధదేవుని ఆలయ
 ములు, వానిలో బంగారు బుద్ధవిగ్రహములు నుండెనని వ్రాసెను.
 వానిలోనికి ప్రవహించు నీరు సమృద్ధిగా నుండెను. తాతితో, దొలి
 చిన గవాక్షములతో గదులు, వెల్తురు, గాలి గళిగియుండెను. ఈ
 కొండను దొలిచి ఈ సంఘారామమును దయారుచేయుటలో, రాజు
 గారి ఖజానాలోని ద్రవ్యమంతయు న్యయమాయెను. అప్పుడు 'నాగార్జు
 నుడు' పరుసవేది నెఱింగిన యతికాబోలు, తాలను బంగారుగా
 మార్చి యిచ్చెనట. ఇది చారిత్రకసత్యమని నేను చెప్పఁ
 జాలను. దీనిలో సంఘారామము పూర్తియాయెను. పై చతుశ్శాలలో
 నాగార్జునుడు శాస్త్రముని బుద్ధుని ధర్మచచక్రగంధములను, పూసల
 యొక్క వ్రాతప్రతుల నుంచెను. క్రింద చతుశ్శాలలో బౌద్ధసంఘా
 రామమునకు సంబంధించిన, ఆరంభకు లుండిరి. మధ్యనున్న మిగత
 చతుశ్శాలలలో బౌద్ధభిక్షుసోదరుల బస లుండెను.^{116a} ఈ వ్రాతలను
 బట్టి పై చతుశ్శాల 'నాగార్జునుని' గ్రంథాలయముగా గాన్పించుచు
 న్నది. కొండ తొల్పుటకు, విహారము, చైత్యాదులనిర్మాణమునకు
 రాజునకు తొమ్మిదికొట్ల బంగారు నాణెములు ఖర్చాయెను. నాగార్జు
 నుడున్న ఈతావును 'విజయపురి'యందురు. దీనిలో 1500 గదులు
 గలవు. నాగార్జునుని 'సరస్వతీభాండారము'లో 84000 సంభాషణలు

116 (a) Watters---On Yuan Chwang. Vol 2---P 209 "The
 monastery had cloisters and lofty halls: these halls were in five
 tiers, each with 4 courts with temples containing gold life size
 images of the Buddha of perfect artistic beauty. It was well supplied
 with running water and the chambers were lighted by windows
 cut in the rock. In the formation of this establishment, the king's
 treasury soon became exhausted and Nagarjuna, then provided an
 abundant supply of transmuting the rocks into gold. In the top
 most hall, Nagarjuna, deposited the scriptures of Sakyamuni-
 Buddha and the writings of the Pusas. In the lowest hall, were the
 laymen attached to the monastery and the stores and the 3 inter-
 mediate halls were the lodgings of the brethern."

గల త్రిపిటకములు, తంత్రగ్రంథములు, ఆరోగ్యశాస్త్రములు, వైద్య గ్రంథములు, విషవైద్యశాస్త్రములు, కాయకల్ప చికిత్సా సంబంధ గ్రంథములు, రస, రసాయనశాస్త్రములు, వృక్షశాస్త్రము, లోహ శోధనశాస్త్రము, రసవాదశాస్త్రము మున్నగునగుల పెక్కింటికి సంబంధించిన గ్రంథములుండవచ్చును. మైత్రుని శాస్త్రములలో నీ యతి గొప్ప పండితుడు. నాగార్జునుడే స్వయముగా నొక సజీవగ్రంథాలయమునుటలో సందియము లేదు. బౌద్ధభోకమును వెలిగించిన భౌతికచతుష్టయములో నీయన యొకడని కొనియాడబడుచున్నాడు. లంకలోని గ్రంథాలయములఁ జూచి, ఆపద్ధతిలోనే ఇచట గ్రంథాలయము మేర్పరచియుండవచ్చును. లంకనుండి తిరిగి వచ్చినతర్వాత నే నాగార్జునయతి, రాజును, 10000 మంది బ్రాహ్మణులను బౌద్ధభిక్షువులుగా మార్చి, గొప్పవిద్యాలయమును, ప్రయోగశాలను, గ్రంథాలయముల నేర్పఱచెను.

రాగిరేకులపై బౌద్ధగ్రంథములు వ్రాయించిన కనిష్ఠమహారాజు నకుఁగాని (క్రీ. శ. 125-153) ఆయన ఆస్థానకవియు, బుద్ధచరిత్ర కర్తయగు అశ్వఘోషునికిఁగాని గ్రంథాలయములున్నట్లు ఆధారములు లభింపలేదు. ప్రథమ లిఖిత గ్రంథకర్తలు బౌద్ధులే. లంకలో బౌద్ధ త్రిపిటకములు మొదట లిఖింపబడెను. అచటనే ప్రథమగ్రంథాలయము బౌద్ధులచే నేర్పడియుండవచ్చును. ఆంధ్రదేశములో ప్రథమ గ్రంథాలయము నాగార్జునునిదే యున్నది. గుప్తరాజులు సవరత్నముల పోషించిరి; గ్రంథములు వ్రాయించిరి; వాఙ్మయ వికాసమును గల్గించిరి; కాని వారి యాస్థానములలో గ్రంథాలయములున్నట్లు, శిలాశాసనములందుఁగాని, సముదాహరిత గ్రంథములందుఁగాని గాన్పించును. రెండవ చంద్రగుప్తుని కాలమునఁగూడ, గ్రంథములు కంఠ స్థము చేసెడిపద్ధతి విరివిగా వ్యాప్తిలోనున్నదని, 'పాహి.నూను' (క్రీ. శ. 405-411) వ్రాతలు తెల్పును. పాటలీపుత్రము వచ్చునరకు నాయనకు బౌద్ధగ్రంథములు లభింపకపోవుటచేత బౌద్ధ సంఘాదానుములలోఁగూడ గొప్ప గ్రంథాలయములున్నట్లు గాన్పింపదు; కాని మఱి రెండుచందల సంవత్సరములకుఁ దర్వాత వచ్చిన 'హుయూ'

సాంగు' వ్రాతలనుబట్టి, శ్రీహర్షుని కాలమున ననేక గ్రంథాలయములున్నట్లు గలవచ్చును.

శ్రీహర్షుని (క్రీ. శ. 606-647) కాలమున 18 మహాగూఢాన, హీనయాన శాఖలుగలవు. భారతవర్షమున 5000 విహారములుగలవు కలింగలో 10 సంఘారామములలో 500 మంది భిక్షువులుండిరి. ఆంధదేశములో 20 సంఘారామములలో 3000 మంది భిక్షువులుండిరి, ధాన్యకటకములో 20 సంఘారామములలో 1000 మంది భిక్షువులుండిరి. 'హుమూనాసాంగు' లెక్కలనుబట్టి, 'రైస్ డేవిడ్సు' (Rhysdavid's) భారతభూమిలోని సంఘారామములలోని భిక్షువుల సంఖ్య 212130 మంది అని, యుల్లేఖించెను. ప్రతిసంఘారామమున గ్రంథాలయమును, శాతశాలయైయుండెను. గ్రంథాలయములలో ననేకగ్రంథములుండెను.

'హుమూనాసాంగు' కాశ్మీరములో నున్నపుడు, రాజభవనములోని గ్రంథాలయములో ఆయనకోరిన గ్రంథముల నకట్లు వ్రాముటకు 20 మంది లేఖకులను, యాతికుని యవసరముల నెల్లఁ దీర్చుటకు, భవంతిభిగ్గును అతని శిష్యబృందమును, రాజు నియమించెను. ఇవిధముగా, రెండువర్షములకాలము, సూత్రములు, శాస్త్రములు చదువుకొనుచు, 'హుమూనాసాంగు' గడపెను. 117 ఈ లేఖకులకు గైకొని పోయిన, వ్రాతప్రతులు, అనేక గ్రంథాలయములలోని నైయున్నవి. కాశ్మీరదేశములోని, శారదాక్షిత గ్రంథాలయముతి ప్రాచీనకాలమునుండి ప్రసిద్ధిగాంచినది.

శ్రీహర్షుని కాలమున 'నాలందా విశ్వవిద్యాలయము' ప్రసిద్ధిగాంచుచుండెను. దీనిలో 'హుమూనాసాంగు' విహారములకాలము చదువుకొనెను. ఈయనకుఁ బ్రత్యేకముగా 'మహాశాలి బియ్యము' నొసంగుచుండిరి. మగధదేశములోఁగల పునీధాన్యమింకెచటను బండుటలేకు.

117 R. K. Mukherjee--Harsha p 128 "Kasmir-- King appointed Bhadhantha Ching, with his disciples to look after the needs of the pilgrim and 20 clerks to copy out the manuscripts he wanted from the palace library--He thus spent two years, there studying certain sutras and sastras."

ఈవిద్యాలయ పోషణకు 'శిలాదిత్యుడు' 100 గ్రామములయూదాయము నొసంగుచుండెను. ఈగ్రామములలోని 200 మంది గృహస్థులు నిత్యము పెక్కువందల 'పికలుల' మామూలు బియ్యము, పెక్కువందల 'కాటీల' బరువుగల వెన్న, పాలు, పంపుచుండిరి. ఇచట 10000 మంది విద్యార్థులుగలరని, 1510 మంది అధ్యాపకులుగలరని చెనెను లేఖకుడు 'హుయాన్ సాంగు' వ్రాసెను.¹¹⁸ ఇత్స్యింగు, కాలమునాటికి, 3000కుపైగా నివసించుచుండిరని, 200 గ్రామముల భూములు విద్యాలయపోషణకుగలవని¹¹⁹ దీనిలో 8 చతుశ్శాలలు, 3000వందల గదులు గలవని¹²⁰ 'ఇత్స్యింగు' వ్రాసెను.

నాలందావిహారము క్రీ. శ 5వ శతాబ్దములో స్థాపించబడినది. నాలందాలోని గ్రంథాలయమునుగూర్చి చెనీయ లేఖకు లేమియు వ్రాసియుండలేదు. కాని టిబెటీయ ప్రమాణముల ననుసరించి నాలందావిద్యాలయములో, గొప్ప 'ధర్మగంజి' (Piety mart) అను పేరుగలది కాన్పించుచున్నది. దీనిలోవరుసగా మూడు భాగములలో మూడుగొప్ప భవనములు, రత్నసాగర, రత్నదధి, రత్నరంజక యనుసవికలవు. వీటిలో 'రత్నదధి' యనునది తొమ్మిది అంతస్తులు గలది; దీనిలో నాకాలమున 'జంబూద్వీపము'లోనెల్ల ప్రసిద్ధిగాంచిన పెద్దదైన 'గ్రంథాలయము' పెట్టబడియున్నది.¹²¹

118 Samuel Beal--Life of Huen Tsiang--(Shaman Hwiu Li) p 112 "The king of the country respects and honours the priests and has remitted the revenues of about 100 villages for the endowment of the convent. 200 house holders in these villages day by day contribute several hundred piculs of ordinary rice and several hundred catties in weight of butter and milk." (1 picul—133½ lbs. 1 catty = 160 lbs)

119 J. Takakusu—Itsing. A record of the Buddhist religion as practised in India and the Malaya Archipelago. p 47 "Nalanda monastery. ... Number of residents above 3000.--The lands in possession more than 200 villages."

120 Ibid P 154 "There are 8 halls and 300 apartments."

121 N. N. Mazumdar M, A.--A History of education in ancient India p 93, "Its three grandest buildings were called Ratnasagara,

‘బీహారులోని’ గొప్పవిశ్వవిద్యాలయమగు ‘నాలందా’లో నేక
 శాస్త్రవిద్యార్థులు భిక్షువులుండిరి. ఈవిద్యాలయము గ్రంథాలయ
 ములతోఁగూడియుండెను. ‘భక్తియారు ఖిలీ’, తనఖిద్దమును దాసిపై
 ప్రయోగించెను. ముస్లిములు నాలందాగ్రంథాలయమును దగులవేసి
 నాశనముచేసిరి. ముహమ్మదీయుల దండయాత్రలలో ‘నాలందా’
 గ్రంథాలయము బూడిదపాలాయెను.¹²² ఒక్క విద్యాంసుడైన
 మిగులసంపదముస్లిములు చిత్రవధచేసిరి. శత్రులుగలదనినమ్మబడు తార
 యనుదేవతయొక్క విగ్రహమును పగులఁగొట్టి పాఱవైచిరి. ఏ రాజుల
 దండయాత్రలలోనైనను ఇట్టికృత్యములు సహజముగా జరుగుచుండును.
 నాలందావిద్యాలయమునకు క్షీణదశయారంభించినరోజులలో బీహారు
 లోని ఉదంతపురిలో గోపాలలేకలోకపాలుఁడు అను వంగరాజు
 క్రీ. శ. 730 లో నొక విద్యాలయమును గ్రంథాలయమును
 స్థాపించెను¹²³ దీనిలో శాస్త్ర బాహ్మణ గ్రంథములనేకములు గలవు.

Ratnadadhi, and Ratnaranjaka. Of these Rathnadadhi was nine storeyed and in it was located the library then considered the largest in India. (S. C, Das's universities in Ancient India.)

122 V. A. Smith--Early history of India p 312 "The political decadence of Magadha never affected the reputation of the kingdom as the centre and head quarters of Buddhist learning; which continued to be cultivated sedulously at Nalanda and other places under the Pala Kings up to the time of the Mohammadan conquest at the close of the 12th century when the monasteries with their well stocked libraries were reduced to ashes."

N. N. Law--promotion of learning in India--p 19 (1916). "The first object of attack was the monastic University at Bihar which was then teeming with Buddhist students and monks, and was well equipped with libraries. The atrocities of Bakhtiyar, did not leave a single scholar alive. "N. N, Ghosh M.A.--Early history of India—p 88 "The great university library of Nalanda where Hiuen Tsiang studied for five years was burnt and destroyed. The same fate overtook the great university library at Vikramasila."

123 V. A. Smith--Early history of India p 473 "Taranath, the Tibetan historian ascribes the foundation of this university to Gopala, the Pala king of Bengal."

పాలరాజులు దీనిననేకవిధములఁ బోషించియుండిరి.124 ఈవిద్యాలయములో 1000 కి పైగా బౌద్ధ భిక్షువులుండిరి. బుద్ధగయలోని, నాందాలోని విహారములకంటె నిదియున్నతమైనది. అలెగ్జాండ్రీయా గ్రంథాలయమును సర్వవిధములఁబోలియున్నది. ఇట్టి గ్రంథాలయమును భక్తిమూర్తి ఖిల్జీ యొక్క సేనానాయకుడగు ముహమ్మద్ బీన్ సిమ్ అనువానిచే క్రీ. శ. 1202 లోఁ దగులఁజెట్టబడెను.

ఉదంతపురిలో మహీపాలరాజు కుమారుడగు మహాపాలుని కాలమున హీనయాన శాఖకుఁజెందినవారు 1000మంది, మహాయాన శాఖకుఁజెందినవారు 1000 మంది భిక్షువులుగలరు. పాలరాజులు బౌద్ధ బ్రాహ్మణగ్రంథము లనేకములు గల గ్రంథాలయమును స్థాపించిరి. ముహమ్మదీయులచేత క్రీ. శ. 1202లో విహారము నాశనము చేయఁబడెను. 2000 మంది భిక్షువులు చిత్రనధచేయఁబడిరి. గ్రంథాలయము నాశనమాయెను.125 కొందఱి దృష్టిలో గ్రంథాలయమును గైకొని

N. N. Mazumdar—M. A.—A history of education in Ancient India—p 97 "Another monastic college was erected at Odantapuri (Bihar) by one Gopala or Lokapala who is said to have ascended the throne of Bengal about 730 A. D. It contained a splendid library of Brahmanical and Buddhist works, which was destroyed at the sack of the monastery and the massacre of its monks by the Muhammdans who dealt a death blow to the Buddhists and their religion.

124 Phanindranath Bose—Indian teachers of Buddhist universities. p 157 'The Pala kings endowed this monastery with a splendid library of Brahmanical and Buddhistic works.'

125 Rai Sarath Chandra Das Bahaddur C.I.E.—Hindusthan review—March 1906—p 187 "The temple of Odanatapuri Vihara which is said to have been loftier than either of the two (Buddha-gaya and Nalanda) contained a vast collection of Buddhist and Brahminical works which after the manner of the great Alexandrian library was burnt under the orders of Mahommed Bin Sim, General of Bakhtiyar Khilji in A. D. 1202.

Ibid P 190 "During the reign of the son of king Mahapal, who was called Pal the great, ie Mahapal, there were 100 monks of the earlier school of Buddhism called Hinayan and about 5000 monks of the Mahayana school at Udantapuri. The Pal kings had esta-

పోయినట్లు తెలియుచున్నది. 126 క్రీ. శ. 749లో టిబెటురాజు 'సాంయి' (Samye) ఈసంఘారామమువంటి గానిని తనదేశములో నిర్మించెను.

విక్రమశిల విశ్వవిద్యాలయము క్రీ. శ. 8వ శతాబ్దములో ధర్మపాల రాజుచేత స్థాపింపబడెను. ఈవిక్రమశిల సంఘారామములోఁ గూడ కళాశాలలు, గొప్ప గ్రంథాలయము కలవు. ఎచటను లభింపనట్టి తంత్ర, వ్యాకరణ, వేదాంత, తర్కశాస్త్రసంబంధమగు గ్రంథములందు విస్తారముగా దొరకుచుండెను. ఉదంతపురి, విక్రమశిల కళాశాలలు నాశనమొకేసర్వాయము క్రీ. శ. 1202లో జరిగెను. అప్పుడు లక్ష్మణసేనుఁడను రాజు రాజ్యమెలుచుండెను. ఈవిక్రమశిల కళాశాల మగధలో నుండెను. ఈకళాశాలలోని పండితు లనేకులు తిరిగివచ్చి మేగుచుండిరి. దీనిలో 114మందికిఁ దక్కువ లేకుండ అధ్యాపకులు పని చేయుచుండిరి. విక్రమశిల సంఘారామములో 3000 మంది భిక్షువులుండిరి. ముసల్మానులు మగధనంతయు జయించుచు, విక్రమశిలలోని భిక్షువులఁ బెక్కుర వధించిరి. భక్తియూరుఖల్జీ క్రీ. శ. 1202లో విక్రమశిల సంఘారామమును సర్వనాశనముచేసెను. 'మిన్హాడ్' అనెను ప్రసిద్ధ చరిత్రకారుఁడు ముహమ్మద్ దెల్లువచ్చినది, కళాశాలలనెట్లు స్వాధీనము చేసికొన్నది, తలలు బోడులు చేసికొన్న భిక్షువులనెట్లు చిత్రవధ చేసినది వర్ణించినాఁడు. ఈ విహారనాశన వృత్తాంతము, 'టాబకాటినాసిరి' కర్త చక్కగా లిఖించినాఁడు. ఈ ప్రతేశము నధికముగా నివసించువారు భిక్షువులు; వారితలలు బోడులైయుండెను. వారందఱిని ముస్లిములు చిత్రవధచేసిరి. 'బౌద్ధచతుము' యొక గ్రంథము లనేకములు గలవు. ఈ గ్రంథముల సన్నిటిని 'ముసల్మాన్ చులు' పొశీలించి, గ్రంథముల విషయము తెలిసికొనుటకు హిందువు

published a monastic library at Odantapuri with a splendid library of Brahminical and Buddhistic works which was destroyed at the sack of the monastery and massacre of its monks by the Mahommedans in A. D. 1202."

126 Cambridge history of India—Vol III—Chap III—P 42
"With this accession of strength, he invaded Bihar, took its capital Udantapuri, put to death the Buddhistic monks, dwelling in its great monastery, and returned with his plunder, which included the library of the monastery."

లకు వర్తమానముఁబంపిన నెవరును రాలేదు. భిక్షువుల ననేకుల వధించిరి. గ్రంథములలోని విషయములనుబట్టి, కోట, నగరమొక కళాశాలయని, హిందువులభాషలో వారు కళాశాలను 'బిహారు' (బౌద్ధ సంఘారామము) అని పిల్చురని పై లేఖనము న్రాసెను. 127. విక్రమశిల విద్యాలయము నాశనమైనతర్వాత, చివరి పండితుఁడుగు పండిత శాక్యశ్రీభద్రుఁడు' జగద్దాల గ్రంథాలయమున కేగి, యటనుండి తిప్పిపసమెగెను. ఈవిధముగా 'విక్రమశిల' గ్రంథాలయము ముస్లిముల రాకతో సర్వనాశనమాయెను.

ఇట్లే 'జగద్దాల' విశ్వవిద్యాలయము, పంగ మగధరాజ్యముల కిధపతయగు 'రామపాలుని' (క్రీ. శ. 1084-1130) చేత 1100 సంవత్సర పాంతమున నిర్మింపఁబడినది. ఒకశతాబ్ద కాలములో నీ విద్యాలయము ముహమ్మదీయుల రాకతో నశించిపోయెను. ఇందలి గ్రంథాలయమును నామము లేకుండ పోయెను.

ఇంకను, సోమపురి, విక్రమపురి, వాలాభి, అమరావతి, ధాన్యకటకము, తామ్రలిప్తి మున్నగుచోట్ల బౌద్ధ సంఘారామములుగలవు. వీని యన్నిటిలోను గ్రంథాలయములు గలవుగాని, యవి యన్నియుఁ గాలక్రమమున నశించిపోయెను.

విక్రమశిల, ఉపంతపురిలో ముసల్మానుల దండయాత్ర యైన తర్వాత, జీవించియున్న బౌద్ధభిక్షువులు, మిగిలియున్న గ్రంథములను

127 Phanindranath Bose—Indian teachers of Buddhist universities. p 102 "The greater number of the inhabitants of that place were Brahmanas (Bhikshus) and the whole of those Brahmanas had their heads shaven; and they were all slain. There were a great number of books on the religion of the Hindus, (Buddhists) there; and when all these books came under the observation of the Musalmans, they summoned a number of Hindus that they might give them information respecting the import of those books: but the whole of the Hindus had been killed. On becoming acquainted (with the contents of those books), it was found that the whole of that fortress and city was a college, and in the Hindu tongue, they call a college, Bihar (A Buddhist monastery.) Major H. G. Raverty's translation of Tabakat—Nasari (1881) Vol I. p 552.

గైకొని, టిబెట్, నేపాళములకుఁ బాటిపోయిరి. బౌద్ధగ్రంథములు క్రీ. శ. 1820 వరకు నేపాలులో నుండెను. క్రీ. శ. 1820 ప్రాంతమున నేపాలులో బ్రిటిషు రాజుబారిగానుండి పనిచేసిన 'హాడ్గ్సన్' (Brian Hodgson) బౌద్ధగ్రంథము లన్నిటిని పారిసులోనున్న 'బర్నాఫు'నకుఁ బంపఁగా నాయన శిష్యులతోఁగలసి పరిశోధనలుచేసి అమూల్యమగు విషయములను బయటపెట్టెను. బౌద్ధ వాఙ్మయముకు 'హాడ్గ్సన్' అపారమగు సేవచేసెను. నేపాలులోని గ్రంథాలయము లలో నేటికి ననేకగ్రంథములు తాటియాకులు, కాగితముపై వ్రాయఁ బడినవి లభించుచున్నవి. 128 హిందూదేశములో లేని గ్రంథములు, బౌద్ధమత సంబంధములు, మూలము సంస్కృతములోనివి, తద్జమా చేయఁబడినవి, అన్ని 'టిబెట్టు' లోఁ గాన్పించుచున్నవి, అని, 'హంగేరి' యాత్రికుఁడు 'కొరోసి' (Korosi) వ్రాసెను. 129 భారతీయ పండితులు 19 వ శతాబ్దములో 'టిబెట్టు' కేగి, యచటనుండి వేల కొలది గ్రంథములను గైకొనివచ్చిరి. 'రాహుల సాంకృత్యాదు' అను భారతీయ విద్వాంసుఁడు, 'టిబెట్టు' నుండి 22 కంచర గాడిదలు మోయునంత బరువుగల గ్రంథములను భారతభూమికిఁ దీసికొనివచ్చెను. దిగ్నాగుని 'ప్రమాణ సముచ్చయము' 'టిబెటీయ పుస్తకాలయము' లో లభించినది. మన దేశములోఁగూడ పెక్కు వ్రాతప్రతుల గ్రంథాలయములు బయలుదేరినవి. పూనా, కాశి, కలకత్తా, జోధపూరు మొదలగుచోట్ల లిఖితపుస్తకాలయములు వెల

128 V. A. Smith—Oxford history of India p 176. The "Nepalese libraries contain a rich store of Buddhist manuscripts first made known by the labours of Brian Hodgson between 1820 and 1858, which have supplied much material for the study of the various forms of Buddhist religion and philosophy."

Also see Jadunath Sircar's—India through the ages.

129 Hungarian traveller—Korosi— "In complete preservation the volumes of Buddhist faith, in their original Sanskrit as well as in faithful translations, which might be sought in vain on the continent of India, are to be found in Thibet." (Quoted by Dharmapala in his book "Buddhism in its relationship with Hinduism p 14.)

సినవి. శౌద్ధమతము పుట్టిన భూమిలో, అమూల్యముగు శౌద్ధగ్రంథ మొక్కటైన లభింప లేదు. ముహమ్మదీయులకుఁ బూర్వమే భారత భూమిలో బ్రాహ్మణులు శౌద్ధులను హింసించి, శౌద్ధుల గ్రంథాల యములు నాశనము చేసినట్లు కాన్పించుచున్నది. శౌద్ధగ్రంథాలయ ముల దగ్గముచేయుటకు, శౌద్ధభిక్షువుల చిత్రవధ చేయుటకు, వెడలఁ గొట్టుటకు, బలాత్కారముగా మతము మార్పించుటకు, హిందువులే కారకులు. ఇంత క్రూరముగా శౌద్ధులను హింసించిన విధము, ప్రపంచ చరిత్రలో నెందును గాన్పింపదు. బలాత్కారముగా శౌద్ధ మత మీ దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడెను. 130

‘నత్తు’ అను విద్వాంసుఁడు, క్రీ. శ. 9, 10 శతాబ్దము లంధకార యుగమని, శౌద్ధుల హింసించుట ఆరంభమైనదని, సంఘరామములు నాశనమాయెనని, భిక్షువులను వెడలఁగొట్టెనని, గ్రంథములను దగ్గము చేసిరని, రాజపుత్రులు రాజులైన చోట్లనెల్ల, శౌద్ధుల కట్టడిములు నాశనము చేసి, హిందూదేవాలయములఁ గట్టించినని, రాజపుత్రుల తర్వాతి రాజులైన ముస్లిములు, వీరు తలంచినకార్యమును బూర్తిచేసి రని, 1000 ఏండ్లు హిందూమతముతోఁబాటు నర్దిలిన శౌద్ధమత గ్రంథము లీ దేశములో నొకటియేని లభింప లేదని, సింహళము, బర్మా, నేపాలు, టిబెట్టు, చైనా, జపాను, ఇంక నాసియాఖండ ప్రాంతము లలో శౌద్ధగ్రంథములు లభించినవని, పురాతనచరిత్రవిదులు, శౌద్ధ మతము పుట్టిన ఈ దేశములో నొక్కవిలువగల గ్రంథమునైన కనుఁ గొన లేకపోయిరని వ్రాసెను. 131

130 Rhys Davids—Buddhist India p 319. "Even before Muslims, Brahmins led the way to destroy the Buddhist libraries.—The disciples of Buddha were so ruthlessly persecuted that all men either slain, exiled, or made to change their faith. There is scarcely a case on record where a religious persecution was so successfully carried out as that by which Buddhism was driven out of India."

131 R. C. Dutt—Ancient India p 151 "History of North India in the 9th and 10th centuries is a blank in the dark ages. Religious persecution began in India. Monasteries were demolished, monks were banished and books were burnt, and wherever the Rajputs became rulers, Buddhist edifices went down and Hindu temples

ఆంధ్రదేశములోఁగూడ బౌద్ధులను హింసించినట్లు, బౌద్ధ గ్రంథాల యములను నాశనము చేసినట్లు ఒప్పుకొనకతప్పదు. లేనిచో ఆంధ్రదేశములో సంపూర్ణముగా బౌద్ధవాఙ్మయము నశించిపోవుటకుఁ గారణము చెప్పఁజాలము, అని సుబ్రహ్మణ్యం' అను ఆంధ్ర చరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను.¹³² ఈయూహ సత్యమే కావచ్చును.

బౌద్ధులను జంపినట్లుగానే, వారిగ్రంథాలయములు తగులఁబెట్టినట్లుగానే, జైనులగ్రంథాలయములనుగూడ హిందువులు తగులవేసిరి. తమిళశైవుఁడగు 'తిరుజ్ఞాన సంబంధర్' క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దములో జైనుల సంహరింప నారంభించెను. తరువాత చాలకాలమువఱకు దక్షిణదేశములో జైనమతములను, దేవాలయములను, గ్రంథాలయములను దగులవేయుచుండిరి. కనుక ముస్లిములకుఁ బూర్వమే, బౌద్ధజైన గ్రంథాలయములను హిందువులు నాశనము చేసిరని, త్రోవచూపినవారు హిందువులే నని, దిగుతాలుపనిని ముస్లిములు పూర్తిచేసిరని చెప్పక తప్పదు. 'తిక్కనసోమయాజి'గూడ చాలవఱకు జైనవిధ్వంసమునకుఁ దోడ్పడినట్లుఁ గాన్పించుచున్నది. కుమారిలభట్టు, శంకర, రామానుజాదు లిట్టివారే.

నైజామురాజ్యములో 'వాడి'వద్ద 'నాగై' (Nagai, అనుచోట క్రీ.శ. 11వ శతాబ్దమునాఁటి కెందు చాళుక్యశాసనములఁబట్టి, ఇచట నొక 'ఘటికాశాల' లేక కళాశాల' కలదనియు, నందు మంచి గ్రంథా

---

arose. By the end of the 10th century Buddhism was practically stamped out from India and the work of destruction, was completed by the Muslims, who succeeded the Rajputs as masters of India. So complete was the work of destruction, that modern antiquarians, who have collected Buddhist scriptures from Ceylon and Burma, Nepal and Thibet, China and Japan and all parts of Asia, have failed to glean any valuable Texts from India which was the first home of that religion and where it flourished side by side with Hinduism for over 1000 years."

132 K. R. Subramanian M. A.—Andhra history p 31 "Generally there must have been persecution and destruction of Buddhist buildings and libraries to some extent. Otherwise we cannot explain the entire absence of Buddhist literature in Andhra "

లయము కలదని, ఆరుగురు గ్రంథాలయాధికారులు (సరస్వతీభాండా
రికులు) దానివ్యవహారముఁ జూచుచుండిరని తెలియుచున్నది. ధారా
నగరవాసియగు మొదటి భోజరాజుగఁ గ్రంథాలయమువలెనే,
'అనీహిలవాదపట్టణము' (Anhilvadpattan) లోఁ జాళుక్యరాజుల
కొక గ్రంథాలయ మున్నట్లు 'బుహారు' వ్రాతలు తెల్పుచున్నవి.¹³³

'జయసింహసిద్ధిరాజు' అనువాఁడు భోజరాజుకు 40 ఏండ్ల తర్వాత
వాఁడు. (క్రీ.శ. 1093-1143) ఈయన బలవంతుఁడు; సరాక్రమశాలి;
అనేకాలయముల నిర్మించెను. మేఘాదుల జయించెను. ప్రఖ్యాతి
గొంచిన జైనకవి హేమచంద్రుఁ డీయన ఆస్థానకవి. 'జయసింహసిద్ధి
రాజు' భోజరాజురాజ్యమును జయించి, ధారానగరములోని గ్రంథాల
యమును గైకొనినచ్చి, 'అనీహిలవాదపట్టణము'లోని చాళుక్యరాజుల
గ్రంథాలయములోఁ గలపివైచెను. 13వ శతాబ్దిలోని 'చాళుక్యవిశాల
దేవుని' భారతీభాండార' మను గ్రంథాలయముకూడ చరిత్రలోఁ
బ్రసిద్ధి గాంచుచున్నది.

'ఫిరోజ్ షా' (క్రీ.శ. 1350-1388) కాలమున 'నాగరికోట' దేవా
లయములో నొక గ్రంథాలయము బయల్పడినది. 'నాగరికోట' రాజును
'ఫిరోజ్ షా' జయించి, తిరిగి ఆయనకే యొప్పించెను. ఈ కాల
ములో, నచటిజనులు 'ఫిరోజ్ షా' 'నాగరికోట దేవాలయము'లో
హిందూవులారాధించు పతిమ, అలెగ్జాండరు భార్యయైన 'నామాబా'
దీనయు, యననభూషణ వెల్పుచు నావిగ్రహమును వారకే వదలిపోయె
నన, ఆ కాలమున నా విగ్రహము 'జ్వాలాముఖి' యనుపేరఁ బిలువఁ
బడుచుండెనని, ఈజ్వాలాముఖి యాలయములో 1300 హిందూగ్రంథ
ములు గల గ్రంథాలయము కలదని 'ఫిరోజ్ షాన్' అందులోఁ గొన్ని
గ్రంథముల ననువాదము చేయుటకు విద్వాంసులైన హిందూవుల
గొందఱిని బంపెనని, ఆకాలమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కిన 'విజుద్దీన్ ఖాలిద
ఖాన్' అనువానిని రాజు, ఒకానొకపద్యకావ్యమును భారతీక భాషలో
గద్యములోనికి మార్పుముని కోరెనని, సల్తాను, ఆగ్రంథము పూర్తి
యైనతర్వాత 'దలైలి' ఫిరజ్ షాహీ (Dalaili Firuz Shahi) అను

బిరుదు రాజాసంగెనని తెలియుచున్నది. 134 దీనినిబట్టి బౌద్ధసంఘా రామములలోను, విహారములలోను, జైనమఠములలోను గానుండు, హిందూ దేవాలయములలో, గూడ సందందు గ్రంథాలయములు కాన్పించుచున్నవి, అది యెఱుంగవచ్చును.

అలనాని పెద్దన, సోనాలి రామకృష్ణకవి మున్నగువారి పద్యములఁ జట్టి వారికాలమున (క్రీ. శ. 16వ శ.) గ్రంథాలయములు గలవని తెలియుచున్నది. రామకృష్ణకవి, పుస్తకభాండాగారంబు నిజభర్తృ హస్తాంతరంబున' నని వర్ణించెను. ఆంధ్రభోజుడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానములో గ్రంథాలయము లున్నట్లు సమకాలీనులవ్రాతలలో మాకుఁ గాన్పింపలేదు.

ఇవిగాక, తంజావూరు ఆంధ్రనాయక రాజుల గ్రంథాలయము పేర్కొనఁ దగియున్నది. తంజావూరురాజ్యము పాలించిన నాయక రాజులలో మొదటివాఁడు 'సేనప్పనాయక్' (1535-1561). పిమ్మట అచ్యుతనాయక్ (1561-1614), తరువాత రఘునాథనాయక్ (1614-1633), తరువాత విజయరాఘవనాయక్ (1633-1673) తరువాత నితరులు 1673-1676 నఱకు, 'శంకమాలదాసు' 1675లోను బాలించుచు. వీరు దాదాపు ఒకటిన్నర శతాబ్దముల కాలము పాలించిరి. ఈ రాజులకు గ్రంథాలయములందు హెచ్చు అభిమానము కాన్పించు

134 N. N. Law—Promotion of learning in India—p 64 'The Raja of Nagarkot was conquered by 'Firuz Shah' in a battle, but was restored to his dominions. About this time, the people of the place told Firuz that the idol which the Hindus worshipped in the temple of Nagarkot was the image of Naushabah, (the wife of Alexander the great) and that the Greek conqueror had left the idol with them. The name by which the idol was known at the time of the contest was 'Jwalamukhi. In the temple of this idol was a fine library of Hindu books consisting of 1300 volumes. Firuz ordered that some learned Hindus should be sent there for translating a few books. A celebrated poet of the period, named Aizzuddin Khalid Khani, was ordered to translate one of these books from verse into Persian prose, and when it was finished the Sultan gave it the title of 'Dalaili Firuz Shahi.' (Tarikh-i Firishti, Elliot VI—p 227).

చున్నది. నాయకరాజుల గ్రంథాలయమును గూర్చి 'బర్నెల్' (Burnell) ప్రశంసించెను. "ప్రపంచములోని కెల్ల గొప్పదైన, అతి ముఖ్యమైన గ్రంథాలయమని 'బర్నెల్' ను, చాల ఉపయోగకరమైనట్టి, ఎచటను లభింపనట్టి, అద్వితీయమైనట్టి, ఇంతవరకుఁ దెలియనట్టి, ఎచటను సంపాదింపలేనట్టి, ఎంతయేని శ్రమతో, ఖర్చుతో మాత్రము సంపాదింపఁగలట్టి గ్రంథము లున్న"వని డా॥ బుహ్లరును బ్రశంసించిరి.¹³⁵

ఈ 'సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయ' స్థాపన క్రీ. శ. 16వ శతాబ్ద ప్రారంభమున జరిగినట్లు గాన్పించుచున్నది. తెలుఁగు నాయకరాజులు, సంస్కృతి, ఆంధ్రభాషల వ్రాతప్రతులను, తెలుఁగు గ్రంథాక్షరములలో వ్రాయఁబడినవానిని, గ్రంథాలయమునకుఁ గూర్చుసాగిరి. నాయకరాజుల పతనము తర్వాత 17వ శతాబ్దాంతమున మహారాష్ట్ర రాజులు (క్రీ. శ. 1673-1835) తంజావూరు రాజ్యమును జయించి, గ్రంథాలయమును వృద్ధి చేయసాగిరి. ఈవంశములో మొదటి మహారాష్ట్ర రాజు 'షికోజీ' (1676-1683 క్రీ. శ.) 2 మాహజీ 3 ప్రథమ శరభోజీ 4 తులాజీ (తుక్కోజీ) 5 ద్వితీయ షికోజీ 6 ప్రతాపసింహుఁడు, 7 రెండవ తులాజీ 8 అమీరసింహుఁడు, 9 రెండవ సెర్ఫోజీ 10 శివాజీ. (1833-1835) ఈ షనిమంది రాజులు దాదాపు 160 ఏండ్లు పాలించిరి. 9వ రాజగు ద్వితీయ సెర్ఫోజీ కాశీయాత్రకుఁబోయి తిరిగి వచ్చునపు ననేకములగు వ్రాతప్రతులను గైకొనివచ్చి గ్రంథాలయములోఁ జేర్చెను. చివరిరాజు 'శివాజీ' మఱి పెక్కింటిని జేర్చెను. ఈప్రకార మీ గ్రంథాలయమున క్రీ. శ. 1835 సంవత్సరమువరకు గ్రంథములు చేర్పఁబడుచునేయుండెను. 'సప్తసంతానములలోఁబ్రశస్తి గాంచినట్టి, ధాత్రిలో ఖిలముగాకుండునట్టి కృతులఁ బెక్కింటిని జేర్చి గ్రంథాలయమును బోషించిన, వృద్ధిచేసిన ఈరాజులు చిరస్మరణీయులు ధన్యతము లగుదా!

135 Burnell—"to be perhaps the largest and most important in the world."

Dr. Buhler "Contains a great many useful and a number of very rare or nearly unique books, many of which are quite unknown or procurable only with great trouble and expense."

‘బుహారు’ ‘ఖాంబే’ (Khambay) లోని కెండు జైనగ్రంథాల
యములలో 30000 కుఁ బైగా వ్రాత ప్రతులఁ జూచియుండెనని,
తంజావూరు గ్రంథాలయములో 12000కుఁ బైగా వ్రాత ప్రతులఁ
జూచెనని, ‘వింటర్ నిట్’ అను శాస్త్రజ్ఞవిద్వాంసుఁడు వ్రాసెను. 186
1868లో ‘కోల్ బ్రూక్’ (Colebrook) మొదలగు విద్వాంసులు
భారతవర్షములో వ్రాతప్రతుల నన్వేషింపసాగిరి. ఇండియా దొర
తనమువారు సంస్కృత వ్రాత ప్రతులకు సాలీనా 24000 రూపా
యలు మంజూరు చేసియుండిరి. ‘కోల్ బ్రూక్’ అనేకములగు వ్రాత
ప్రతులను భారత వర్షములో సంపాదించి, ఇంగ్లాండు చేరిన తర్వాత,
ప్రస్తుతము ఇండియా కార్యాలయములో నున్న, ‘ఈస్టుఇండియా
కంపెనీ’ వారి గ్రంథాలయమునకు బహూకరించెను. ఆక్సుఫర్డులోని
‘బోడ్లియను’ గ్రంథాలయమున 10000 సంస్కృత వ్రాతప్రతులు
న్నవి.

1868లో ‘వెట్లీస్టోక్స్’ (Whitley Stokes) అను కెల్టిక్ విద్వాం
సుఁడు సిమ్లాలో ‘ఇండియాకొన్నిలు’ కుఁ గార్యదర్శిగానుండి భారత
వర్షములోని వేలు వేలు ప్రాంతములలో దొరకిన వ్రాతప్రతుల పట్టీని
సంపూర్ణముగాఁ దయారుచేయసాగెను. మదరాసు ప్రభుత్వమువారు
‘పిక్ ఫర్డును’ (Pickford) 1868 డిశంబరులో ‘తంజావూరు’ లోని
గ్రంథముల పట్టీని దయారు చేయుఁడని కోరిరి; కాని కొంతపని
జరిగినతర్వాత నాయనకు జబ్బుచేయుటచేత ‘ఇంగ్లాండుకు’ 1870లో
భారతవర్షమునకు మరలరాకుండు వెడలిపోయెను. తర్వాత ‘న్యాయా
ధీషుఁడగు’ ‘బర్నెల్’ (Burnell) 1871 మార్చిలో, గ్రంథముల
పట్టీని వ్రాయుట కారంభించి, కొలది కాలములోఁ దయారుచేసి
1873 అగష్టు 6 తేదీన మదరాసు ప్రభుత్వపు ప్రధానకార్యదర్శి
గారి కీల్లు బెంగుళూరునుండి వ్రాసెను. ఇంతశ్రమ కీ గ్రంథాలయము
తగియున్నదా! యని బహుశ యడుగుచుందురు. నిస్సంశయముగా

136 M. Winternitz—History of Indian literature—Vol I-p. 40
“Buhler found in two Jain libraries in Khambay over 3000 Manu-
scripts and in the palace library of Tanjore in South India, over
12000 manuscripts.”

నిది తనియున్నదని నేను ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదను. దాదాపు అన్ని సంస్కృతగ్రంథములు వేరువేరు పాఠాంతరములలోనున్న వనియందఱు గుర్తించిన విషయమే. ఈ విషయములో తంజావూరు గ్రంథాలయము అసమానమైనది. ఇంతవఱకు తెలిసిన అన్ని ముఖ్యమైన గ్రంథములలో చాల ఉత్తమమైన వ్రాతప్రతులు, కొన్ని కొత్త ప్రతులలోఁగూడ ఇందున్నవి. ... .. తంజావూరు గ్రంథాలయము నేను యితర స్థలములఁ గనుగొన్న గ్రంథములకంటె కొత్తవి, కల్గియున్నది. ఇది చాల ముఖ్యమగు విషయము.

ఈగ్రంథాలయము, శ్రీఘ్రముగానో, నెమ్మదిగానో, సర్కారునకు వారసులు లేని సొత్తుగా చేరునని నేను నమ్ముచున్నాను. విశేషము విలువగల సొత్తు నీగ్రంథములపట్టి తయారుచేయుటవలన కాపాడిఁబడ నున్నది. సంస్కృతవ్రాతప్రతులు చాలకాలమునుండి చాలప్రియము లుగానున్నవి. సర్దియైన వ్రాతప్రతుల నకళ్ళు తీయుఖరీదు చాలభారమైనది. తంజావూరు గ్రంథాలయమునంటి డేర్పఱపవలెనన్న, 50000 పౌనులకుఁ దక్కువకాదని నాయభిప్రాయము. ఇందలి చాల వ్రాతప్రతులు నిస్సందేహముగా నద్వితీయమైనవి, లేక అమూల్యము లైనవి.¹³⁷ ఇందలి వ్రాతప్రతులు, తాటియాకు, కాగితముపైన

137 Burnell "It may perhaps be asked if the library is worth the labour spent on it. I can answer unhesitatingly that it is. It is now a recognised fact that nearly all Sanskrit works of importance exist in different recensions. The Tanjore library is unrivalled in this respect: it contains several good manuscripts of all the most important ones known as yet, including a few that are new.....The Tanjore library, however, contains additional manuscripts of most of the works which I had discovered elsewhere, and this is a matter of great importance.

I believe that this library must, sooner or later, escheat to the Government. The preparation of this catalogue will therefore protect property of enormous value. Sanskrit manuscripts have long been very dear and the cost of making proper transcripts is now very heavy. As far as I can judge, it would not be possible to form a collection like that at Tanjore at a less cost than £ 50000, but many manuscripts are unquestionably unique. (See Andhra university publication No 11—A descriptive catalogue of the Telugu manuscripts. p II)

లిఖింపఁబడినవి. ఇవి 11 కంటే నెక్కువ లిపులలో వ్రాయఁబడినవి, భారతవర్షములోని అన్నిప్రాంతములనుండి వచ్చినవైయున్నవి. సంస్కృతములోనే 24, 432 వ్రాతప్రతులు గలవు. ప్రపంచములోని సంస్కృత గ్రంథాలయములలోనెల్ల నిది గొప్పది. మదరాసు ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక భాండాగారములో 22,270 సంస్కృత గ్రంథములు మాత్రమున్నవి. అది రెండవది. ఇంక నీ తంజావూరు సర్వస్వతీమహాలు గ్రంథాలయములోఁ దెలుఁగు, తమిళ, మహారాష్ట్రీ, ఆంగ్లభాషలలో వ్రాతప్రతు లనేకములు గలవు. దీని విలువ 50000 నవరసులకుఁ దక్కువ కాదనుటలో నాశ్చర్య మేమికలదు? ఇందులోఁ దెలుఁగువి 816 కాన్పించినవి. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారు 1933లో వీని నన్నిటి నొక ప్రత్యేకమైన షట్టీగాతయారుచేసి, మనకు మహాప కార మొనర్చిరి.

పంచమాధ్యాయము

ముస్లిమురాజుల కాలమున గజినీ, మెక్కా, మెడీనాలలో గ్రంథాలయములు- జలాలుద్దీను గ్రంథాలయము - టైమూరు గ్రంథాలయము - బహమనీరాజుల గ్రంథాలయములు- బీజపూరు రాజుల గ్రంథాలయము- టిప్పుసుల్తాను గ్రంథాలయము- మీర్ ముహమ్మదాళి గ్రంథాలయము- ముగలాయిరాజుల గ్రంథాలయములు-ముహమ్మదుషా, షాఆలమ్ గ్రంథాలయములు -

గజినీముహమ్మదు (998-1030) భారతవర్షముపై 17 సార్లు దండెత్తినచ్చెను. ఈయనకు విద్యావిషయములో శ్రద్ధగలదు. సాలీనా విద్యాంసులకు, కవులకు 4 లక్షల దీనారములు ఖర్చుచేయుచుండెనని, 'గజిడ' వ్రాతలు తెల్పును. అంతియేకాదు, చలువరాయి, గ్రెనైటు రాతితోఁ గట్టఁబడిన మసీదు చెంతనే, యొక గొప్ప విశ్వ విద్యాలయము స్థాపించి, యనేక భాషలలోని విలువగల గ్రంథములను గూర్చెను.¹³⁸ దీనిలోనే చిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాలగలదు. 'ఉన్సూరి' (Unsuri) అనువాడు 'గజినీవిశ్వవిద్యాలయము'లో నధ్యాపకుడు.

138 N. N. Law--Promotion of learning in India p 5. "was founded a university supplied with a vast collection of curious books in various languages."

‘గజినీముహమ్మదు’ తర్వాత కొన్నాళ్ళకు ‘సుల్తాను ఇబ్రహీమ్ (1059-1099) అనువాడు, రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈయన చక్కగా వ్రాయనేర్చినవాడు. తాను విశ్రాంతిగా నున్నపుడు వ్రాసిన రెండు కురాను ప్రతులను, ‘ఖలీఫాకు’ మెక్కా, మెడీనా గ్రంథాలయములలో నుంచవలసినదని పంపెను.¹³⁹ దీనినిబట్టి యాకాలమున ననగా క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దములో గజినీలోను, ‘మెక్కా మెడీనాలలో’ను గ్రంథాలయములు గలవని స్పష్టమగుచున్నది.

‘ఖలీఫాము’లోని ‘జలాలుద్దీను’ (క్రీ. శ. 1290-1296) ఖలీఫాలోని ప్రభుత్వ గ్రంథాలయమునకు గ్రంథాలయాధికారిగాఁ దగినవానిని, అనగా ‘అమీర్ ఖుస్రా’ అను వానినేర్పఱచెను.¹⁴⁰ దీనినిబట్టి అప్పటికి ‘ఢిల్లీ’లో ప్రభుత్వ గ్రంథాలయము కలదనుట స్పష్టము.

‘అల్లాఉద్దీను’ (క్రీ. శ. 1296-1316) కాలమున, ‘నిజాముద్దీను ఔలీయ’ అను సాధువుండెను. ఆయన సమాధి నేటికినీ ఢిల్లీలోఁ గలదు, ఆయన కొక గ్రంథాలయము గలదు. విద్వాంసుడై నషేక్ ఉస్మాను (Maqsum Sirajuddin) ఈయన పథమశిష్యుడు. ‘నిజాముద్దీను’ మరణానంతరము, ‘ఉస్మాన్, లక్నౌ తి కేగుచు గురువుగారి గ్రంథాలయమునుండి, అనేకముఖ్యమైన గ్రంథములను గైకొనిపోయెను.¹⁴¹

139 Ibid p 14 "The Sultan.....sent two copies of the Quran which he had transcribed with his own hand during his leisure hours to Mecca and Medina as presents to the Caliph to be deposited in their respective sacred libraries."

140 Ibid p 31 "A noticeable feature of Jalaluddin's reign was that he chose the right person to fill the office of librarian for the imperial library at Delhi. This high post.....was conferred on Amir Khusrau."

141 Ibid p 36 "The learned and pious 'Nizamuddin Auliya', whose tomb in Delhi is looked upon as a very sacred place by all Muhammadans, also flourished at this time. The learned Shaikh Usman, who is also known as Maqsum Sirajuddin, was his first pupil Nizamuddin had a library. When, after his death, Usman removed to 'Lucknauti,' he took away many important books from the saint's library."

'ఔమూరు' (క్రీ. శ. 1398-1412) సామరఖండములో నొక కళాశాల నేర్పఱచెను. ఆయన యనేక గ్రంథాలయములను స్థాపించి శంకుస్థాపనలను బెక్కింటిని జేసెను. 'లక్నో'లో 'నవాబ్ జలాలు దౌలా గ్రంథాలయములో, జ్యోతిషశాస్త్రమొకటి గలదని, దానిని 'ఫిరోజ్ షా' (1351-1388) కాలమున సంస్కృతమునుండి పారసీక భాషలోని కనువాదముచేసిరని, 'ఎలియట్' వ్రాసెను. అదియునుగాక పశుచికిత్సాశాస్త్రసంబంధమగు 'కుర్తులముల్క్' అను గ్రంథము కూడగలదు. దీనికి మూలగ్రంథము 'సాలోతర్' (Salotar) అని తెలియుచున్నది. 142

బహమినిరాజులలో 'ముహమ్మద్ షా బాహ్మనీ II' (క్రీ. శ. 1463-1482) ప్రసిద్ధుడు. ఈయనమంత్రి 'ముహమ్మద్ గావాన్' గొప్పవాడు. ప్రసిద్ధ లేఖకుడు, కవి, నిరాడంబరజీవి. ఈయనమరణమునకు రెండేండ్లు ముందుగా, 'బీడర్' (Bidar) లో నొకదిన్యమైన సర్వకళాశాలను నిర్మించెను. దీనిని 'ఫెరిష్టా' చూచెను. దీనిలోనికి విద్యార్థుల కొక గ్రంథాలయము 3000 సంపుటములుగల దానిని జేర్చెను. తీరిక సమయములో 'సర్వకళాశాల'లో, గూర్చుండి, విద్వాంసులమధ్యగడపు చుండెను. 'మర్తజాహుస్సేక్' వ్రాతలనుబట్టి, 'ముహమ్మద్ గావాన్' గృహములో 35000 గ్రంథములు లభించినవని తెలియుచున్నది. 143

142 Ibid p 70 "Mr. Elliot says that in the library of Nawab Jalaluddaulah at Lucknow, there is a work on astrology translated from Sanskrit into Persian in Firuz Shah's reign. There is also another work on the veterinary art called kurrutul-mulk translated from the Sanskrit original styled Salotar."

143 Ibid p 89 "The college was equipped with a library for the use of its students, containing 3000 volumes.

Murtaza Husain says, in his Hadigatul aqalim, a modern work (M. S in A S B, leaf 39) that from Mahmud Gawan's house, 35000 books were obtained."

C. F. E. Keay M. A.—Ancient Indian education. p 119 "The college which Mahmud Gawan—minister of Muhammad hah (1463—1482) built at Bidar, is said to have possessed a library of 3000 volumes."

అహమ్మదునగరము, బీజపురములలో బ్రసిద్ధమైన గ్రంథాలయములుండెను. బహమనీరాజుల 'అహమ్మదునగర' గ్రంథాలయమును స్వయముగా 'ఫెరిష్టా' యను చరిత్రకారుడు చూచియుండెను.¹⁴⁴ బీజపురగ్రంథాలయములోని యొక వాతప్రతి బిటిషు చిత్రవస్త్ర ప్రదర్శనశాలలోనున్నది.

బీజపూరులో 'ఇబ్రహీమ్' ఆదిల్ షాహ్ II కాలమున (1579-1596) నొక గ్రంథాలయము కాన్పించుచున్నది. ఇనినేటికి బీజపూరులో ఆసరిమహాలులోగలదు. 'ఫెర్గ్యుసన్' వ్రాతలనుబట్టి దీనిలోని కొన్ని పుస్తకములు వింతలుగాను. ముచ్చటగొల్పునవిగాను ఉండెనని తెలియుచున్నది. ఇవి పారసీ అరబ్బీ భాషలలో నున్నవి. క్రీ. శ. 1686 లో 'జౌరంగజేబు' ఈరాజ్యముజయించి విలువగలయన్నిగ్రంథములను బండ్లపై వేయించు కొనిపోయెను. కొలదిప్రతులుమాత్రము మిగిలియున్నవి.¹⁴⁵ ఆసరిమహాలునకుఁబోయి ఆదిల్ షాహి గ్రంథాలయమును మనము దుఃఖముతో నేడుచూడవచ్చును.

'షోబర్ల' (Shoberl) వ్రాతలనుబట్టి, మైసూరులో నంతిమ రాజగు టిప్పుసుల్తాను (1782-1799) కనేక ప్రాచ్యభాషలు తెలియునని, అనేక ఐరోపీయ ప్రాచ్యగ్రంథములతోఁగూడిన గ్రంథాలయ మొండుగలదని తెలియవచ్చుచున్నది. టిప్పుసుల్తాను చనిపోయినపుడు చూడఁగా, లేఖలకట్టలురెండును, అమూల్యమైన గ్రంథాలయ

144 V. A. Smith—Oxford history of India p 299 "Fine libraries are known to have existed at Ahmednagar and Bijapur. One illuminated manuscript from the latter is in the British Museum."

. N. Law—Promotion of learning in India—p 90 "we should note here that the Bahmani kings had a library at Ahmednagar, which Ferishta visited."

145 Ibid. p 94—Fergusson tells us 'Some of its books are curious and interesting to anyone acquainted with Arabic and Persian literature. All the most valuable manuscripts were, it is said, taken away by Aurangzib in cart-loads, and what remain are literally only a remnant, but a precious one to the persons in charge of the building who show them with a mournful pride and regret.'

మొకటియుఁ గాన్పింపఁగా, వానిని కలకత్తాకు ఆంగ్లేయులు తోడ్కొని పోయిరి. 146

బెంగాలులో 'అలివర్ద్దీఖాను' 18వ శతాబ్దములో ననేక విద్వాంసులను తన ముఖ్యనగరమగు 'మూర్షిదాబాదు'లో నుండుట కాహ్వానించెను. 'మిర్ ముహమ్మద్ ఆలి' ఇందులో నొకరు. ఈయనకు 2000 సంపుటములుగల గ్రంథాలయ మొండుగలదు. 147

మొగలాయి చక్రవర్తుల గ్రంథాలయములు:- మొగలాయి చక్రవర్తులలో 'బాబరు' (1526-1530) మొదటివాఁడు. ఈయన క్రీ. శ. 1526లో, పానిపట్టు యుద్ధముచేసి, 'లోడీల' నోడించి, మనదేశమును జయించెను. ఈయన యాస్థానమున, ఖుందమిర్ అను విద్వాంసుఁడుండెను. ఈయన 'హీరట్' నుండి, అనేక కష్టములఁ దప్పించుకొని, హిందూస్థానమునకుఁజేరి 'బాబరు' ఆస్థానములో నుండెను, హునూయాను ర్నాజెన తరువాతకూడ నీయన జీవించియుండెను. 1535వ సంవత్సర ప్రాంతమున, గుజరాతులో నీయన 'హునూయాను'తోఁ బాటువెళ్ళి చనిపోయెను. ఈయన లేతరికములో 'హీరట్'లోని 'సుల్తాన్ హుస్సేన్' యొక్క అమాత్యశేఖరుని సాయమునుబొందెను. ఈమంత్రి ఆకాలమున ప్రసిద్ధికెక్కిన గ్రంథములనుగూర్చి, యమూల్యమైన గ్రంథాలయ మేర్పఱచి 'ఖుందమిర్'న కప్పగించెనని ఎలియట్ వ్రాసెను. 148

146 Ibid p 96 'Tipu Sahib, the last sovereign of Mysore' understood several oriental languages, and possessed a library enriched with all sorts of European and Eastern works." (Shoberl's Hindustan in miniature, Vol IV. p 215, 216.)

V. A. Smith—Oxford history of India (1923) p 585, "He left behind him two collections of letters, and possessed a valuable library which was removed to Calcutta."

Ishwari Prasad—A new history of India—p 427 "He had a large library which was after his death transferred to Calcutta."

147 N. N. Law—Promotion of learning in India—p 112 "Mir Muhammad Ali possessed a library of 2000 volumes."

148 N. N. Law—Promotion of learning in India. p 124 "In his early career as an author, he had been much helped by the learned minister of Sultan Husain of Hirat, who collected a valuable library of the most esteemed works of the time, and placed him in charge of it (Elliot. Vol IV)

‘బాబరు’ కాలమున గ్రంథములలోఁ జిత్తరువులు గీయు ఆచారము గలదు. బాబరుకుఁగూడ చిత్తరువులు గీయుటయన్న న పేక్ష మెందు. తన పూర్వుల గ్రంథాలయమునుండి అన్నివిధములగు, నమూనాలను గైకొని, భారతభూమికి వచ్చెను. వీనిని తిరిగి తర్వాత, ‘నాదిర్ షాహ’ ఢిల్లీనిజయించి పారసీకమునకుఁ గైకొనిపోయెను. భారతీయుల చిత్రకళ మీఁద నీవ్రవాతప్రతు లద్భుత ప్రభావమును గన్పఱచుచున్నవి. 149

‘పంజాబు’లోని ‘ఆఫ్ఘన్ సర్దారగు ఘాజిఖాన్’ బాబరును, ఇబ్రహీం లోడి యొక్క క్రూరమగు బాధలనుండి ఆఫ్ఘనుల విడిపింపవలసిన దని కోరెను. బాబరు దేశముపై దండెత్తుట కాహ్వానించెను. ఆయనకు విలువగల పుస్తకములు గల చక్కని గ్రంథాలయ ముండెను. బాబరు వానిని రాజ ద్రోహమునకు ఖైదులో వేసెను. అతఁడు తప్పించుకొన్న తర్వాత, గ్రంథాలయమును బరీక్షించి వానిలోఁ గొన్ని గ్రంథములను ‘హుమాయూను కామరాను’ల ఉపయోగార్థము పంపెను. 150 ఈగ్రంథములు బహుమూల్యములు. ధార్మికవిషయ సంబంధములు. ఈగ్రంథాలయములోని కొన్ని వేదాంత సంబంధములగు గ్రంథములు

149 Ibid. p 126 "Babar was interested in painting and took with him to India all the specimens he could collect from the library of his ancestors (the Timurides) some of which were taken back to Persia, by Nadir Shah after the conquest of Delhi. These manuscripts exercised the greatest influence on the art of India"

150 Ibid p; 125 "Ghazi Khan, the Afgan noble of the Punjab, who invited Babar to deliver the Afgans from the Emperor Ibrahim, had a good library, containing a number of valuable books. Baber imprisoned him for treachery, and after his escape, examined the library in 1525 A. D, and sent some of its books to Humayun and Kamran for their use. The library had in it a few theological books which also attracted the notice of the Sultan. However, Babar was not satisfied with the collection, for says he "I did not on the whole find so many books of value as, from their appearance I had expected" (Talboit's Memoirs of Babar p 176").

Also see— Vrajaratna Das — Humayun nama p. 4 and 13 (Hindi Book)

‘సుల్తాను దృష్టి నాకర్పించెను. కాని ‘బాబరు’ అనుకొన్నంతగా తృప్తిపడ’లేదు. బాబరిట్లు చెప్పెను. “వానిని జూచినపుడు, నేను తలంచి నట్లుగా, మొత్తము మీఁద అంత విలువగల గ్రంథములు కాన్పింప లేదు.”

‘బాబరు’ కూతురు ‘గుల్బదన్ బేగమ్’ హుమాయూన్ నామా’ యను గ్రంథమునులిఖించెను. ఈ బేగమ్ తన గ్రంథాలయమునకు గ్రంథములను గూర్చసాగెను.^{150(a)} పుస్తకములఁ గూర్చుటలో నీమెకు సర్వామెండుగాఁగాన్పించుచున్నది. ఈమె స్వహస్తముతో వ్రాయబడిన గ్రంథము, ‘ఇంగ్లండు’లోని చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలలో సురక్షితముగా నున్నది. ఇది చారిత్రకభాషలోనున్నది. ‘కర్నల్ హామిల్టన్’ ఇంగ్లండునకుఁ బోవుచు, ఫెర్లీ, లక్నోలలో సంపాదించిన 1000 వ్రాతప్రతులను వెంటఁగైకొనిపోయెను. ఆయనభార్య 1868లో బ్రిటిషు చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలకు 352 పుస్తకములను మొదలు. అందులో నీ వ్రాతప్రతిగలదు ‘డాక్టర్ రిపు’ ఈ పుస్తకములనూచి తయారు చేయుచు, నీ పుస్తకమును, సర్వోత్తమమైన దానినిగాఁ బరిగణించెను, ‘యమ్. బేచరిజ్’ 14వ శతాబ్దములో దీనినింగ్లీషులోనికి మార్చి యొకకొత్తగ్రంథమున(Royal Asiatic Society and oriental translation fund) లోఁ బ్రకటించెను. భారతవర్షమున, గ్రంథాలయ మేర్పఱచిన మొదటి నారీరత్నము ‘గుల్బదన్ బేగమ్’ అని చెప్పవచ్చును.

హుమాయూను (1530-1556) నకు గ్రంథములన్న ప్రేమమెందు. దండయాత్రలలోఁగూడ కొన్ని పుస్తకములనేరుకొని, వెంటఁగైకొని పోవుచుండెను. కౌంటునోయర్ వ్రాతలప్రకారము హుమాయూన్ పాఠిపోవుచున్నపుడుకూడ గ్రంథాలయాధికారిని కొన్నియభిమాన గ్రంథములు వెంటఁ దనతోఁ గైకొనిపోవుచుండెనని, తెలియుచున్నది. కాంబేలో మకాము వేసినపుడాయన వెంట చాల గ్రంథములుండెను.

150. (a)— N. N. Law—Promotion of learning in India—p 201. ‘It appears also that Gul-badan used to collect books, for a library of her own.’ (Humayun Namah of Gul-badan Begum, by Mrs. Beveridge 76.)

అందులోనొకటి 'తామర్ లేగ' చరిత్రము లేక తైమూరు చరిత్రము. దీనినచటి ఆటవిక జనులగు క్యూలిస్ (Qulis) అను తెగవారు ఒకనాటిరాత్రి అతని మకాముమీద దండయాత్రచేసి, దానిని గైకొనిపోయిరి. ఈపుస్తకము తర్వాత నెట్లో లభించెను. లాలాబేగ్ తండ్రి నిజామ్ (Baz Bahadur) సుల్తానునకు గ్రంథాలయాధికారిగా నుండెను. షిర్ షా చేత పురాణఖిల్లాలో షీర్ మండల్ కట్టింపబడెను. ఇది ఉల్లాస మందిరముగానుండెను. హుమాయూను రెండవ పర్యాయము రాజైన తర్వాత, దీనిని గ్రంథాలయముగా మార్చెను. ఇచటనే యతని ప్రాణముపోయెను. 151

సియారల్ ముతాఖ్ఖిరీన్ గ్రంథకర్త వ్రాతల ప్రకార మొకనాడు శుక్రోదయమగునని సాయంకాలము, దానిని జూచుటకు, హుమాయూను గ్రంథాలయము యొక్క పైభాగమున కేగెను. తుణముసేపు నిల్చుండి దిగ నిచ్చగల్గుటచేత, క్రిందకు రాబోవుచుండెను. ఇంతలోఁ బ్రార్థనకుఁ బిలుపువచ్చినది. హుమాయూను రెండవమెట్టుపైనఁ గూర్చుండవలెనని, యెంచునంతలో, మెట్లు శుభముగా, నున్నగా నుండుటచేత, జారుచున్నట్లుండెను. అతని రాజదండముయొక్క పొన్నుజారి, హుమాయూను, తలక్రిందుగాఁ బడి, నేలమీదకొరుగుటచేత నవయనములు, కీళ్లు తలయొక్క కుడివైపు చాలగాయపడెను. అప్పుడాయన స్మృతితప్పి పడపోయెను.

151 N. N. Law—Promotion of learning in India—p 132
 "Humayun was fond of books, and even during expedition carried a select library with him. While fleeing as a fugitive, Count Noer says, he took with him his librarian and a few of his favourite books. While he was encamped at Cambay he had with him several books, among which was a remarkable copy of the History of Tamerlane, which was taken away by a body of Qulis, a forest tribe, in a night attack upon his camp. This book, however, was subsequently recovered. Nizam, father of Lala Beg, styled Baz Bahadur, was a librarian to the Sultan. (Tujaki—Jahangiri by Rogers and Beveridge. p 21),

తరువాత, గొన్నాళ్ళకు 1556 జనవరిలో, జనిపోయెను 152 ఈచక్రవర్తి పారసీ, అరబ్బీ, తురుష్క భాషలలో గొప్పపండితుడు, జ్యోతిష భూగర్భ శాస్త్రముల నెరింగినవాడు, పారసీలో గవియైన హుమాయూను తన ప్రాణప్రియమైన గ్రంథాలయము పైభాగము నుండి జారిపడి మరణించెను.

అక్బరు (1556-1605) చక్రవర్తి, కవుల, పండితుల బోషించెను. సంస్కృతములోని యనేక గ్రంథములు పారసీ, హిందీ భాషలలోనికి మార్పించెను. మహాభారతము, రామాయణము, అథర్వవేదము, లీలావతీగణితము, హరివంశము, పంచతంత్రముల బారసీక భాషలోనికి మార్పించెను. అనువాదములు చేయించి ప్రభుత్వ గ్రంథాలయములోనుంచి నకళ్లు తీయించుచుండెను. అక్బరు అనేక గ్రంథములను, దన గ్రంథాలయమునకుఁ గూర్చుటలో నుల్లాసపడుచుండెను. ప్రభుత్వ గ్రంథాలయములోని కొన్ని గ్రంథములు అంతిపురముగోను, మిగతవి తక్కిన గదులలోను నుంపబడుచుండెను. తన గ్రంథాలయ నిర్వాహకమునకుఁ జక్కని యేర్పాట్లనేకములు చేసెను. గ్రంథములను శాస్త్రములు, చరిత్రలు, అను శీర్షికలలో నేర్పఱచెను. 'ముల్లాపీర్ ముహమ్మద్' అను ఉద్యోగి, ఒకమారు గ్రంథాలయమునకు సంబంధించిన గొప్ప యుద్యోగియైయుండెను. 158

అక్బరాకమాను గుజరాతుపై దండెత్తి, యచట ఇతిమాద్ ఖాన్ గుజరాతీ, (Itimad Khan Gujrati) యొక్క గ్రంథాలయమును

152 Ibid—p 133—"In the evening, in order that he might see that planet, he went on to the top of the roof of his library..... He became altogether insensible and died some time after. (Jan 1556 A. D.)

153 Ibid—p 151 "The emperor took much delight in the collection of books in his library, a feeling natural to all bibliophiles Some of the books in the royal library were kept in the harem and the rest in the outer apartments. He made several provisions for the good management of his library, and its books were classed under sciences and histories.....Mulla Pir Muhammad was at one time the superintendent of the library."

గైకొనివచ్చెను. వానిలోఁ జాలశ్రేష్ఠములగు గ్రంథములుండెను. అక్కరు వానిని ప్రభుత్వ గ్రంథాలయమునందుంచి, తర్వాత తీసి పుణ్యులగు పండితులకుఁ బంచిపెట్టెను. 'ఫైజీ' చనిపోయినపుడు, చూడఁగా నాయనకు 4600 సంపుటములుగల గ్రంథాలయము గాన్పించినది. ఇందులోఁ గొన్ని బహుభాగరూకతతో విశేషవ్యయ ముతో వ్రాయఁబడెను. ఇవియన్ని ప్రభుత్వ గ్రంథాలయమునకుఁ జేర్పఁబడి, పట్టీలు వ్రాయఁబడి, వరుససంఖ్యవేయఁబడి, ఐ భాగము లుగా విభజింపఁబడెను. మొదటి భాగము పద్యకావ్యములు, వైద్య, జ్యోతిష సంగీతసంబంధములు. రెండవభాగము శబ్దవ్యుత్పత్తి, శాస్త్రము, తత్వశాస్త్రము, ఖగోళశాస్త్ర, క్షేత్రగణితసంబంధ ములు, మూడవది వ్యాఖ్యలు, సాంప్రదాయములు, వేదాంతము న్యాయశాస్త్రసంబంధములు. ఫైజీగ్రంథాలయమున నలదమయంతులు అను పద్యపతులు 101 ఉండెను.¹⁵⁴

అగ్రగాణోటలో నొకగదిలో అక్కరు గ్రంథాలయముండెనని 'హావెల్' అను చరిత్రకారుడు వ్రాసెను. అనేకగ్రంథములు చిత్రపట సుశోభితములై యుండెను. పారసీగ గ్రంథములన్ని నానావిధములగు బొమ్మలతో నిండియుండెను. క్వీస్సాహంజాహ (Qissah Hamzah) అను 12 సంపుటముల గ్రంథము 1400 చిత్రపటములతో సర్వాంగ సుందరమైయుండెను రజమ్ నామాహ (Razm Namah-Book of war) అనఁగా మహాభారతము వ్రాయుంచుటకు అక్కరు చక్రవర్తికి 40,000 నవరసుల ఖర్చాయెను. ఈనాఁడ్రాచిత్రపట జయపూరులో

154 Ibid p 152 "The emperor acquired a library belonging to Itimad Khan Gujrati during the conquest of Gujrat. It contained many fine books which were placed in the royal library, but were subsequently distributed by the emperor among learned and pious men.—When Faizi died, he left a library containing 4600 volumes, some of which were exquisitely copied with extravagant care and expense—They were all removed to the king's library, and catalogued and numbered in 3 different sections.—There were 101 copies of the poem Nal-Daman in Faizi's collection."

నున్నది. 155 పుస్తకములయందుల శృంగారించుటకు, తెలివి తేటలు బుద్ధిసూక్ష్మతగల చిత్రకారులుండిరి. పుస్తకములకు అట్టగట్టుటకు (Binding) విశేషధనము వ్యయము చేయఁబడెను. అశోక చక్ర వర్తికి సాటియైన ఈ చక్రవర్తి, గ్రంథాలయకృషికే జేసిన ప్రయత్నములు చిరస్మరణీయములు.

అక్బరునకు లలితకళలన్న నభిమానము మెండు. చిత్రలేఖనమునకుఁ బ్రోత్సాహమునగుచుండెను. అతని యాస్థానముననున్న ఉద్యోగులందఱిబామ్మలు గీయించి, యొక సంపుటముగాఁ దయారుచేయించెను. 156 అచ్చరాక పూర్వము ప్రాచీనులు చక్కని, పరిశుభమైన, స్పష్టమైన దస్తూరిని శ్లాఘించుచుండిరి. అక్బరు కాలమున నిట్టి వ్రాయనకాండ నేనులు గలరు. ఇదియొక కళగా నభిమానించుచుండిరి. అక్బరునకు, రత్నములచే నుంకృతిమైన కలముండెను. ప్రతిదినము సాయంకాలము గ్రంథమును జదివించుకొని పుటలసంఖ్య స్వయముగా వేయుచుండెను. పాహమా మున్నగు గ్రంథములుగాక, చారిత్రక గ్రంథములనుగూడ అక్బరు చదివించుకొనుచుండెను. అక్బరు కాలమున విదేశములలో కోర్డోవా, కైరో, మేర్వ్, బుఖారా, బాగ్దాద్, మున్నగుచోట్ల ముస్లిము గ్రంథాలయములు కలవుకాని 24000 సంపుటములు గలిగిన, యమూల్య గ్రంథరాజములుగల ఈ గ్రంథాలయమున కవిసాటిరావు.

155 Ibid—p 153 "In the Agra fort there is a room which is pointed out as the place where a library was located,"

While dwelling on libraries, we should not omit to notice how painting was laid under contribution to beautify and illustrate the books in the royal library, Persian books in prose and verse were richly illuminated by eminent artists. The Qissah Hamzah in 12 volumes was profusely illustrated by so many as 1400 paintings. ....The famous manuscript of Razm—Namah is said to have cost Akbar about £ 40,000—a sum which in our days would be much greater. It is now at Jaipur."

156 Ibid p 155 "The portraits of all the principal officers of the court were made by the court painters, and were bound up into a thick volume."

‘అక్బరు’ గ్రంథాలయమునుగూర్చి, వి. ఏ. స్మిత్ అను చరిత్రకారుఁడిట్లు వ్రాసియుండెను. “అక్బరునకు చదువుట, వ్రాయుట తెలియదు. అక్బరు, బ్రహ్మాండమైన గ్రంథాలయమును, అసాధారణమైన విలువగలదానిని, సంపాదించెను. దీనికి సాటిదైన దప్పటికిఁగాని, యంతకుఁ బూర్వముగాని, ప్రపంచములోలేదు. అన్ని గ్రంథములు వ్రాతప్రతులు, ... 1605 అక్టోబరులో నీగ్రంథాలయమును గనుపెట్టిరి. గొప్పవారిచేత వ్రాయఁబడిన గ్రంథములు, ఇందధికముగా ప్రాచీనులగు, ఉన్నతభావములుగల గ్రంథకర్తలచే వ్రాయఁబడినట్టి, మిగుల విలువగల యట్టలచే నలంకరింప బడినట్టి, అనేక సందర్భములలో గొప్పచిత్రకారులచే గీయఁబడినట్టి, చిత్రపటములచేత సుశోభితమైనట్టి 24000 గ్రంథములు, గలవు. వీని విలువ ఆరున్నర మిలియనులు లేక రు 64,46,373 లు. ప్రతిసంపుటయు సగలు ఖరీదు దాదాపు 27 పౌనులనుండి 30 పౌనులవరకుండెను. 4300 ఉత్తమముగు వ్రాతప్రతులేరినవి, 1595లో ‘ఫైజీ’ మరణానంతర మీగ్రంథాలయమునకుఁ జేర్పఁబడెను. ఈలెక్కలన్ని ఇద్దరు పాశ్చాత్య గ్రంథకర్తలగు ‘మాన్రిక్’ (Manrique) ‘డిలాక్ట్’ (Delact) అనువారలచేత స్వతంత్రముగాఁ దయారుచేయఁబడిన, సర్కారు జాపితాలనుండి కైకొనఁబడియుండుటచేత, నీలెక్కలనుగూర్చి సందేహింపవలసిన పనిలేదు. 157

157 V. A. Smith—Akbar the Great Moghul (1919) p 424 “Akbar did not know to learn or write. He collected an enormous library of extraordinary pecuniary value to which properly no parable here existed or even has existed in the world—All the books were manuscripts.....Discovered in Oct 1605. Books written by great men, mostly by ancient and serious authors adorned with extremely valuable bindings and in many cases enriched with costly illustrations by the best artists numbered 24000 valued at nearly 6½ millions or Rs. 64,46,373. Average volume costs to about £ 27—£ 30. 4300 choice manuscripts had been transferred from Faizi’s library after his death in 1595. The figures of the inventing are beyond doubt being taken from official registers copied independently by two European authors (Manrique and Delact) (See the

‘అక్బరు’ కాలములోనే ‘బైరామ్ ఖాను కుమారుడు’ ‘అబ్దుల్ రహీమ్’ కొక గ్రంథాలయము కాన్పించుచున్నది. గ్రంథములఁ జదువుటకొరకు, భాషాభివృద్ధికొరకు పలువురు విద్వాంసులచటికి వచ్చుచుండిరి. ఇదియెంత పెద్దగ్రంథాలయమో, దీని విసరము లేవియో విశదము గాఁదెలియకున్నవి. 158 కాని ‘రహీమ్’ గొప్పపండితుఁడుగాను పారసీ, తురుష్క అరబ్బీ, హిందీభాషల నెఱింగినవాఁడుగాఁ గాన్పించును. 1590 లో ‘బాబరు’ ఆత్మచరిత్రము నీయన పారసీ లోనికీమార్చి అక్బరున కొసంగెను.

ఆకాలముననే బైరామ్ ఖాన్ జన్మభూమియగు బాదక్ఖానునకు దగ్గఱగా, ‘పర్షియాలో హుజ్జానులో నొక ప్రాచీన గ్రంథాలయము గలదని, ఈగ్రంథాలయములోని యేర్పాట్లన్ని యనేకవిధములుగాఁ జాల చక్కగానుండెనని, యచటకుఁ జేరినవారికి గ్రంథములు చదివి వినిపించుచుండెడివారని, క్రీ. శ. 1237 నాఁటివఱకు ‘హరిరి’ అను వాఁతప్రతినిబట్టి, యందు చిత్రపులఁబట్టి యెఱుంగవచ్చును. ముస్లిము గ్రంథాలయముల పటములీ గ్రంథములోఁదక్క నింక నెచటను గాన్పింపవు

‘జహంగీరు’ (1605-1628) కూడ చదువుకొనియుండెను. స్వహస్తముతో ‘బాబరు’ వ్రాసిన ‘ఆత్మచరిత్రము’ యొక్కప్రతి ఈయనచేతనే యుండెను. ఇద్దరు చరిత్రకారుల సాయముతో ‘జహంగీరు’కూడ ‘ఆత్మచరిత్రము’ (జహంగీరునామా) వ్రాసికొనెను.

treasures of Akbar in J.R.A.S. 1915) F. E. Keay—Ancient Indian education. “Akbar was particular in building up a great library and almost every day he had books from it read to him.”

158 N. N. Law—Promotion of learning in India—p 170 “Abdul Rahim had a library to which many learned men used to come for study and self-improvement.” We are left in the dark as to how big his library was. Pictures of old libraries of Muhammadan gentlemen of India or of any other place are very rare. I append hereto a representation of an ancient library at Hulwan, in Persia, a country very near to Rahim’s father’s birth Place, Badakshan. It satisfies our curiosity as to several points regarding the internal arrangement of the library.

అది పూర్తియైన తర్వాత, తన గ్రంథాలయములో వ్రాతప్రతులు వ్రాయువారిని, నకళ్ళుతీయుమనెను. ముఖ్యమైన సర్కారు ఉద్యోగులకు, గొప్ప పల్కుబడిగలవారికి, దేశములోనివారికి కొందఱి కొసంగవలెనని, చక్రవర్తి ఉద్దేశము. మొదటిప్రతి 'కుమారుడగు' 'జహాంగీరు' కొసంగెను, 159

'జహాంగీరు' కాలములో 'మక్తబ్ ఖాన్' ప్రభుత్వ గ్రంథాలయమునకు, ప్రధానోద్యోగిగానుండెను. 'జహాంగీరు' ఘూర్జర దేశ మేగినపుడు, వానితో బాబాక గ్రంథాలయమును గైకొని పోయెను. ఈవిదర్శనమునుబట్టి ఈయనకుకూడ, తండ్రివలెనే గ్రంథములందు గలప్రేమ స్పష్టపడుచున్నది. 'గుజరాతు'లోని 'షేఖులకు' 'జహాంగీరు' తన గ్రంథాలయమునుండి, తాఫ్సిరి హుసైని (Tafsiri Husaini) 2 తాఫ్సిరి కాశ్షాఫ్ (Tafsiri Kashshaf)3 రాజాతులాహ్బాబ్ (Rauzatulahbab) అను గ్రంథముల నొసంగి, పుస్తకముల వెనుక వైపున, తాను గుజరాతునకు వచ్చిన తేది, ఆ పుస్తకమునిచ్చిన తేది లిఖించెను. 'మార్బిన్' అను లేఖకుని వ్రాతలబట్టి చూడఁగా, నతనికి గ్రంథములందుగలప్రేమ, అభిలాషవ్యక్తమగుచున్నది. ఆ కాలమున పాఠశాల వ్రాతప్రతులకు విశేషద్రవ్య మొసంగుచుండిరి. ఒక వ్రాత

159 Ibid p—174 "He wrote his memoirs with his own hand, but two historians had a hand in the work, viz Muhammad Hadi and Mutamad Khan. When it was completed, he ordered the mutasaddis (Scribes) of his library to prepare copies to be distributed among the chief Government officers, and to be sent to great and influential men in all parts of the country. The first copy was presented to Shah Jahan. Ibid p 175 "During Jahangir's reign Maktub Khan was a superintendent of the Royal library.—When Jahangir went to Gujrat, he took a library with him, which shows that love of books which was so marked a trait in his father's character was inherited by him to the Shaikhs of Gujrat, he presented from his library such books such as the Tafsiru Husaini, the Tafsiri Kashshaf and the Rauzatul Ahbab Ibid p 176 Martin—The manuscript for which Jahangir paid 3000 gold rupees a sum equivalent to £ 10000—would not fetch £ 2000 at a sale in Paris today."

ప్రతికి 'జహంగీరు' 3000 బంగారురూప్యములను లేక 10000 పానుల నొసంగెను గాని ఈనాడది అమ్మిన 'పారిసులో' 2000 పానులు కూడ విలువచేయదు. 'కురాను' ప్రతికాకాలమున పదిలక్షల ప్రాంకులకు సమానమగు విలువ నొసంగుచుండిరి.

'షాజహాను' — (1628-1659) ఈయనకాలములోఁ గూడ ప్రభుత్వ గ్రంథాలయముగలదు. చక్రవర్తి రాత్రి 8½ గంటలకు, అంతిపురమునకుఁ బోవుచుండెను. రెండు లేక మూడు గంటల కాలము స్త్రీలపాటలువినుచు ప్రౌద్ధపుచ్చు చుండెను. రాజు నిద్రించు వఱకు, చక్కగా చదువునేర్చినవారు పర్దావెనుక కూర్చుండి గ్రంథములు చదువుచుండిరి. రాజుగారి శయన మందిరమునకిది కొంచెము మారముననేయుండెను. యాత్రా సంబంధములు, ఘోరముల ప్రవక్తల జీవితములు పూర్వపురాజుల చరిత్రములు రాజునకు వినిపించుచుండిరి. వీని యన్నిటిలో ముఖ్యముగా 'తైమురు జీవితచరిత్రము, బాబరు ఆత్మచరిత్రము షాజహానునకుఁ బ్రయతమములైయుండెను.¹⁶⁰ వీనిని వినుచు రాజు నిద్రించుచుండెను.

'ముహమ్మద్ అమిని క్వాజవాని' రచితమగు 'షాజహానునామా' అను గ్రంథమునుబట్టి, 'బాబరు' స్వహస్తముతో లిఖింపఁబడిన 'ఆత్మచరిత్రము షాజహానుయొక్క గ్రంథాలయములోఁ గలదని తెలియుచున్నది.¹⁶¹ ప్రభుత్వ గ్రంథాలయము 'షాజహాను' కాలమునఁ గూడ వృద్ధిలో నున్నట్లుగాఁ గాన్పించుచున్నది.

షాజహాను కుమారుఁడు 'దారా' గొప్ప విద్వాంసుఁడు, అరబ్బీ, పారసీ, సంస్కృతములలోఁ బండితుఁడు. ఈయనదగ్గరకూడ చాల గ్రంథములున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. ఈయన ఉపనిషత్తులను బారసీక భాషలోనికి మార్చెను. భగవద్గీతను, యోగవాశిష్ట రామా

160 N. N. Law—Promotion of learning in India—p 182 "Among them the life of Timur and the autobiography of Babar, were his special favour ites."

161 Ibid p 182 "It appears from Shah Jahan Namah, by Muhammad Anini Qazwani, that a copy of the memoirs in Babar's hand writing, was in Shah Jahan's library."

యణము మున్నగు వానిని దర్జుమా చేసెను. తెలంగాణా బ్రాహ్మణుడు, పండితుడగు జగన్నాథరాయ లీయన మిత్రుడు; 'దారా'ను హత్య చేసినతర్వాత, (క్రీ. శ. 1659) జగన్నాథరాయలు, కాశికి వెళ్లిపోయి, అచట భార్యయగు 'లవంగి'తో (ముస్లింస్త్రీ) గొన్నాళ్ళుండి 'అప్పయ్యదీక్షితులు' మున్నగు బ్రాహ్మణులుచేయు నవమానపరంపరల భరింపలేక 'లవంగి'తో బాటు 'భాగీరథి'లో బడి మునిగి యసువులఁబాసెను.¹⁶² ఈసందర్భముననే గంగాలహరి 56 శ్లోకములు గల పుస్తకము వ్రాయఁబడినట్లు గాన్పించుచున్నది.

ఔరంగజీబు - (1659-1707) ఈయన తెస్సగాఁ జదువుకొనెను. అరబ్బీ, పారసీ, భాషలు చదువను, వ్రాయను నేర్చినవాఁడు. 'టర్కీ' భాషకూడ ఎఱుంగును. అనేక తత్వగ్రంథములఁ జదివి యుండెను. ఈయన దినచర్యనుబట్టి చూడఁగా ఉదయము 5 మొదలు 7 వరకు సాయంత్రము 2-30 మొదలు 5-30 వరకు 'కురాను' చదివి వ్రాసికొనుచు, ముస్లిము భక్తుల చరిత్రములఁ జదువుకొనుచుండెను. ప్రతి గురువారము సాయంత్రమంతయు పవిత్ర గ్రంథములఁ జదువు కొనుచు, ప్రార్థనలఁ జేసికొను చుండెను. ఈయన వ్రాసిన మరణశాసనమును బట్టి, ఔరంగజీబు స్వయముగా 'కురాను' ప్రతులను వ్రాసి, వానిని విక్రయించి, వచ్చిన ద్రవ్యముతో దనఖర్చులను వాడుకొనుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఆయన చనిపోవునపుడు సంచిలో నివ్వధముగా సంపాదించిన ద్రవ్యము రు 305 లుండెను. 'ఔరంగజీబు' అనేక తత్వ శాస్త్రగ్రంథముల నేరుకొని, తన ప్రభుత్వగ్రంథాలయముతో జేర్చుకొని, దానిని వృద్ధిపఱచెను.¹⁶³ మొగలాయి చక్రవర్తులందరు,

162 J B Choudary—Muslim patronage to Sanskrit learning part I—p 49 "The tradition is that Jagannadha Panditaraja left the court of Delhi in sheer disgust after the murder of Dara Shikoh and came to Benares, where he was severely reprimanded by Appayya Diksita, apparently for marrying a Muslim girl .....Jagannatha, however took the insult so terribly to heart that he is said to have committed suicide along with his beloved Lavangi in the holy water of the Ganges."

163 N. N. Law—Promotion of learning in India p 193

ప్రభుత్వ గ్రంథాలయమును బ్రాణతుల్యముగాఁ గాపాడుకొనుచు, ననేక గ్రంథములను జేర్చుచు వృద్ధిచేసియుండిరి.

ముహమ్మద్ షా-(1719-1748) ఈయన బహదూర్ షా మనుమడు. ఈయన రాజ్యము చేయుకాలమున, 1739లో పర్షియానుండి 'నాదిర్ షా' గొప్ప సైన్యముతోవచ్చి, భారత దేశముపై దండయాత్ర చేసెను. ఢిల్లీనగరమును దోపిడిచేసి, తనతోఁబాటు ప్రఖ్యాతి గాంచిన ప్రభుత్వ గ్రంథాలయమును పర్షియాకుఁ బోవుచు, విశేష ధనముతోఁ గైకొనిపోయెను. మొగలాయిరాజులకుఁ బ్రాణతుల్యమైన గ్రంథాలయమును గైకొనిపోయి, పర్షియాలో ఆ వ్రాతప్రతులన్నిటిని, చాల తక్కువ ధరలకు విక్రయించెను.¹⁶⁴

'షాహిమ్' II (1757-1806) కాలమున, తమ విలునగల గ్రంథాలయము 'నాదిర్ షా' దండయాత్రలోఁ బోవుటచేత, రాజకుటుంబము వారు తిరిగి గ్రంథాలయమును సేకరింపసాగిరి. మరల కొలఁది కాలములోనే, గొప్ప గ్రంథాలయ మేర్పడెను. 'ఇబ్రహీమ్ నామా' అను గ్రంథమునుబట్టి, 'గులామ్ ఖాదిర్' అను మనుష్యాకారమున నున్న దయ్యము, బుద్ధి పూర్వకముగా మూఁడురోజుల క్రితము, చక్రవర్తి కన్నులఁ బీకివేసినవాడు, రత్నమందిరములోనికేగి, ఒక పెద్ద పెట్టెను, ఒకరత్నముల పెట్టెను, గ్రంథాలయమునుండి కురాను, యొక్క అనేక ప్రతులను, 8 పెద్దబుట్టలలో గ్రంథములను గైకొనిపోయెనని తెలియుటచేత, నప్పటికి గొప్ప గ్రంథాలయ మేర్పడుచుండెనని, 'ఎలియట్' వ్రాతల వలన తెలియుచున్నది.¹⁶⁵ భారతవర్షమున

"Aurangzib's love of theology led him to collect Tafsirs, works on Hadis, Figh etc. The collection in the Imperial library was thus augmented."

164 Ibid p 198 "Nadir carried away with him the celebrated Imperial library of Delhi, along with an enormous treasure on his return to Persia This library had been preserved by the Mughal Emperors as their most precious possession. By an irony of fate, some of these valuable books were afterwards sold in Persia at ridiculously low prices."

165 Ibid p 198 "It appears that the royal family, after they had been deprived of their valuable library by the rapacity of

ఢిల్లీలో ముహమ్మదీయ చక్రవర్తుల పరిపాలన, వారి గ్రంథాలయములు తర్వాత కాన్పింపవు.

షష్ఠాధ్యాయము

అచ్చు ఆరంభము - ముద్రణాలయము - అచ్చుగ్రంథములు - భారతవర్షమున యూరోపియనుల గ్రంథాలయములు - గ్రంథాలయముల క్రమవికాసము.

అచ్చు ఆరంభమైన తర్వాత, దినదిన మనేక క్రొత్తగ్రంథములు బయల్పడుచున్నవి. అచ్చుయొక్క ఆరంభము క్రీ. శ. 9వ శతాబ్దములో బౌద్ధులవలన జరిగినట్లు గాన్పించుచున్నది. అంతకుఁ బూర్వమే పురాణశిలాయుగ కాలముననే జనుల కచ్చువేయు పద్ధతి తెలియునని, ప్రాచీన 'సుమేరియా'లో లభించిన ముద్రకలనుబట్టి యెఱుంగవచ్చునని, కాగితములు కనిపెట్టఁబడకపోవుటచేత, నచ్చువలన ప్రయోజనము లేకపోయినదని, 'హెచ్. జి. వెల్సు' వ్రాసెను.

క్రీ. శ. 868 లో 'చైనా'లో బౌద్ధ భిక్షువు 'వాంగ్-చిక్' చేత నుచితముగా నందఱికిఁ బంచిపెట్టుటకు, శాశ్వతముగా నతని జననీ జనకుల నామము సుస్థిరముచేయుటకు, నొకగ్రంథము కాగితముపై ముద్రింపఁబడెను. ముద్రింపఁబడిన అన్ని పుస్తకములలో సిదియే యతి ప్రాచీనమైనదిగాఁ గాన్పట్టును. ఈపుస్తకము 'టర్కిస్థానముయొక్క' చైనీయ సరిహద్దుయొద్ద సహస్రబుద్ధుల గుహలలోఁ గాన్పించినది. ఈ గుహలు, నిట్రముగానుండు ఎత్తయిన పర్వతశ్రేణిముఖమునుండి,

Nadir, continued collecting books, which in the reign of Shah Alam II (1759—1806) served to form a decent library, for it is mentioned in the 'Ibrat—Namah' that Ghulam Qadir, the fiend in human shape, who had most wantonly deprived the monarch of his eyes only three days before, went into the jewel-house and took out a chest and a box of jewels, several copies of the Quran and eight large baskets of books out of the library." (Elliot VIII—d 249).

శ్రీలపఃబడియున్నవి. 166 అవిగాక క్రీ. శ. 1218 లో కొరియాలో పూర్ణమైన బౌద్ధుల పితకములు, కొయ్యమొద్దులనుండి ముద్రింపఁ బడినవి కాన్పించుచున్నవి, 'యూరోపు'లో కొయ్యమొద్దులమీఁద ముద్రణారంభము కనిపెట్టఁబడినదని చెప్పబడు రెండు శతాబ్దములకుఁ బూర్వమే, బౌద్ధు లాసియాఖండములోఁ గొయ్యపలకలనుండి ముద్రించు పద్ధతిని గనిపెట్టియుండిరి. 167 జర్మనీ, ఫ్రాన్సులు 14 వ శతాబ్దంబు మునకు దీనిని గనిపెట్టిరి.

యూరోపుకంటెముందుగా, చీనా దిపానలలో కొయ్యదిమ్మల మీఁద ముద్రించు పద్ధతి కనిపెట్టఁబడినది. 15వ శతాబ్దమునఁగూడ యూరోపు ఖండములో కొయ్యదిమ్మలతో, ముద్రించు పద్ధతి అల్పముగాఁ గాన్పించుచున్నది. క్రీ. శ. 1450 నాటికి, పశ్చిమ దేశీయులు విశేషముగా వ్రాతప్రతులను వ్రాయుచుండిరి. వ్రాతప్రతి వాయుటకుఁ జాల శాలముపట్టుచుండెను. అందుచే వ్రాతప్రతులు చాల స్వల్పముగా నుండెను. వానివిలువకూడ నెన్నియో శెట్లుండెను. అచ్చుపుస్తకములు నచ్చునటకు, మామూలు జనులలో విద్యావాన్ల పై చాల తక్కువగాను ప్రసరించజ్జనము శూన్యముగా నుండెను. క్రీ. శ. 1500 నుండి పాశ్చాత్య దేశములలో, గ్రంథములు వృద్ధిపొందసాగెను. శాస్త్రాణ్య దేశీయులు 18వ శతాబ్దములో నీసముతో నక్షరములుచేసి, అచ్చు వేయుట ఆరంభించిరి. అంతట ముద్రణాలయములు వృద్ధియై గ్రంథము

166 Frederick Harrisson—A book about books—p 91. "From the 9th century the art of printing on paper.....was known. A D. 868—In China, by Buddhist monk Wang Chick, a book was printed for free and general distribution, in order, in deep reverence to perpetuate the memory of his parents. This earliest of all printed books was found near the Chinese border of Turkeyston in the caves of the 1000 Buddhas, which are hewn out of the face of a cliff. Germany and France.....end of 14th century.

167 James H. Cousins—The cultural unity of Asia—p 28. "It was during this era, about the year 1218, that the complete Buddhist scriptures were printed from wooden blocks, two centuries before the year in which history text books, record the fact that wood block printing was discovered in Europe."

అధికము కాసాగెను. నాల్గుశతాబ్దముల క్రితము యూరోపులోనిముఖ్య నగరములలోని గ్రంథాలయములలో 1000 సంపుటములకంటె నధిక గ్రంథములు కాన్పింపవు. కాని ముద్రణ వచ్చిన తర్వాత, ఈనాడు లక్షలాది గ్రంథము లేర్పడుచున్నవి. బ్రిటిషు చిత్రవస్తుపదర్శనశాల లోని గ్రంథాలయములోను, ఆక్సుఫర్డులోని 'బోడ్లియసు' గ్రంథాలయములోను ఈనాడు 15 లక్షల గ్రంథముల కధిమముగా నున్నవి.

చీనాలోఁ గాగితము క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దప్రాంతమునఁ గనిపెట్టఁ బడెను. క్రీ. శ. 751లో చైనీయులు, 'సామర్కండ్ము'లోని అరబ్బులపై కేగి యుద్ధములో నోడి, వారికి ఖైదీలుగాఁ జిక్కిరి. అరబ్బులు ఖైదీలగు చైనీయులనుండి కాగిత సర్దిశమము నేర్చిరి. క్రీ.శ. 9వ శతాబ్దమునాటి కాగితపుప్రతులింకను గలవు. క్రీ. శ. 14వ శతాబ్దమునాటికి జర్మనీ మున్నగుచోట్లకు కాగితవ్యాప్తి యగుటచేత చౌకగా నచ్చువేయసాగిరి. 15వశతాబ్దమున హాలండులోను, ఫ్రెంచులో ప్రాంతములలోను సులభముద్రణ మారంభమాయెను. ఇంగ్లండులో 1477లో 'కాక్సన్' (Caxton) ముద్రణ యంత్రము నారంభించెను. బైబిలు ప్రతుల ముద్రించి ముద్రణ వ్యాప్తిచేసిరి.

'ఓవింగ్టన్' (Ovington) వ్రాతలనుబట్టి, క్రీ. శ. 1689లో ముద్రణ భారతవర్షమున నారంభమాయెనని తెలియును. కాని నకలు ప్రతులు వ్రాయువారికి జీవనోపాధి పోవునని, వారు గ్రంథముద్రణ నంగీకరింపరైరి. 168 పోర్చుగీసువారి వ్రాతలప్రకారము, ముద్రణాలయము క్రీ. శ. 1556లో నారంభించిరని, 1557లో మొదటి గ్రంథ మచ్చువేసిరని తెలియుచున్నది. అచ్చువేసిన మొదటి గ్రంథము 1577 లోనిదని కొందఱు వ్రాసిరి. పోర్చుగీసువారు భారతవర్షమున 5 ముద్రణాలయములు స్థాపించిరి. 'అబుల్ ఫజల్' వ్రాతప్రస్తావనచేసినను ముద్రణాలయమును గూర్చి యేమియు వ్రాసియుండ లేదు.

168 Rev J. Ovington—A voyage to Surat in 1689—p 251. "Neither have they (Indians) endeavoured to transcribe the art of printing; that would diminish the repute and livelihood of their scrivans who maintain numerous families by their pen."

అందుచే నప్పటికి ముద్రణపద్ధతి వ్యాప్తిలో లేదని చెప్పవచ్చును.¹⁶⁹
 బ్రిటిష్ ఇండియాలో, మదరాసులో ముద్రణాలయము 1711లో
 నారంభమైనది. తమిళములో గ్రంథ నిబంధన 1714లో ముద్రింపఁ
 బడెను. 1774 నాటికి 'ఇండియా గెజెట్' ముద్రింపఁబడుచుండెనని
 'కారి' (Carry) వ్రాసెను. 1778లో శుంగ్లీలో నొక ముద్రణాలయ
 యులో బెంగాలి వ్యాకరణము ముద్రింపఁబడెను. 'విల్క్లీస్సు' అను
 ఆంగ్లేయుఁడు 'పంచానన' యను కమ్మరికి అక్షరములు పోతె పోయువిధము
 నేర్పెను. కాని 1806 నుండి భారతవర్షమున గ్రంథము లచ్చువేయుట
 విస్తారముగా సాగినది. అందుచే గ్రంథాలయములు వృద్ధికాసాగెను.

1661లో మదరాసులో ప్రథమముగా 'సెంటుజార్జ్ కోట' లో
 గ్రంథాలయ మేర్పడెను. వైట్ ఫీల్డ్ (Whitefield) దీనికి కారకుఁడు.
 సర్కారుఁడొద్యోగులను, వర్తకుల నీయనకోరఁగా వర్తకులొక 'క్యాలికో'
 బేలు నొసంగి దాని నమ్మి గ్రంథములు కొనుమనిరి. ఆ బేలును
 లండనుకు, ఓకమీఁద విక్రయించుటకుఁ బంపెను. ఆ వచ్చిన ద్రవ్య
 ముతో గ్రంథములు కొన నొకల్పించెను. ఇంగ్లాండులో 85 పౌనుల
 కమ్మి, 233 పౌనులు వైట్ ఫీల్డ్ కుఁ బంపిరి. మిగత ద్రవ్యము పుస్త
 కముల కొరకు ఖర్చిడి, ఆ గ్రంథములను దర్వాత, మదరాసుకోటలోని
 గ్రంథాలయమున కుద్యోగులు పంపిరి. ఇదియే కంపెనీ గ్రంథాలయము
 పుట్టుక.¹⁷⁰ అప్పుడపుడు, పైయధికారులు గ్రంథాలయమునకు గ్రంథ
 ములఁ బంపుచుండిరి. 1669 లో పౌ 5 లకు, తర్వాత కొన్నాళ్ళకు
 పౌ 30 లకు పుస్తకములు కొని పంపిరి. బంవరు (Machula) లోఁ
 గూడ 1671 కి పూర్వమే గ్రంథాలయము గలదు. అచట 'హుక్'
 (Hook) అను మతగురువు చనిపోవుటచేత, అతని గ్రంథములు

169 N. N. Law—Promotion of learning in India by early European settlers- p. 104 'It is noteworthy that Abul Fazl does not make a single reference to printing or printed books, while speaking of writing, either in his Ain or in his letters, From this, it seems that printing did not become popular at the time when Abul Fazl wrote.'

170 Ibid—See chapter IV on 'Early European libraries in Southern India.'

కూడ మచిలీ పట్టణపు గ్రంథాలయములోఁ జేర్చిరి. 1678లో దీనిలో 73 గ్రంథములు మాత్రముండెను, 1676 లో వైయధికార్లు వారి ప్యాక్షరీ గ్రంథాలయములకు గ్రంథములనుబంపిరి. 1695 లో 300 పోర్చుగీసువారి ప్రార్థనా గ్రంథములు సంపాదించెను. తరువాత వారు సెంటు జార్జికోట గ్రంథాలయమునుండి ఆ గ్రంథములను పోర్చుగీసువారి కిచ్చుచుండిరి. ఇతరులకు కూడ నిచ్చుచుండిరి. కాని అడిగినపు డియ్య నిచో నొక పగోడా అపరాధము చేయుచుండిరి, తరువాత సెంటు జేవిడ్కోట గ్రంథాలయములో లాడన్ (Laudon) అను మతగురువు చాల గ్రంథముల చేర్చెను. 1707 లో నీయన వెళ్ళుచు కంపెనీవారి కాపుస్తకముల నన్నిటిని విక్రయించెను.

ఈ సమయమున సెంటు జార్జికోట గ్రంథాలయములోఁ జూచి గ్రంథములుండెను యాత్రీకుడగు లాక్యర్ (Lockyer) 1703 లోఁ గోటనుజూచి, దైవసంబంధములగు గ్రంథములు, పౌ 438-6-0 ల విలువగలవి గ్రంథాలయమున నున్నవని చెప్పెను.¹⁷¹ గ్రంథాలయ మభివృద్ధిలోనుండెను. కాని తర్వాత కొన్ని గ్రంథములు బోయెను. సరియైన పుస్తకముల పట్టీ లేకుండెను. అధికారులు పట్టీ ప్రాయశ పోయిరి. తరువాత గ్రంథాలయమును, సరియైన పద్ధతిలోనుంచి, పుస్తకముల పట్టీ ప్రాసినందునకు థామస్ వెండి (Thomas Wendey) అను వానికి, పల్లకీఖర్చు నొసంగుటకు గవర్నరు, ఆయన సభ వారు తీర్మానించిరి. తరువాత వైయధికార్లు పుస్తకములను, గ్రంథాలయములకుఁ బంపుచుండిరి. కొన్ని సమయములలో నోడల్ఫైన్ రుసుము లేకుండు పుస్తకములు మనదేశమునకుఁ జేర్చుచుండిరి. కాని గ్రంథాలయము వృద్ధిలోనికి వచ్చినట్లు గాన్పింపదు.

1700లో వంగదేశములోని గ్రంథాలయమును 'బెంజమిన్ ఆదమ్స్' వృద్ధిచేసెను. ఇట్లే మనదేశమున క్రమముగా గ్రంథాలయములు ఆంగ్లేయ పరిపాలనలో అభివృద్ధిచెందెను.

171 Ibid—p 91 "The traveller Lockyer who visited the Fort in 1703, says that books of Divinity in the library were worth £ 438 6s—at the time." (Penny. Vol. I—p. 132).